

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI

SOKRATES'İN FELSEFESİNDE DAİMON VE İŞLEVLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Can BİRVAR

Danışman
Prof. Dr. Hasan AYDIN

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Can BİRVAR tarafından, Prof. Dr. Hasan AYDIN danışmanlığında hazırlanan “Sokrates’in Felsefesinde Daimon ve İşlevleri” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 14.7.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan (Danışman)	Prof. Dr. Hasan AYDIN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı		☒
			Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Tufan ÇÖTOK Sakarya Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı		☒
			Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Nil AVCI Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı		☒
			Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

.../.../...

Prof. Dr. Ali BOLAT

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza

14 /07 / 2021

Can BİRVAR

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : Sokrates'in Felsefesinde Daimon ve İşlevleri

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 11.06.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 12

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

İmza

... /... / 20...

Hasan AYDIN

ÖZET

SOKRATES'İN FELSEFESİNDE DAİMON VE İŞLEVLERİ

Can BİRVAR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Haziran/2021
Danışman: Prof. Dr. Hasan AYDIN

Daimon, Antik Yunan için önemli bir kavramdır. Kavram Sokrates ile özdeşleşmiş olsa da onun geçmişi Homeros ve Hesiodos'a kadar dayanır. Homeros, Hesiodos ve onların ardından gelen filozoflar, şairler ve tragedya yazarları, *daimon* kavramını farklı anlamlarda kullanmışlardır. Hatta Yunan mitolojisinde *daimon* olarak adlandırılan birçok varlık vardır. Sokrates ise kendisinden önceki *daimon* anlayışlarının aksine kavramı daha farklı anlam ve işlevlerde kullanmıştır. Ancak Sokrates herhangi bir yazılı eser kaleme almamıştır. Onun yaşamını ve felsefesini Ksenophon, Platon, Aristophanes ve Aristoteles'ten öğrenmekteyiz. Aristophanes ve Aristoteles Sokrates'in *daimonundan* hiç söz etmemişlerdir. Bu yüzden geriye sadece Platon ve Ksenophon kalmaktadır. Ancak Platon ve Ksenophon birbirinden farklı Sokrates figürlerinden bahsetmişlerdir. Buna ek olarak Platon'un yazmış olduğu diyaloglarda da Sokrates karakteri değişim gösterir. Bu yüzden Platon'un Sokrates'inde *daimon* kavramı dönemsel olarak incelenmiştir. Ayrıca modern dönemde Sokrates'in *daimonunu* çözümlemiş olan filozoflar ve yazarlar vardır. Onların çözümlmeleri, *daimon* kavramının modern dönemde nasıl anlaşıldığı konusunda yol göstermiştir.

Ksenophon Sokrates'i savunmak amacıyla yazdığı *Sokrates'ten Hatıralar* eserine Sokrates'in *daimonunu* savunarak başlar. Çünkü ona göre, Sokrates'e yöneltilen yeni tanrılar getirme suçlaması ile kastedilen *daimondur*. Bu yüzden Ksenophon *daimonun* Antik Yunan dininde başvurulan diğer kehanetlerden farklı olmadığını iddia eder. Ayrıca Platon'un olgunluk dönemi diyaloglarında *daimonun* eros, delilik ve ölümlerin ruhlarına eşlik eden insan ile tanrı arası ilahi bir varlık olduğundan da bahsedilir. O halde Platon'un diyaloglarında Sokrates'in *daimonunun* semantik bir değişim geçirdiğini söyleyebiliriz.

Anahtar Sözcükler: Antik Yunan, mitoloji, *daimon*, Sokrates.

ABSTRACT

DAIMON AND ITS FUNCTIONS IN SOCRATES PHILOSOPHY

Can BİRVAR
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Philosophy
Master, June/2021
Supervisor: Prof. Dr. Hasan AYDIN

Daimon is an important concept for Ancient Greek. Although the concept is identified with Socrates, its history goes back to Homer and Hesiod. Homer, Hesiodos and the philosophers, poets and tragedy writers who followed them used the concept of *daimon* in different meanings. In fact, there are many beings called *daimon* in Greek mythology. Socrates, on the other hand, used the concept in different meanings and functions, unlike previous understandings of *daimon*. But Socrates did not write any books. We learn about his life and philosophy from Xenophon, Plato, Aristophanes and Aristotle. Aristophanes and Aristotle never mentioned Socrates' *daimon*. So only Plato and Xenophon remain. But, Plato and Xenophon mentioned different Socrates figures. In addition, the character of Socrates changes in the dialogues written by Plato. For this reason, the concept of *daimon* in Plato's Socrates is periodically examined. There are also philosophers and writers who have analyzed Socrates' *daimon* in the modern period. Their analyzes provided guidance on how the concept of *daimon* was understood in the modern era.

Xenophon used the concept of *daimon* many times in his *Memoirs from Socrates*, which he wrote to defend Socrates. He even begins the work by arguing for Socrates' *daimon*. Because, according to him, *daimon* is what is meant by the accusation of bringing new gods against Socrates. Therefore, Xenophon claims that the *daimon* is no different from other prophecies referenced in Ancient Greek religion. This claim also appears in Plato's dialogues. In addition, in Plato's mature dialogues, it is also mentioned that the *daimon* is a divine being between man and god who accompanies eros, madness and the souls of the dead. So, we can say that Socrates' *daimon* in Plato's dialogues underwent a semantic change in different periods.

Keywords: Ancient Greek, mythology, *daimon*, Socrates.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Sokrates'in *daimonu* felsefe öğrenimim boyunca dikkatimi çeken bir mesele olmuştur. Bu mesele üzerine yoğunlaşmış bir Türkçe bilimsel metin olmadığından bu konuda merakım hiçbir zaman giderilmemiştir. Bu yüzden bu meseleyi tez konum yapmam için bana öneride bulunan ve bana bu konuda her türlü desteği veren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Hasan Aydın'a sonsuz teşekkür ederim. Aynı zamanda beni manevi olarak sürekli destekleyen sevgili annem, babam ve kardeşime de sonsuz teşekkür ederim.

Can BİRVAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. KSENOPHON VE PLATON'DA SOKRATES VE SOKRATİK DAİMON.....	13
2.1. Ksenophon'un Sokrates'i	13
2.1.1. <i>Sokrates'ten Hatıralar</i> Eserinde Daimon ve İşlevleri	14
2.2. Platon'un Sokrates'i	18
2.2.1. Platon'un Gençlik Dönemi Eserlerinde Daimon ve İşlevleri	20
2.2.1.1. <i>Theages</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri	21
2.2.1.2. <i>İkinci Alkibiades</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri.....	26
2.2.1.3. <i>Birinci Alkibiades</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri.....	27
2.2.1.4. <i>Euthyphron</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri.....	29
2.2.1.5. <i>Sokrates'in Savunması</i> 'nda Daimon ve İşlevleri.....	30
2.2.1.6. <i>Euthydemus</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri	34
2.2.2. Platon'un Olgunluk Dönemi Eserlerinde Daimon ve İşlevleri.....	34
2.2.2.1. <i>Kratylos</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri.....	35
2.2.2.2. <i>Phaidon</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri.....	36
2.2.2.3. <i>Devlet</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri	39
2.2.2.4. <i>Symposion</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri	41
2.2.2.5. <i>Phaidros</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri	45
2.2.3. Platon'un Yaşlılık Dönemi Eserlerinde Daimon ve İşlevleri	46
2.2.3.1. <i>Theaitetos</i> Diyalogunda Daimon ve İşlevleri	47
3. SOKRATES'İN DAİMONUNA MODERN BAKIŞLAR.....	51
3.1. Sokrates'in Daimonuna Hegel'in Bakışı.....	51
3.2. Sokrates'in Daimonuna Kierkegaard'ın Bakışı.....	53
3.3. Sokrates'in Daimonuna Tolstoy'un Bakışı	54
3.4. Sokrates'in Daimonuna Leo Strauss'un Bakışı.....	57
4. SONUÇ.....	63
KAYNAKÇA.....	66
ÖZ GEÇMİŞ.....	69

1. GİRİŞ

Felsefi yazında, *daimon* kavramı, neredeyse Sokrates'le özdeşleştirilmiştir. Sokrates'le özdeşleştirilse de, kavramın, hem mitsel düşüncede hem tragedyalarda hem de Sokrates öncesi felsefede köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Yaygın kullanımına rağmen, kavramın anlamı konusunda bir muğlaklığın bulunduğu söylemek gerekir; çünkü kavrama ozan şairler, tragedya yazarları ve filozoflar tarafından farklı anlamlar yüklenmiştir. Fakat Antik Yunan kültüründe kavramın, genel olarak insanın, ailenin, tarlaların ve şehirlerin sahip olduğu ve kaderlerini belirleyen ilahi bir güç olduğu söylenebilir.¹ Bu yüzden olsa gerek, *daimonun* tanrısal bir güç, tanrısal bir ruh ya da cin² anlamlarında kullanıldığına da tanık olunur.³ Ancak kültür içinde kavramın iyi ve kötü şeklinde de ayrıldığı anlaşılmaktadır. İyi *daimonlar* için, iyi anlamındaki *agathon* ile *daimon* sözcüğünün bileşimi olan *agathodaimon*,⁴ kötü *daimonlar* için ise, kötü anlamındaki *kako* ile *daimon*'un bileşimi olan *kakodaimon* sözcüğü kullanılır. Öyle anlaşılıyor ki, Antik kültürde, insanın, şehirlerin, ürünlerin vb. başına gelen iyi şeyler, iyi *daimonla*, kötü şeyler ise kötü *daimon*'la ilişkilendirilmiştir. Bu yüzden olsa gerek antik mitolojide kaderi temsil eden tanrısal güçlere *daimon* adı verilmektedir.⁵ *Daimon*, dilimize mutluluk diye çevrilen *eudaimonia* gibi bileşik sözcüklerde de karşımıza çıkar.⁶ Antik kültürde mutluluğun, insanın kişisel *daimon*'unun ona eşlik etmesi ve onunla uyum içinde olması, insanın kendini tam olarak gerçekleştirme hali olduğu düşünülür.⁷ Aslında bu mutluluğun, iyi talih ya da iyi kader anlamında kullanıldığına işaret etmektedir. *Eudomonianın* karşıtı ise, *kakodaimonia*'dır ve mutsuzluk anlamındadır.⁸ Bu da büyük olasılıkla, mutsuzluğun kötü talih ya da kötü kader olarak anlaşıldığına işaret etmektedir. Bunun dışında, boş inanç anlamında kullanılan *deisidaimon*'dan da söz edilir.⁹ Messadie'ye göre bu sözcük herhangi bir şeye karşı duyulan batıl inançtan çok, *daimonlar* kaderi belirlediği için, onlara karşı duyulan aşırı endişeyi belirtir.¹⁰ Antik Yunan'da *daimonlu*

¹ Eckart Peterich, *Küçük Yunan Mitolojisi*, çev. Yakup Baydur, Maarif Basımevi, Ankara 1959, s. 31.

² *Daimon* çoğu zaman Türkçe'ye cin olarak çevirilmiştir.

³ Gerald Messadie, *Şeytanın Genel Tarihi*, çev. Işık Ergüden, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1998, s. 225.

⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 16.

⁵ Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 16.

⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, s. 321.

⁷ Yaşar Şahin Anıl, *Sokrates*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2006, s. 154.

⁸ Güler Çelgin, *Eski Yunanca Türkçe Sözlük*, Alfa, İstanbul 2018, ss. 400-401.

⁹ Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 107.

¹⁰ Messadie, *Şeytanın Genel Tarihi*, s. 225.

bileşik deyişler o denli yaygındır ki, kahramanlara ve halklara bile ad olarak verildiği gözlenir. *Lakedaimon* ve *Lakedaimonlular* bunun ilginç bir örneğini sunar. Mitolojiye göre, *Lakedaimon* Zeusla Taygete'nin oğludur ve Sparta olarak bilinen şehrin de kurucusudur. Hikâyeye göre *Lakedaimon* adlı kahraman, bölgede kral olan ırmak tanrısı Eurotas'ın Sparta adlı kızıyla evlenmiş, kral ölünce de tahta çıkmıştır. Kentine kendi adını vermiş, yönettiği halka da *Lakedaimonlular* adını takmıştır.¹¹

Yunan Mitolojisine bakıldığında, *daimon* kavramının, kader tanrıları yanında, olağanüstü varlıklardan birisi sayılan Sirenler için de kullanıldığı görülür.¹² Sirenler, ilk olarak Homeros'un *Odysseia* adlı eserinde geçmektedir. Bu eserde, Sirenler yarı kadın yarı kuş ve güzel sesli varlıklar olarak betimlenirler. Kimilerine göre bunların sayısı üç,¹³ kimine göre ise ikidir. Söz konusu Sirenlerin, Zeus'un kızları olan Mousalarla¹⁴ müzik yarışmasına girip kaybettikleri aktarılır.¹⁵ Ruhun bir kuşa dönüşerek göklere çıktığına inanılmasından dolayı, söz konusu *daimonlar*, tıpkı Harpyalar gibi, ruhu karşılayıp yakalayan ve güvenliğini sağlayan birer yırtıcı kuş olarak da resmedilmişlerdir.¹⁶ Yunan mitolojisinde Harpyalar'ın ve Sirenlerin ölümlerinin ruhlarını Hades'e götürdüğüne dair bir inanç vardır.¹⁷

Antik mitolojide *daimon* ile ilişkilendirilen bir başka olağanüstü varlık Ernylerdir.¹⁸ Ernyler öç tanrıçaları olarak bilinirler. Bazen adam öldürenlerin peşine takılarak onları çıldırtıncaya kadar kovalarlar.¹⁹ Bu özellikleriyle vicdan azabı olarak kişiselleştirildikleri de gözlenir.²⁰ Bazen de suçluları bağışlatarak birer af tanrıçası olurlar.²¹ Bu yüzden suçlarından aklanmış kişiler, bu *daimonlara* kurbanlar sunmayı gelenek haline getirmişlerdir.²² Rohde'ye göre, Ernyler yerin derinliklerinde yaşayan korkutucu *daimonlardır* ve yeryüzünde intikamını alacak birine sahip olmayanlar tarafından beddua ile çağrılırlar.²³ Mitolojideki Telkhinler de *daimon* olarak

¹¹ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 191.

¹² Robert Graves, *Yunan Mitleri*, çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 805.

¹³ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 268.

¹⁴ Yunan mitolojisinde esin perileridir. Bkz. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 208.

¹⁵ Graves, *Yunan Mitleri*, s. 805.

¹⁶ Graves, *Yunan Mitleri*, s. 953.

¹⁷ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 122.

¹⁸ Erwin Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnanç-*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 211.

¹⁹ Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 142.

²⁰ Graves, *Yunan Mitleri*, s. 579.

²¹ Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 142.

²² Graves, *Yunan Mitleri*, s. 583.

²³ Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnanç-*, s. 211.

adlandırılmıştır. Onların yarı insan, yarı balık biçiminde oldukları söylenir.²⁴ Hançerlioğlu'na göre, onlar Poseidon'un emrindeki kötü cinler ya da şeytanlardır. Bazı anlatımlarda ateş cinleri olarak da nitelenirler.²⁵ Dünyada ne kadar afet varsa hepsinin onların ellerinden çıktığı belirtilir. Bazı efsanelerde sanatçı cinler olarak resmedilirler. "Maden işlemlerini bilirler, Tanrı heykelleri ve Poseidon'un yabasını yapmışlar." Aslında kötü ve yararsız olduklarından Apollon oklarıyla ya da Zeus yıldırımlarıyla onları öldürmüştür ve denizde birer kaya olmuşlardır.²⁶ Nietzsche'ye bakılırsa, Ksenophon'un ve Platon'un *Symposion*'larında Sokrates için de kullanılan Silenos bir *daimon*dur. Silenos, bilgeliğiyle ön plana çıkan bir varlıktır. Peterich'e göre, Antik Yunan kültüründe önceleri yalnızca bir Silenos vardır. Dazlak kafalı, kıllı göğüslü, şişman bir ihtiyardır. Dionysos'u o yetiştirmiştir.²⁷ Silenos, görünüş açısından bir başka *daimon* olan Satyr ile benzerdir. Satyrler gövdelerinin belden üstü insan, belden aşağısı ise teke biçiminde olan doğayı simgeleyen cinlerdir.²⁸ Yine Daktyler de *daimon* olarak adlandırılan mitolojik varlıklardır.²⁹ Hançerlioğlu'na göre onlar, İda dağının demirci cinleridir.³⁰ Çok iyi birer demir ustalarıdır.³¹ Yunanca *daktylos* sözcüğü parmak anlamına gelir. "Bunlara bu sebeple parmak cinleri anlamında daktyloi denir." Beş tane oldukları söylenir. Bu *daimon*lar, tanrıça Rhea'nın Zeus'u doğurmak için ıknırken yere dayadığı sağ elinin parmak izlerinden doğmuşlardır.³² Yer altı dünyasının hâkimi Hades'in çevresinde de *daimon*lardan oluşan yardımcılardan söz edilir. Bunlardan birisi olan kayıkçı Kharon³³, ölüleri Akheron ırmağından geçirir. Ölü ruhları karşıya geçirmek için para aldığı, para almazsa ruhları kovduğu söylenir. Bu yüzden olsa gerek, Antik Yunanlılar, ölülerini gözlerine para koyarak gömmüşlerdir. Aynı zamanda Kharon'un gömülmeyen ölülerin ruhlarını da taşımadığı belirtilir.³⁴ Hades'te ikamet eden adını bildiğimiz *daimon*lardan bir diğeri ise Eurynomos'dur.³⁵ Eurynomos ölüleri yiyen bir yeraltı cinidir.³⁶ Antik

²⁴ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 281.

²⁵ Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 499.

²⁶ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 281.

²⁷ Peterich, *Küçük Yunan Mitolojisi*, s. 45.

²⁸ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 268.

²⁹ Graves, *Yunan Mitleri*, s. 237.

³⁰ Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 108.

³¹ Graves, *Yunan Mitleri*, s. 237.

³² Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 108.

³³ Asuman Baldiran, "Yunan ve Roma Mitolojisi", *Mitoloji ve Din*, der. Remzi Duran, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir 2012, s. 97.

³⁴ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 173.

³⁵ Rohde, *Pskhe - Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnançları*, s. 240.

³⁶ Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 148.

mitolojide ve kültürde, *daimon* olduğu söylenen bazı olağanüstü varlıklar bunlardır. Bu varlıkların, farklı işlevleri olsa da, ortak özellikleri, varlık hiyerarşisinde tanrılardan daha aşağı, insanlardan ise yukarıda konumlandırılmalarıdır. Ancak Homeros'ta *daimon* ve theos (Tanrı) arasındaki ayrımın açık olmadığını belirtmek gerekir.³⁷ Nitekim onun, *daimonu* çoğunlukla tanrıların kötü faaliyetlerini vurgularken kullandığı gözlenir. Homeros'ta şu türden deyişlerle karşılaşılır: “Kötü niyetli bir tanrı varmıştır üstüne”³⁸, “bir tanrı vermiş ona bu kaderi, sürünmüş durmuş”³⁹, “yine peşine hangi kötü cin takıldı ki?”⁴⁰ Alıntılanan dizelerde Homeros'un *daimon*'u kötü faaliyetlerde bulunan tanrı anlamında kullandığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, Homeros'un *daimon* kavramını tanrı kavramına bir alternatif olarak kullandığı söyleyebiliriz. Bunların yanı sıra Homeros'un Sokrates'in *daimon*'una benzer şekilde kullandığı *aidos* kavramı da söz konusudur. *Aidos*, insanın kalbinde konuşarak, neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu söyleyen bir sestir.⁴¹ Homeros'a nazaran Hesiodos'ta *daimon* kavramının ne olduğu daha belirgindir. O, beş insan soyundan söz eder. İlk soyun insanları altından yaratılmıştır. Bu yüzden onlara altın soyun insanları denilir. Rahat, kaygısız, acısız bir hayata sahiptiler. Ölümleri tatlı uykular gibidir. Bu ilk soyun insanların tamamı ölüp toprağa karıştıktan sonra Zeus'un isteğiyle toprağı ve insanları koruyan iyi birer *daimon* oldular. Tanrılar daha sonra gümüşten ikinci soyun insanlarını yarattılar. Gümüş soylu insanlar, altın soyun insanlarından her konuda daha farklıdır. Davranışları çocukça olduğundan başlarını sürekli derde sokarlar. Ölçülü davranmadıkları, tanrıları tanımadıkları ve tapınaklara gitmedikleri için Zeus'u kızdırdılar. Bu yüzden Zeus tarafından ortadan kaldırıldılar ve yeraltı *daimonları* oldular. İyi soylu *daimonların* şerefçe altındadırlar.⁴² Yani Hesiodos'ta *daimonlar* Altın soylu *daimonlar* ve gümüş soylu *daimonlar* olarak iki gruba ayrılırlar. Bu iki *daimon* grubu arasındaki tek fark ikamet ettikleri yerdir. Gümüş soyun *daimonları* yeraltında yaşarken altın soyun *daimonları* yer üstünde yaşar. Gümüş soyun *daimonları* için kullanılan ‘yeraltına ait’ ifadesi muğlaktır. Bu yüzden söz konusu

---

³⁷ Jeffrey Burton Russell, *İblis – Erken Dönem Hıristiyan Geleneği-*, çev. Ahmet Fethi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 52.

³⁸ Homeros, *Odyseia*, çev. Azra Erhat ve A. Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 96.

³⁹ Homeros, *Odyseia*, s. 273.

⁴⁰ Homeros, *Odyseia*, s. 167.

⁴¹ James Adam, *Antik Yunan'ın Din Öğretmenleri*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 79.

⁴² Hesiodos, *Theogonia – İşler ve Günler*, çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, ss. 53-54.

*daimon*ların kesin bir şekilde Hades'in evinde yaşadıkları düşünülmemektedir. Aynı zamanda bu *daimon*ların yeraltında ikamet etmeleri, onların kötücül *daimon* olduklarını göstermemektedir. Sadece tanrılara hürmet göstermedikleri için ilk soyun *daimon*ları gibi Zeus tarafından insanların gözcüleri olarak atanan *daimon*lar olarak adlandırılmazlar.⁴³ İnsanların gözcüleri olarak atanan altın soyun *daimon*ları yeryüzünde görünmez biçimde dolanırlar, hak ve haksızlığı gözetirler. Hesiodos sayılarının otuz bine vardığını ifade eder.⁴⁴ Rohde'ye göre bu *daimon*lara daha sonraları kahramanlar adı verilir.⁴⁵ Bunlar efsanevi geçmişin ruhlarıdır ve bugünün insanları bunların ölümsüz ruhlarına tapınırlar. Ancak kendileri asla bu yüceltilmiş ruhların arasına katılamazlar.⁴⁶ Özetle Hesiodos'ta *daimon*ların işlevleri insanları gözetim altında tutmak, hak ve haksızlığı gözetmektir.

Daimon konusu, tragedyalarda da gündemdedir. Klasik tragedyanın başlangıcını Aiskhylos, *Persler* oyunu ile yapmıştır. Bunun dışında *Agememnon*, *Tebai'a Karşı Yediler* ve *Zincire Vurulmuş Prometheus* en bilinen oyunlarıdır.⁴⁷ Aiskhylos, oyunlarında *daimon* kavramını kullanmıştır. Kavram *Persler* oyununda iki dizede geçmektedir. Söz konusu dizeler şu şekildedir: "(...) yeraltı tanrılarının kanlı bıçağı yazık, onu budadı." "Bir bilge demiş, tanrılar yıkmak istediklerini çıldırttılar önce, iyiyi kötü sanır, kötüyü iyi."⁴⁸ Alıntılanan dizelerde Aiskhylos *daimon*ların kötü eylemlerinden bahsetmektedir. Onun *daimon* kavramını bu şekilde kullanması Homeros'un kullanım şekliyle benzerlik gösterir. Ancak *Agememnon* oyununa bakıldığında kavramın kullanım amacı daha belirgin hale gelir. *Agememnon* oyununda *daimon* olarak bahsedilen, daha önce *daimon* olarak adlandırıldığını söylediğimiz Erynslerdir. Mitolojide Erynslerin intikam alan varlıklar olarak tasvir edildiğini bilmekteyiz. Oyunda koro, öldürülen Agememnon'un cesedi başında, ailenin kötü *daimonunun* zafer şarkısını söyler.⁴⁹ O halde Aiskhylos'un oyunlarında *daimon*ların işlevlerinin intikam almak ve insanlara karşı kötü faaliyetlerde bulunmak olduğunu söyleyebiliriz.

⁴³ Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı-*, ss. 109-110.

⁴⁴ Hesiodos, *Theogonia – İşler ve Günler*, s. 58.

⁴⁵ Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı-*, s. 144.

⁴⁶ Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı-*, s. 113.

⁴⁷ Simone Beta, "Tiyatro", *Antik Yunan*, ed. Umberto Eco, çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa, İstanbul 2019, ss. 932-933.

⁴⁸ Aiskhülos, *Persler*, çev. Güngör Dilmen, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul 2011, ss. 90-91.

⁴⁹ Aiskhylos, *Agememnon*, çev. Ahmet Cevat Emre, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964, s. 66.

İskenderiyeli bilginler tarafından dokuz büyük lirik şair arasında gösterilen Pindaros'un yapıtları günümüze ulaşmıştır.⁵⁰ Bu yapıtlarda *daimon* kavramına rastlanılmaktadır. *Daimon* kavramını kullandığı dizelerden biri şu şekildedir: “Aksi şeytan çevirdi kötüye işleri, boyun eğdirdi ona, çok komşusu paylaştı onun kaderini helak oldu onunla, (...)”⁵¹ Pindaros bu dizede kötülük yapan bir *daimon*dan bahseder. Bu *daimon* bir iblis, bir şeytandır. Antik Yunanda *daimon*'un kötülükler getirdiği düşüncesi oldukça yaygındır. Pindaros'ta buna uygun bir kullanım yapmaktadır. Yani onun şiirlerinde *daimon*un işlevi kötülükler getirmektir.

“Daimon” kavramı felsefede de varlığını sürdürür. O adeta, logostaki *mythos*'un en tipik örneğidir. Aristoteles'in ilk filozof olarak gördüğü Thales'te karşımıza çıkar. Thales, yedi bilgeden biri olarak görülür.⁵² Aynı zamanda Yunan felsefesinin onunla başladığı kabul edilir. Ona ait hiçbir yapıt elimize ulaşmamıştır. Onun hakkında bildiklerimizi bize ulaştıran başlıca isimler Herodot, Platon, Aristoteles, Teophrastos ve Diogenes Laertius'tur.⁵³ Thales'ten bize kalan ilk fragmana göre su her şeyin ana ilkesidir, ilk nedenidir.⁵⁴ Bu düşüncesiyle felsefede arkhe problemini başlatır. Ondan kalan ikinci önemli fragmana göre ise evren canlıdır ve *daimon*larla doludur.⁵⁵ Başka bir fragman, *daimon* yerine tanrıları koyar; her şey tanrılarla doludur, der. Bu fragmanla Thales, evrende tanrısal olmayan hiçbir şeyin olmadığını kasteder. Her şeyde tanrısal bir yaşam gücü vardır. Her şeyin kaynağı olan su ilkesi de bir *daimon* ya da tanrıdır.⁵⁶ Yani Thales için *daimon*un işlevi yaşamsal bir güç olmasıdır.

Felsefe kelimesini ilk kullanan kişi olmasıyla felsefe tarihinde önemli bir yer edinen Pythagoras'ın kaleme aldığı hiçbir eser günümüze ulaşmamıştır. O, kendi okulunu kurmuştur ve onun düşünceleri Pythagorasçılar olarak adlandırdığımız öğrencileri tarafından devam ettirilmiştir. Pythagoras okulunun ana dayanağı olan düşünce her şeyin temelini sayı olduğudur.⁵⁷ Ancak Pythagoras'ın bizi ilgilendiren

---

⁵⁰ Erman Gören, “Pindaros”, *Homerosçu İlahiler'den Pindaros'a Arkaik Yunan Şiiri Antolojisi*, ed. Derya Önder, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s. 353.

⁵¹ Pindaros, “Pythia Zafer Şarkısı 3”, *Homerosçu İlahiler'den Pindaros'a Arkaik Yunan Şiiri Antolojisi*, ed. Derya Önder, çev. Erman Gören, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s. 389.

⁵² Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019, s. 21.

⁵³ *İlkçağ Yunan Felsefe Tarihi –Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi-*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 85.

⁵⁴ Çiğdem Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, Alfa, İstanbul 2020, s. 68.

⁵⁵ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 23.

⁵⁶ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, s. 69.

⁵⁷ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, ss. 74-77.

düşüncesi ruh öğretisidir. Pythagoras ve öğrencileri ruh göçüne inanırlar.⁵⁸ Onlara göre ruh, *daimonik* ölümsüz bir varlıktır.⁵⁹ İnsanlar da ölümlü bedenlerde geçici olarak cisimleşen *daimon*lardır.⁶⁰ Pythagorasçılar, Pythagoras'ın da insan ile tanrı arası bir *daimon* konumuna yükseldiğine inanırlar.⁶¹ Onların zamanında iki farklı ruh anlayışı vardır. İlki, ölüm anında duman gibi uçup giden *pskhe*'dir. İkincisi de insanda birçok bedene girerek ruh göçünden geçen ama özünde tanrısal olan ölümsüz *daimon*dur.⁶² Pythagoras ve Pythagorasçılar ikincisine inanmaktadır. Bu yüzden Pythagoras et yemeyi yasaklamıştır. Çünkü insanın yediği hayvanda geçmişte tanıdığı bir insanın ruhunu bulması mümkündür.⁶³ Bunun yanı sıra Laertios, Pythagoras'ın *daimon* düşüncesiyle ilgili önemli bir pasaj aktarır. Söz konusu pasaj şu şekildedir: "Tüm hava ruhlarla doludur: Bunlar *daimon* ve kahraman adıyla anılırlar; insanlara düşleri, belirtileri ve hastalıkları gönderenler bunlardır, hem yalnız insanlara değil, davar ve öteki sürü hayvanlarına da."⁶⁴ Pythagoras'ın *daimonun*un işlevleri insanlara düşler ve belirtiler göndererek kehanet yeteneği kazandırmak ve insanlar ile sürü hayvanlarına hastalıklar göndermektir. Aynı şekilde Pythagorasçı olduğu iddia edilen Alkmaion'da aynı şekilde ruhun ölümsüzlüğüne inanır ve ona göre ruh, tanrısal şeylerin bilgisine sahip bir *daimon*dur.⁶⁵

İonia felsefesinin önemli bir düşünürü olan Herakleitos Yunan felsefesinin en karanlık filozoflarından biridir.⁶⁶ Onun felsefesine dair bildiklerimizin kaynağı ondan kalan fragmanlardır. Bu fragmanların büyük çoğunluğu güvenilir değildir. Söz konusu fragmanlar anlam bakımından birbirinden kopuktur. Bununla beraber onun anlaşılması zor bir üsluba sahip olması onu karanlık bir filozof yapar.⁶⁷ Herakleitos'un elimize ulaşan fragmanlarından ikisinde *daimon* kavramına rastlanılır. İlki şu şekildedir: "Tanrının karşısında anlayıştan yoksun bir adam yetişkin bir insanın karşısındaki çocuk gibidir."⁶⁸ Burada tanrı olarak çevrilen kavram *daimon*dur. Yani Herakleitos

⁵⁸ Messadie, *Şeytanın Genel Tarihi*, s. 231.

⁵⁹ Eduard Zeller, *Grekl Felsefe Tarihi*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul 2017, s. 63.

⁶⁰ W.K.C. Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar-*, çev. Ergün Akça, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2011, s. 472.

⁶¹ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar-*, s. 256.

⁶² Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar-*, s. 325.

⁶³ Ahmet Arslan, *İlkçağ Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi-*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 146.

⁶⁴ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 388.

⁶⁵ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar-*, s. 360.

⁶⁶ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, s. 96.

⁶⁷ Arslan, *İlkçağ Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi-*, ss. 185-186.

⁶⁸ Herakleitos, *Fragmanlar*, çev. Cengiz Çakmak, Alfa, İstanbul 2018, s. 195.

burada *daimon* kavramını tanrı anlamında kullanmıştır. İkinci fragman ise şu şekildedir: “İnsanın karakteri *daimon*’udur.”⁶⁹ Bazı çevirmenler tarafından *daimonun* kader olarak çevrildiği de olmuştur. Söz konusu çevirinin nedeni *daimonun* kişisel kader olarak yorumlanmasıdır.⁷⁰ Guthrie’ye göre bu fragman ruh göçü inancına, ruh yeniden tanrısal formuna dönebilecek düşmüş bir *daimon*dur inancına bağlıdır. Yani bir insanın karakteri ya da ethos’u onun tanrısal olabilecek yanındır.⁷¹ Adam’a göre de bu fragman ruhun ilahiliğine dair bir iddiadır.⁷² Bunların yanı sıra Laertios, Herakleitos’un her şeyin ruh ve *daimon*larla dolu olduğunu düşündüğünü söyler.⁷³ *Daimon*’un buradaki kullanımı Thales’teki kullanımıyla aynı olabilir. Toparlayacak olursak Herakleitos’ta *daimonun* üç farklı anlamda anlaşıldığını söyleyebiliriz. İlki, tanrı anlamında, ikincisi insanın karakterinin tanrısal yanı anlamında ve üçüncüsü de Thales’te olduğu gibi yaşam gücü anlamındadır.

Parmenides’in hayatı hakkında bildiklerimiz fazla değildir.⁷⁴ Elimizde onun fragmanları ve *Doğa Hakkında* isimli bir şiiri vardır. Şiir bir önsöz ve iki bölümden oluşmaktadır. Şiirin ilk bölümünde doğru bilginin ne olduğu açıklanır. İkinci bölümde ise insanlığı yanlış yola sokacak olan sanılar üzerinde durulur. Şiirdeki anlatıcı atlı arabasıyla karanlıkları arkasında bırakarak ışığa doğru giden bir gençtir. Bu yolculukta ona Güneş’in kızları eşlik eder. Bu gencin amacı isimsiz bir tanrıçanın kutsal tapınağına ulaşmak ve ondan gerçekliğin ne olduğunu öğrenmektir. Sonunda genç, biri geceye (karanlığa) biri gündüze (aydınlığa) açılan iki kapının önünde durur. Bu kapılardan hangisinin onu, gerçeğe ulaştıracağını tanrıça söyler. Gencin, her iki kapıyı da öğrenmesi gerekmektedir. Çünkü isimsiz tanrıça böyle buyurur. Dürüşken’e göre bu isimsiz tanrıça Persephone⁷⁵ ya da Themis⁷⁶’tir.⁷⁷ Guthrie’ye göre Mousalar’dan

⁶⁹ W.K.C. Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Gelenek Parmenides’ten Demokritos’a-*, çev. Faruk Gültekin, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2019, s. 489.

⁷⁰ Herakleitos, *Fragmanlar*, s. 279.

⁷¹ W.K.C. Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Gelenek Parmenides’ten Demokritos’a-*, s. 489.

⁷² Adam, *Antik Yunan’ın Din Öğretmenleri*, s. 249.

⁷³ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 419.

⁷⁴ Arslan, *İlkçağ Yunan Felsefe Tarihi –Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi-*, s. 215.

⁷⁵ Zeus’la Demeter’in kızı, ölümler ülkesinin tanrıçasıdır. Bkz. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 242.

⁷⁶ Uranos’la Gaia’nın kızıdır. İkinci tanrı kuşağından ve dişi titanlardandır. Bkz. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 282.

⁷⁷ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros’tan Augustinus’a Bir Düşünce Serüveni-*, s. 105.

biri⁷⁸, Arslan'a göre adalet tanrıçası Dike⁷⁹, Adam'a ve Weber'e⁸⁰ göre ise Eros⁸¹'un annesidir.⁸² Parmenides'in şiirin bazı kısımlarında tanrıça yerine *daimon* kavramını kullandığı olmuştur.⁸³ Peki bu isimsiz tanrıça ya da *daimon* hangisidir? Parmenides'in *Doğa Hakkında* adlı şiirindeki şu dizeler bu konuda bize yardımcı olabilir: "(...) bütün bunların ortasında her şeyi çekip çeviren *daimon* tüm o sancılı doğumu ve birleşmeleri yönetir." Bu dizelerden *daimon*'un Eros'la aynı misyona sahip olduğu çıkarılabilir. O halde bu isimsiz tanrıça ya da *daimon*'un Adam'ın ve Weber'in dediği gibi Eros'un annesi olması mümkündür. Burada karşımıza Eros'un annesinin kim olduğu sorusu karşımıza çıkar. Bazılarına göre o yokken diğer tanrılar doğamayacağı için evrensel yumurtadan doğan Eros ilk tanrıdır. Toprak Ana ve Tartaros⁸⁴'la aynı yaşta olduğunu, annesinin olmadığını ileri sürerler.⁸⁵ Ancak bunu söyleyenler çelişki içindedir. Çünkü Pelasgların yaratılış mitine göre, Eros evrensel yumurtadan doğduysa onun annesi, her şeyin tanrıçası olan Eurynome'dir.⁸⁶ Cicero ve onun gibi bir grup yazara göre, Eros'un annesi aşk ve güzellik tanrıçası olan Aphrodite'dir.⁸⁷ Orpheusçulara göre Zeus'un bile korkuyla karışık saygı duyduğu tanrıça, yani Siyah Kanatlı Gece, yumurtasını Karanlık'ın rahmine bırakır ve yumurtadan Eros ortaya çıkar. Eros'un annesi olan Gece, Düzen ve Adalet olarak görünür.⁸⁸ Özetle Eros'un annesinin kim olduğu konusunda üç farklı düşünce vardır. İlki çelişkili olan Eros'un annesinin olmadığı düşüncesi, ikincisi aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite olduğu ve son olarak da Orpheusçuların Gece olarak adlandırdığı tanrıçadır. Bu isimsiz tanrıça ya da *daimonun* yani Eros'un annesinin Aphrodite mi yoksa Gece mi olduğunu anlamak için Parmenides'in şiirini daha iyi incelememiz gerekir. Şiirde her şeyi yönlendiren tanrıçanın isimlerinden biri Adalet diğeri de Zorunluluk'tur.⁸⁹ Orpheusçular Gece'nin Adalet olarak görüldüğünü düşünür. Bu durumda isimsiz tanrıçanın ya da *daimonun* Gece olabilmesi mümkündür. Bunun yanı sıra Simplikios'a göre söz konusu tanrıça

⁷⁸ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Gelenek Parmenides'ten Demokritos'a-*, s. 30.

⁷⁹ Arslan, *İlkçağ Yunan Felsefe Tarihi –Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi-*, s. 218.

⁸⁰ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi -Felsefe, Metafizik ve Bilim-*, çev. H. Vehbi Eralp, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 27.

⁸¹ Evrende birleşme ve üretmeyi sağlayan doğal bir güçtür. Bkz. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 106.

⁸² Adam, *Antik Yunan'ın Din Öğretmenleri*, s. 256.

⁸³ Parmenides, *Doğa Hakkında*, çev. Y. Gurur Sev, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 21.

⁸⁴ Yeraltındaki ölümler ülkesinin en derin yeridir. Bkz. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 279.

⁸⁵ Graves, *Yunan Mitleri*, s. 69.

⁸⁶ Graves, *Yunan Mitleri*, s. 27.

⁸⁷ Cicero, *Tanrıların Doğası*, çev. Gül Özaktürk ve Ü. Fafo Telatar, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2018, s. 176.

⁸⁸ Graves, *Yunan Mitleri*, ss. 40-41.

⁸⁹ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Gelenek Parmenides'ten Demokritos'a-*, s. 84.

doğumu ve birleşmeyi yönettiği için Aphrodite'dir.⁹⁰ Bu *daimonun* hangi tanrıça olduğu konusunda karar kılmak zordur. Ancak onun işlevleri açıkça bellidir. Parmenides'in isimsiz tanrıçasının yani *daimonunun* işlevleri her şeyi çekip çevirmek, hakikate ulaşma yolunda rehberlik etmek, doğumu ve birleşmeleri yönetmektir.

Empedokles, felsefe tarihinin en şanlı şair düşünürlerinden biridir. Aristoteles, hitabeti onun bulduğunu söyler. Fragmanlar halinde iki eseri günümüze ulaşmıştır. Bunlar *Doğa Üzerine* ve *Arınmalar*'dır. *Doğa Üzerine* iki bin dizelik bir şiirdir, yaklaşık elli dizesi günümüze kalmıştır. *Arınmalar* ise dinsel içerikli bir şiirdir ve çoğu dizesi kaybolmuştur.⁹¹ O, söz konusu şiirde her şeyi ruh göçü görüşüne bağlamaktadır. Empedokles şiirin başında, kendisini insanlar arasında dolaşan bir tanrı olarak takdim eder. Bunun ardından onun bir tanrı değil, daha çok bir *daimon* olduğunu öğreniriz. Anlattığına göre işlemiş olduğu büyük bir günah sonucu dünyaya düşer ve sırasıyla oğlan, kız, çalı, kuş, balık biçimlerine bürünür.⁹² Benzer biçimde *Doğa Üzerine* şiirinin girişinde, Empedokles kendi tecrübesine ve bir zamanlar ruhunun dünyaya inişinde ona rehberlik eden *daimonların* bilgisine dayanarak şunu anlatır: Tanrıların kararı gereği canlıların etini yiyerek kendini kirleten her *daimon* uzun bir süre kutluların refakatinden sürülmüştür. Yani yaşamın zorlu yollarını dolaşmak zorundadır.⁹³ Burada Pythagoras gibi onun da hayvanların etini yemenin büyük günah olduğunu söylediği gözlenir. Çünkü bu iki düşünürü göre de hayvanlar daha önce insandılar. Empedokles'in bu düşüncesi, onun Pythagorasçı-Orpheus kurtuluş dininin ve et yeme yasaklarının etkisi altında kaldığını göstermektedir.⁹⁴ Ona göre yeryüzüne düşen *daimon* tekrar tanrı katına çıkmanın özlemiyle yanıp tutuşur. *Daimonun* kurtuluşu için zorunlu olan şeylerden biri bilgidir. Ancak bu bilgi deneysel yanımızın sahip olduğu bilgi yani bedensel duyu organlarıyla algıladığımız şey değildir. Tanrısal olanı bilmek için tanrılaşmak gerekir. Çünkü, ancak benzer olan benzerini bilebilir. Beden ise tanrısal değildir. Bu yüzden tanrısal olan ruhun bedeni geride bırakması gerekir.⁹⁵ Bunun dışında kurtuluş için *daimonun* saflıkla yaşamayı öğrenebilmesi,⁹⁶ canlı eti yemeyi bırakması, yaşama güçlü bir şekilde bağlayan kirliliklerden uzak durması

⁹⁰ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Gelenek Parmenides'ten Demokritos'a-*, s. 75.

⁹¹ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, s. 111.

⁹² Arslan, *İlkçağ Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi-*, s. 283.

⁹³ Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı-*, ss. 352-354.

⁹⁴ Arslan, *İlkçağ Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi-*, s. 284.

⁹⁵ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar-*, s. 324.

⁹⁶ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Gelenek Parmenides'ten Demokritos'a-*, s. 217.

gerekir.⁹⁷ İnsan bunları yaparak arınır ve kademeli olarak daha iyi doğumları elde eder. Sonunda bir kâhin, ozan, hekim ya da insanlığın bir önderi olarak hayat bulur. Yani filozof olur. Bu en yüksek basamağa ulaştığında beşerî sefaletten kurtulur ve ölümden muaf ebedi tanrı olur. Empedokles kendini son aşamaya ulaşmış bir *daimon* ya da tanrı olarak görmektedir. Yani o, bu dünyaya sürgün edilmiş bir *daimondur* ve kurtulmaya çalışır. *Daimonun* düşmüş olduğu dünya sadece dört unsur ile sevgi ve nefret güçlerinden oluşur. O, buraya yabancı olarak girer ve unsurların birinden diğerine savrulur.⁹⁸ İlahi yurdunu yani tanrılar arasındaki yerini özleyen *daimon* ve unsurların arasında içsel ve zorunlu bir bağ yoktur. Ancak birbirlerinin varlığına dahil olduklarından amaç ve kader olarak aralarında belirli bir benzerlik vardır.⁹⁹ Özetle Empedokles de *daimon* beden değil, ruhla ilgilidir ve işlevleri bedene düşmüş olan ruhu kurtarmak, günah işlemekten uzak durmak ve en yüksek basamağa ulaşmaya çalışarak tanrılar katına tekrar ulaşmayı arzulamaktır.

Görüldüğü gibi Sokrates öncesinde *daimonun* köklü bir geçmişi vardır. Acaba Sokratik *daimon* nedir? Bu soruya yanıt vermek için incelemeyi sürdürmek gerekir. Ancak Sokrates düşüncelerini yazılı hale getirmediğinden anılan soruya yanıt vermek için onunla ilgili kaynaklar inceleme konusu yapılmalıdır. Onun düşünceleri ve hayatı ile ilgili kaynaklarımız Platon, Ksenophon, Aristoteles ve Aristophanes'tir.¹⁰⁰ Peşinen belirtmek gerekir ki, Aristophanes'in *Bulutlar* oyununda sunduğu sofist Sokrates, *daimondan* hiç söz etmemektedir. Aynı şekilde Aristoteles de Sokrates'ten bahsederken *daimon* ilgili bir şey aktarmamaktadır. Bu yüzden Aristoteles ve Aristophanes'in Sokrates figürlerini incelemeye gerek yoktur. Buna karşılık Platon ve Ksenophon eserlerinde Sokrates'in *daimonuna* önemli ölçüde yer vermiştir. Dolayısıyla da çalışmamız Platon ve Ksenophon üzerinden yürüyecektir. Ancak Platon ve Ksenophon'un aktardığı Sokrates figürü birbiriyle tam olarak uyuşmamaktadır. Hatta Platon'un gençlik dönemi diyaloglarındaki Sokrates figürü ile yaşlılık dönemi Sokrates figürü arasında bile köklü farklılıklar vardır.¹⁰¹ Bu yüzden Platon'un diyaloglarının dönemsel olarak ayrılarak incelenmesi gerekir.

---

⁹⁷ Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı-*, s. 354.

⁹⁸ Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı-*, s. 355.

⁹⁹ Rohde, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı-*, s. 357.

¹⁰⁰ Alfred Edward Taylor, *Sokrates -İroni, İnfaz ve Etik-*, çev. Mukadder Erkan, Fol, Ankara 2020, ss. 11-12.

¹⁰¹ Hasan Aydın ve Lokman Çilingir, "Orhan Sadettin'in Sokrates Sorununa Yaklaşımı", *Sofist Dergisi*, 1/2, 2021, s. 9.

İşte çalışmanın ilk bölümünde Ksenophon'un *Sokrates'ten Hatıralar* adlı eserinde ve Platon'un diyaloglarında *daimon* ve işlevleri ortaya konulacaktır. Platon'un diyalogları Ahmet Arslan'ın *İlkçağ Felsefe Tarihi* ve Alfred Edward Taylor'ın *Platon* kitabında yapmış olduğu kronolojik sıraya göre incelenecektir. Bu bir zorunluluktur; Platon'un Sokrates'inde *daimonun* işlevlerinin değişip değişmediğini görmek ve göstermek gerekir. Platon'a ait olduğu şüpheli bazı eserler Arslan'ın ve Taylor'ın sıralamasında bulunmamaktadır. Bu yüzden Laertios'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* kitabında yapmış olduğu sınıflandırmadan da yararlanılacaktır. Sonraki bölümde ise Sokrates'in *daimonunun* ondan sonra nasıl anlaşıldığı yani modern yorumları incelenecektir.

Tezin ana yöntemi "doküman inceleme" olacaktır. Bu yöntemi kullanırken "anlama, anlamlandırma, yapısöküm" teknikleri kullanılacak, hermenötik bir yaklaşım sergilenecektir. Bu yöntem ve teknikler sayesinde Platon'un eserlerindeki Sokrates figürü net bir şekilde ortaya konulmuş olacak ve bu eserlerde geçen *daimon* kavramının nasıl anlaşılması gerektiği, ne olduğu, kaç farklı anlamda kullanıldığı ve işlevlerinin neler olduğu ortaya çıkacaktır. Aynı şekilde Ksenophon'un *Sokrates'ten Hatıralar* adlı eserindeki Sokrates figürü ortaya konmuş olacak ve bu eserde *daimon* kavramının ne anlama geldiği, hangi anlamlarda kullanıldığı ve işlevlerinin neler olduğu belli olacaktır.

2. KSENOPHON VE PLATON'DA SOKRATES VE SOKRATİK DAİMON

2.1. Ksenophon'un Sokrates'i

Laertios'un aktardığına göre, Sokrates bir gün dar bir yolda yürürken Ksenophon ile karşılaşmış ve onu durdurup insanların nerede düzgün adam olmayı öğrendiklerini sormuştur. Ksenophon ne diyeceğini bilemeyince Sokrates, “öyleyse düş ardıma da öğren!” demiştir. O günden sonra Sokrates'in öğrencisi olmuştur.¹⁰²

Ksenophon, Sokrates ile ilgili hatıralarından oluşan dört kitap, *Oikonomikos* ve *Symposion* isiminde iki Sokratik diyalog yazmıştır.¹⁰³ Hatıralar, yargılanıp idama mahkûm edilen Sokrates'i savunmayı erekler. Ksenophon'un Sokrates'i oldukça geleneksel, çileci zihniyete sahip, bilge bir adamdır. Diyet, egzersiz, para ve aile ilişkileri gibi konularda tavsiyeler verir, hiçbir konu onun tartışması için bayağı değildir. Öğrencilerine çok fazla yemek yememeleri gerektiğini, egzersiz yapmalarının önemli olduğunu ve anne babalarına saygı duymaları gerektiğini öğretir.¹⁰⁴ Gizlisi saklısı olmayan biridir. Sabahları yürüyüşe çıkar, gençlerin spor yaptığı yere gider ve öğlene kadar onlarla vakit geçirir. Daha sonra şehrin kalabalık sokaklarında dolaşır halkla sohbet eder.¹⁰⁵ Ksenophon'a göre Sokrates, dini ayinlere titizlikle katılan ve kahinlere saygı duyan dindar bir adamdır.¹⁰⁶ Hiç kimsenin onu dine aykırı bir şey yaparken görmesi mümkün değildir. Çoğu insan tanrıların insanları umursamadığını, bazı şeyleri bilip bazı şeyleri bilmediğini düşünürken o tanrıların insanları her zaman umursadığına ve tanrıların her şeyi bildiğine inanmıştır.¹⁰⁷

Ksenophon'a göre, Sokrates de Atinalıların yaptığı gibi tanrılar için kurban kesen ve kehanet danışan biridir. Ksenophon, Sokrates'in din dışı hiçbir şey yapmadığını söyler. Sokrates iddia edildiği gibi varlıkların yapısı hakkında, evren ve gökyüzü hakkında araştırmalar yapmaz, tersine bu konularla uğraşmanın aptalca olduğunu düşünür.¹⁰⁸ Sokrates'in yeme içme, giyinme konusunda ölçülü olduğunu ve

¹⁰² Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 88.

¹⁰³ Anthony Kenny, *Antik Felsefe*, çev. Serdar Uslu, Küre Yayınları, İstanbul 2011, s. 59.

¹⁰⁴ Emily Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 85.

¹⁰⁵ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, s. 149.

¹⁰⁶ Kenny, *Antik Felsefe*, s. 59.

¹⁰⁷ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, s. 149.

¹⁰⁸ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, çev. Candan Şentuna, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 12.

çevresindekilere de bunun gibi konularda aşırılığa gitmemelerini, ölçülü olmalarını tavsiye ettiğini söyler. Onları ölçülü olmaya, çalışkan olmaya yönelttiğini ve onlara bu doğrultuda şeyler öğrettiğini belirtir.¹⁰⁹ Sokrates insanın özgürlüğü için kendini köleleştirmeye çalışanlarla mücadele ettiği kadar tutkuları ile de mücadele etmesi gerektiğini düşünür.¹¹⁰ Yani Ksenophon'a göre Sokrates gençleri baştan çıkarmamış, aksine onlara faydalı olmuştur. Sokrates yanındaki kişilerin mecliste ya da mahkemede konuşmacı olması için değil, iyi bir insan olması için, iyi bir yurttaş olması için uğraşmıştır.¹¹¹

Ksenophon'un Sokrates'i gündelik ve etik konularda sağduyulu öğütler veren dürüst bir kişidir. Tartışmalarda anlaşmazlıkları kolayca çözüp gerilimi düşüren,¹¹² verdiği cevapları karşısındakileri memnun eden biridir. *Symposion* diyalogunda ona en çekilmez kadın olan karısına neden katlandığı sorulur ve Sokrates de şu şekilde cevap verir:

-Binicilikte usta olmak isteyen kişi, bildiğim kadarıyla, yalnız yumuşak huylu atlara binmekle yetinmez; azgın atlara da biner. Düşünür ki, azgınları başarıyla sürebilirse, yumuşak huyluları çok daha kolaylıkla sürebilecektir. Ben de, insan soyuyla iyi geçinmek, anlaşmak istediğimden, bu kadınla evlendim. Öyle ya, eğer onunla geçinebilirimsem tüm diğer insanlarla pek kolay anlaşabileceğimi biliyorum.¹¹³

Ksenophon'un Sokrates'i ölçülü, mantıklı, ahlaklı ve bilge bir adamdır. Yararlıyı yararsızdan, güzeli çirkinden, akıl yürüterek bulabilmektedir. Sözleri ile davranışları tutarlıdır. Hırslı ya da saplantılı biri değildir. Kendisini bir eğitmeni olarak görmez, öğrettiği her şeyi, yaşamdan aldığı örnekler doğrultusunda ve mantıksal örgüler içinde sunmaktadır. O insanları dürtüp içlerindeki erdemi görmelerini sağlamaktadır.¹¹⁴ Şunu da belirtmek gerekir ki Ksenophon'un Sokrates'i felsefe tarihinde Platon'un Sokrates'i kadar büyük bir iz bırakmamıştır.¹¹⁵

2.1.1. Sokrates'ten Hatıralar Eserinde Daimon ve İşlevleri

Ksenophon'un Sokrates'e yönelik anılarını kaleme almaktaki başlıca amacı, onu mahkemede yöneltilen suçlamalardan aklamaktır. Aynı zamanda Atinalıların onu baş

¹⁰⁹ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, s. 36.

¹¹⁰ Ksenophon, *İktisat Üzerine -Oikonomikos-*, çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020, s. 9.

¹¹¹ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, ss. 23-27.

¹¹² Kenny, *Antik Felsefe*, s. 60.

¹¹³ Xenophon, *Şölen*, çev. Bilge Umar, Sergi Yayınevi, İzmir 1984, s. 16.

¹¹⁴ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, s. 151.

¹¹⁵ Kenny, *Antik Felsefe*, s. 60.

taçı etmesini gerektirecek bir yaşam sürdüğünü göstermektedir. Ona göre Sokrates hiçbir şekilde doğa felsefesiyle ilgilenmemiş, sofistler gibi ücretli öğretmenlik yapmamıştır.¹¹⁶ Zaten o Sokrates'i bir öğretmenden çok ahlaki bir çalıştırıcı olarak görür. Çünkü Sokrates, pratiğe yönelik tavsiyeler veren biridir.¹¹⁷

Sokrates, gençlerin ahlakını bozmak, kentin tanrılarına inanmamak ve yerlerine yenilerini getirmekle suçlanır ve mahkemeye verilir. Ksenophon için hocasının kentin tanrılarına inanmamakla suçlanması oldukça şaşırtıcıdır. Çünkü Atinalılar onu sık sık halka açık alanlarda kurban keserken görmüştür, ayrıca kehanet danıştığı da bilinen bir gerçektir. Ksenophon'a göre bu suçlamanın tek nedeni hocasına yol gösteren *daimondur*.¹¹⁸ O, bu konuda şunları söyler:

Her şeyden önce, devletin inandığı tanrılara inanmadığını nereden çıkardılar? Çünkü sık sık evinde, sık sık da kentin halka açık sunaklarında kurban keserken gözler önündeydi, kehanet danıştığı da görülmüyor değildi. Nitekim, bir söylenti vardı: Sokrates'in dediğine göre, *ona bir daimon yol gösteriyormuş. İşte, bence yeni tanrılar getirme suçlaması buradan kaynaklanıyor*. Oysa kehanete inanıp kuş fallarına, bilici sözlerine, belirtilere ve kurbanlara başvuranlardan daha farklı bir şey yaptığı yoktu. Nitekim, insanlar kuşların ve bilicilerin soru sahiplerine neyin uygun olduğunu bilmediklerini, tersine belirtilerin bunlar aracılığıyla tanrılardan geldiğine inanırlar; onun da inancı böyleydi. Ama insanların çoğu kuşların ve bilicilerin kendilerini vazgeçirdiklerini ya da teşvik ettiklerini söylerler; Sokrates de nasıl biliyorsa, öyle konuşuyordu; *kendisine daimonun yol gösterdiğini söylüyordu*. Çevresindekilerin birçoğuna da, *daimon ona önceden yol gösterdiği için, yapmaları ve yapmamaları gereken şeyleri öğütüyordu*; onu dinleyenler kazançlı çıkıyor, dinlemeyenler ise pişman oluyordu. Bununla birlikte, yanındakilere ahmak ve şarlatan gibi görünmek istemediğini kim kabul etmez? Oysa, tanrı böyle gösteriyor diye uyarıda bulunurken yanıldığı olsaydı, hem ahmak hem de şarlatan olarak ortaya çıkardı: o halde, açık ki, gerçeği söylediğine güvenmeseydi, uyarıda bulunmazdı: bu konuda kim tanrı yerine bir başkasına güvenebilir? Tanrılara güveniyorsa, tanrılarının olmadığını nasıl düşünür? Bir de, yakınlarına şöyle davranıyordu. Yapmak zorunda oldukları şeyi, en doğru şekilde yapmalarını öğütüyor; nasıl sonuçlanacağı belirsiz konularda ise, *yapsınlar mı yapmasınlar mı* diye kehanet danışmaya gönderiyordu. Ona göre, evini ve devletini doğru düzgün yönetmeye kalkışanların kehanet sözüne gereksinmeleri vardı; nitekim yapı ustası, demirci, çiftçi, [yönetici] ya da bu gibi işlerin araştırmacısı, muhasebeci, ev yöneticisi ya da komutan olmak gibi, bütün bu bilgileri insanın aklıyla kavraması gerektiğine inanıyor; ancak insanların açıkça görmedikleri konularda büyük ölçüde tanrılara sığındıklarını söylüyordu. Nitekim, tarlasını güzelce süren ürünü kimin toplayacağını bilemez, komutan sefere çıkarken zafer kazanıp kazanamayacağını bilemez, devlet adamı yönetim başına geçerken başarılı olup olmayacağını bilemez, keyfini sürmek için güzel bir kadınla evlenen, bu kadın yüzünden başının derde girip girmeyeceğini bilemez, nüfuzlu akrabalarını kente alan onlar yüzünden yurdundan olup olmayacağını bilemez. İşte Sokrates'e göre, bu gibi konuların tanrılara bağlı olduğuna inanmayıp, her şeyin insan aklına bağlı olduğunu düşünen, aklını yitirmiştir; ama tanrılarının insanlara öğrenip karar verme olanağını bağışladıkları konularda hala tanrılara danışanlar da akıllarını yitirmişlerdir; örneğin biri arabaya araba kullanmasını bilen birini mi almak daha iyidir, yoksa bilemeyen birini mi diye sorsa, ya da gemiye dümen

¹¹⁶ Kenny, *Antik Felsefe*, s. 60.

¹¹⁷ Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, s. 87.

¹¹⁸ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, s. 12.

kullanmasını bilen birini mi almak daha iyidir, yoksa bilmeyen birini mi diye sorarsa, ya da sayarak, ölçerek ve tartarak bilinmesi mümkün olan şeyleri tanrılara sorarsa, doğru bir iş yapmış olmaz. Tanrıların bilgi konusu olarak bağışladıkları şeyleri öğrenmek gerekir, insan için karanlık olan konuları ise kehanet aracılığı ile tanrılardan öğrenmeye çalışmalıdır: çünkü tanrılar uysal insanlara yol gösterirler.¹¹⁹

Alıntılanan kısımdan anlaşılacağı üzere Ksenophon'a göre *daimonun* Sokrates'e yol göstermesi ile kuş fallarına, bilici sözlerine, belirtilere ve kurbanlara başvurmak arasında bir fark yoktur. Atinalıların birçoğu sözü edilen kehanetlere başvurmaktadır. Başvurdukları bu kehanetler tanrılardan gelmektedir ve başvuranlara yapmaları ve yapmamaları gereken şeyleri göstermektedir. Sokrates'in *daimonu* da tıpkı bunlar gibi ilahi bir işarettir ve o da Sokrates'e yapması ve yapmaması gereken şeyleri öğütlemektedir. Bu yüzden kuş falları ve biliciler ne kadar güvenilirse Sokrates'in *daimonu* da o kadar güvenilirdir. Zaten *daimonu* bir kez olsun yanılsaydı Sokrates hem ahmak hem de şarlatan olarak gözükeceğinden bir daha kimseye uyarıda bulunma ihtimali yoktur. Şayet uyarıda bulunsaydı bile kimse tarafından ciddiye alınması söz konusu değildir. Ancak Ksenophon'a göre böyle bir şey olmamıştır ve Sokrates tanrılardan gelen uyarılara her zaman güvenmiştir. Tanrılara güvenen birisinin tanrıların olmadığını düşünmesi imkansızdır. Ayrıca Sokrates her konuda *daimonuna* başvurmamaktadır. Çevresindekilere yaptıkları şeyi en doğru şekilde yapmalarını öğütlemekte, nasıl sonuçlanacağı belirsiz konularda ise kehanet danışmaları gerektiğini söylemektedir. Çünkü bazı konularda kehanet başvurmak gerekliyken bazı konularda insan aklına başvurmak gerekir. Örneğin; biri tanrılara, gemiye dümen kullanmasını bilen birini mi yoksa bilmeyen birini mi almak daha iyidir diye sorarsa doğru bir iş yapmış olmaz. Çünkü akıl bu tarz sorulara cevap verecek yetkinliktedir. Ancak insanlar tanrılar gibi her şeyi bilemez. Bu yüzden tanrılardan daha karanlık konularda yardım istemek gerekir.¹²⁰ Özetle Ksenophon'a göre Sokrates'in yeni tanrılar getirmekle suçlanmasının nedeni *daimondur*. O dönemde yaşayanların *daimon* ile *theos* arasında ayırım yapmadıklarını düşünürsek¹²¹ suçlamanın nedeni gerçekten bu olabilir. Yani Atinalılar *daimonu* *theos*'tan farklı görmüş olabilir. Ancak bunun tam tersi de mümkün olabilir. *Daimonu* bir *theos* olarak kabul eden Atinalıların bulunması da mümkündür. Sonuçta *daimon* Yunan mitolojisinin içinde yer alan bir kavramdır. Buna rağmen Sokrates'in *daimonu*, geleneksel Atina dinine bağlı insanlar için şaşırtıcı

¹¹⁹ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, ss. 12-13.

¹²⁰ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, ss. 12-13.

¹²¹ Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma, İstanbul 2004, s. 62.

bir yeniliktir. Onun *daimonu* kişisel bir tanrıdır, bunu kendisinden başka kimse tarafından duyulamamasından anlayabiliriz. Kişisel bir tanrı düşüncesinin Atinalılar için tehlikeli görülmesi gayet normaldir. Çünkü her vatandaş kendi *daimonun* kendisine talimat verdiğini iddia ederek her türlü eylemini meşrulaştırabilir. Kent böylece anarşiye kayabilir. Yani her Atinalının ilahi sesler duymuş gibi davranması çok tehlikeli bir durumdur. Ayrıca Sokrates'in *daimonu* ona, kentten en saygın vatandaşlarını sorgulama yetkisi vermiştir. Dolayısıyla onun *daimon* nedeniyle hedef gösterilmesi şaşırtıcı değildir.¹²²

Ksenophon, Sokrates'in *daimonunun* normal görünmesi için çok çaba sarf eder.¹²³ *Daimon* Sokrates'i savunma sırasında engellememiştir ve bu ölümüne neden olmuştur. Bu olaydan Sokrates'in *daimonunun* kötü bir şeye sebep olduğu sonucu çıkarılabilir. Ancak Ksenophon iki noktayı göz önünde bulundurmamız gerektiğini belirtir. İlki, Sokrates çok yaşlıdır ve zaten çok geçmeden ölecektir. İkincisi de Sokrates'in yaşlılığın getirdiği acılardan ve zorluklardan kurtulmasıdır. *Daimonu* sayesinde Sokrates, özgür ve adaletli bir konuşma yapmıştır, ölüm kararını son derece cesurca karşılayarak büyük bir ün kazanmıştır.¹²⁴

Sokrates'in *daimonu* negatif ve pozitif uyarılarda bulunmaktan başka bir işleve sahip değil gibi gözükmektedir.¹²⁵ *Daimonun* Sokrates'e uyarılarını nasıl iletmiş ise merak konusudur. Ksenophon'un *Anılar*'da bahsettiklerinden yola çıkarak bazen *içinde bir ses olarak*¹²⁶ bazen de *bir işaret olarak* ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca söz konusu *daimon* sadece Sokrates'e uyarıda bulunuyor gibi durmaktadır. Ksenophon'un aktardığına göre Sokrates, tanrılara kurban kesmeyen ve kehanet danışmayan, bunları yapanlarla dalga geçen Aristodemos'a tanrılar ne yaparlarsa seninle ilgilendiklerini inanırsın diye sorar. Ondan, 'Sana gönderdikleri gibi bana da ne yapıp ne yapmayacağımı söyleyecek danışmanlar gönderirlerse inanırım' cevabını alır. Devamında Sokrates, kendisine gönderilen danışmanın başkalarına da gönderildiğinden söz etmez. Aksine Aristodemos'un *daimonu* kastettiğini fark etmemiş gibi konuşmaya devam eder.¹²⁷ Buradan yola çıkarak Sokrates'ten başka kimsenin bir *daimona* sahip olmadığını söyleyebiliriz. Eğer Sokrates'ten başka

---

¹²² Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, s. 35.

¹²³ Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, s. 35.

¹²⁴ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, s. 110.

¹²⁵ Adam, *Antik Yunan'ın Din Öğretmenleri*, s. 335.

¹²⁶ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, s. 27.

¹²⁷ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, s. 31.

daimona sahip birileri olsaydı Ksenophon'un onları örnek göstererek hocasını aklamaya çalışacağı açıktır. Ancak böyle bir durum söz konusu değildir. Şu hâlde, Ksenophon'un Sokrates'indeki *daimon*, tanrılar ile Sokrates arasında aracılık yapar; onu esinler; bu yönüyle epistemik bir işlev yerine getirir.

2.2. Platon'un Sokrates'i

Platon ile Sokrates arasındaki beraberlik sekiz yıl kadar sürmüştür.¹²⁸ Laertios'un aktardığına göre Sokrates bir gece düşünde beyaz bir kuğu yavrusu görmüş ve yavru birden kanatlanıp uçup gitmiştir. Ertesi gün Platon onun yanına öğrenci olmaya gelince, işte o kuğu yavrusu bu, demiştir.¹²⁹

Platon, diyaloglarının büyük çoğunluğunda ana karakter olarak Sokrates'i konuşturur. Ancak Platon'un hangi diyaloglarda kendi düşüncelerine hangilerinde Sokrates'in düşüncelerine yer verdiği muammadır. Diyalogların bazılarında karşısındakinin düşüncelerini çürütürken onları tutarsız hale getiren eleştirel bir soruşturmacıdır. Başka diyaloglarda dinleyicilerine uzun söylevler düzer, dogmatik etik ve metafizik bir sistem sunar. Başka bazı diyaloglarda ise fazla yer almaz, başrolü başkalarına bırakır.¹³⁰

Platon çok sayıda diyalogu Akademi'yi kurmadan önce yazmıştır. *Sofist*, *Devlet Adamı*, *Philebos*, *Timaios* ve *Yasalar* Akademi kurulduktan sonra yazılmıştır. Platon'un erken dönem diyaloglarında Sokrates merkezi bir figür iken *Philebos* hariç diğer Akademi sonrası yazılan diyaloglarda bu durum değişmiştir. *Sofist*, *Devlet Adamı* ve *Timaios*'ta Sokrates yer alır ancak tartışmaya dahil olmaz. Söz konusu diyalogların mantık ve politika öğretileri Elea'dan gelen isimsiz bir ziyaretçi tarafından açıklanır. *Timaios*'da merkezi figür İtalyan bir Pisagorcu, *Yasalar*'da kimliği belirsiz bir Atinalıdır.¹³¹ *Philebos*'u dışarıda bırakacak olursak bahsedilen diyaloglar Sokrates'in fazla yer almadığı ve başrolü başkalarına bıraktığı diyaloglardır.

Platon, Sokrates'i *Phaidon*, *Devlet* ve *Symposion* gibi bazı diyaloglarda sorular soran bir araştırmacı rolünde değil, bir felsefi sisteme sahip bir öğretmen şeklinde

¹²⁸ Alfred Edward Taylor, *Platon -Bilgi, Ruh ve Devlet-*, çev. Cengiz İskender Özkan, Fol, Ankara 2020, s. 17.

¹²⁹ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 131.

¹³⁰ Kenny, *Antik Felsefe*, s. 61.

¹³¹ Taylor, *Sokrates -İroni, İnfaz ve Etik-*, s. 21.

sunar.¹³² Söz konusu diyaloglarda Sokrates'in sorduğu sorular karşdakinden onay bekler şeklindedir.¹³³ Bunun yanı sıra söz konusu eserlerde Sokrates'in sıkça mitlere başvurduğundan da söz etmek gerekir. Bu mitler genel olarak soruşturmanın başında ya da sonunda karşımıza çıkar. Onlar ne tamamıyla hakikati ifade eder ne de Platon tarafından konulan sanatkarca bir süstür. Arslan'a göre onları ikisi arasında bir şey olarak kabul etmek gerekir.¹³⁴

Kriton, Kharmides, Lakhes, Lysis, İon ve Euthdemos gibi diyalogların büyük ölçüde Sokrates'in felsefi görüşlerini yansıtıyor oldukları genel kabuldür. Bu diyaloglarda Sokrates bir öğretmenden ziyade soruşturmacıdır ve söz konusu diyaloglar diğer diyaloglara nazaran daha kısadır. Sokrates'in davasını anlatan *Savunma*, içerik benzerliği sebebiyle bu tarz diyaloglar arasındadır. *Devlet* diyaloğunun ilk kitabı da gerek üslup gerek içerik bakımından bu gruba dahil edilebilir.¹³⁵ Bunların yanı sıra Platon'un Sokrates'e atfettiği ancak Sokrates'in benimsemediği düşünceler olduğunu biliyoruz. Örneğin Aristoteles, Platon'un merkezi düşüncesi olan idealar öğretisinin Sokrates'e ait olmadığı konusunda bizi temin eder.¹³⁶ Laertios'un aktardığına göre de Platon *Lysis* diyaloğunu yazdığında Sokrates "Ey Herakles bu delikanlı bana amma çok yalan söyletmiş!" demiştir.¹³⁷

Platon diyalogları kaleme almaya başladığında Sokrates'in etkisi altındaydı ve bu yüzden Platon'un gençlik dönemi diyaloglarında Sokrates'in benimsediği görüşleri yazdığı söylenebilir. *Devlet* gibi orta dönem diyaloglarında Sokrates Platon için bir sözcü haline gelmeye başlar. *Yasalar* gibi geç dönem diyaloglarında da Sokrates tamamen unutulur.¹³⁸ Sokrates'in merkezi figür olduğu diyaloglarda Platon'un asıl amacının ne olduğu belli değildir. Ya kendi felsefesini öğretme niyeti vardır ya da büyük bir insanın ve büyük bir çağın anısını canlı tutma amacı vardır.¹³⁹

Platon'un Sokrates'i birçok nedenden dolayı olağandışıdır.¹⁴⁰ "Sokrates insanlarla yüzyüze ilişkide bulunmaktan ve onlarla konuşmaktan, tartışmaktan

---

¹³² Kenny, *Antik Felsefe*, ss. 62-63.

¹³³ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, s. 153.

¹³⁴ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi -Sofistlerden Platon'a-*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 192.

¹³⁵ Kenny, *Antik Felsefe*, s. 63.

¹³⁶ Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, s. 91.

¹³⁷ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 146.

¹³⁸ Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, s. 90.

¹³⁹ Taylor, *Sokrates -İroni, İnfaz ve Etik-*, s. 24.

¹⁴⁰ Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, s. 91.

hoşlanan biridir.” Amacı sokakta, pazarda önüne çıkan insanlarla belli başlı konularda konuşmak ve bu konularla ilgili onları bilinçli hale getirmektir.¹⁴¹ Sokrates’in konuşmaları zamanla birçok Atinalıyı rahatsız etmiştir. Platon’un *Sokrates’in Savunması* adlı eserinde yazdığı gibi Atina’nın at sineği olmuştur. “Küçük bir at sineği, rahatsız ettiği atlara hiçbir zaman ciddi şekilde zarar veremez; ancak at, rahatsızlıkla veya sakar bir yanlışlıkla, sineği ezebilir veya sürücüyü üstünden atabilir.” Bu benzetmede Sokrates’in kente yarar sağladığını ancak gerçek bir tehdit olmadığını ima eder.¹⁴² Sokrates’i at sineği yapan onun felsefi yöntemidir. O, insanları kızdıran bir felsefi uygulamayı benimsemiştir.¹⁴³ Önce ortaya bir iddia atar ya da soru sorar. Karşıdaki soruya cevap verince başka önermelerle ya da sorularla devam eder. Bu durum karşısındaki bir çıkmazın içine düşene kadar sürer.¹⁴⁴ Neredeyse tüm yaşamını çağdaşlarına onların hiçbir şey bilmediğini kanıtlayarak ve ahlaki öneriler vererek geçirmiştir. Atina’daki hiç kimsenin bilge olmadığını iddia ederek, kentin en seçkinlerini eleştirmiştir. Bu durum bilgeliğiyle övünen Atina kentinin gururunu incitmiş olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Platon’un Sokrates’inin çok fazla kişisel düşman edinmesi şaşırtıcı değildir.¹⁴⁵ İşte Platon, çeşitli diyaloglarında konuştuğu Sokrates’e, tıpkı Ksenophon gibi bir *daimon* iliştedir. Bu *daimonun* işlevleri nelerdir? Ve Platon’un düşünsel gelişimine bağlı olarak işlevleri değişmekte midir? Bu sorulara yanıt bulmak için çözümlememizi tarihsel bir perspektifle sürdürmemiz gerekmektedir?

2.2.1. Platon’un Gençlik Dönemi Eserlerinde Daimon ve İşlevleri

Platon, gençlik dönemi eserlerinde cesaret, dindarlık, adalet, bilgelik ve ölçülülük gibi erdemleri konu edinir. Bunlar daha çok Sokrates’in ilgilendiği ve üzerine tartışmalara girdiği konular olduğu düşünüldüğünde bu dönem eserlerinde yansıttığı Sokrates’in en doğru Sokrates olduğu söylenebilir.¹⁴⁶ Bunun yanı sıra gençlik dönemi eserlerinin sonraki dönem eserlerine göre daha kısa olduğunu ve bu eserlerde Sokrates’in bir öğretmenden ziyade bir soruşturmacı olarak yer aldığını belirtebiliriz.¹⁴⁷ Platon’un gençlik dönemi eserlerinden *Theages*, *Birinci Alkibiades*,

¹⁴¹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon’a*, s. 92.

¹⁴² Wilson, *Sokrates’in (Ölümü Kahraman, Hain, Geveze, Aziz)*, s. 11.

¹⁴³ Wilson, *Sokrates’in (Ölümü Kahraman, Hain, Geveze, Aziz)*, s. 65.

¹⁴⁴ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros’tan Augustinus’a Bir Düşünce Serüveni-*, ss. 151-152.

¹⁴⁵ Wilson, *Sokrates’in (Ölümü Kahraman, Hain, Geveze, Aziz)*, s. 65.

¹⁴⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon’a*, s. 189.

¹⁴⁷ Kenny, *Antik Felsefe*, s. 63.

İkinci Alkibiades, Euthyphron, Sokrates'in Savunması ve Euthydemus'da *daimon* kavramı kullanılmaktadır. Bu yüzden söz konusu eserler kronolojik olarak incelemek gerekir.

2.2.1.1. *Theages* Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

Theages diyalogunun Platon'a ait olup olmadığı şüpheli olsa da *Devlet*'in altıncı kitabında söz konusu diyalogdaki kişiye ve yaşadıklarına gönderme yapılması kuşkuları az da olsa gidermektedir.¹⁴⁸ Laertios'a göre *Theages, Kharmides, Lakhes* ve *Lysis* diyalogları bir dörtleme oluşturur ve bu dörtlemenin ilk eseri *Theages*'tir.¹⁴⁹ Laertios'un aktardıklarından *Lysis*, diyalogunun Sokrates yaşarken yazıldığını biliyoruz. Dolayısıyla *Theages* diyalogu da aynı şekilde Sokrates yaşarken yazılmıştır.¹⁵⁰ O halde inceleyeceğimiz Platon diyaloglarını kronolojik bir sıraya sokacak olursak *Theages* ilk sırada yer alacaktır.

Diyalog, Demodokos'un, oğlu *Theages*'e öğretmen bulmak için Sokrates'in yanına gitmesiyle başlar. *Theages*, insanları yönetmek için bilge olmak istemektedir. Demodokos'da ona zarar verecek bir öğretmen bulmaktan korkmaktadır. Bu yüzden Sokrates'in yanına tavsiye almak için gelir. Diyalogun sonunda *Theages* ve babası öğretmenin Sokrates olmasını ister. Sokrates ise aşk dışında hiçbir konuda bilgi sahibi olmadığını, dolayısıyla ona hiçbir şey öğretemeyeceğini söyler. Bunu üzerine *Theages*'da ondan ders alıp da çok iyi yerlere gelen çok sayıda insan olduğunu belirtir. Tam bu noktada Sokrates şunları söyler:¹⁵¹

Bunun ne anlama geldiğini anlamamışsın ama ben sana anlatacağım. Çocukluğumdan bu yana yanımda olan *tanrının verdiği özel bir işaret var. Bu öyle bir ses ki bir şeyi yapıp yapmamam konusunda beni uyarır ancak hiçbir zaman beni bir şey yapmaya zorlamaz.* Eğer biri bana bir şey soruyorsa, bazen yine bu ses ortaya çıkar ve o kimseyi de eylemi yapıp yapmamam konusunda beni etkiler. Bu söylediklerime inanman için bazı şahitlerim var. Glaukon'un yakışıklı oğlu *Kharmides*'i tanıyorsundur. Günün birinde *Nemea* yarışlarına girmek için fikrimi sordu. Antreman yapmak için hazırlandığını söylediği sırada yine bu kutsal sesi duydum ve kendisine yarışmalara hazırlanmaması gerektiğini söyledim. O da bana şöyle yanıt verdi: "Belki de bu ses sana yarışmayı kazanamayacağımı söylüyor ama ben yapacağım antremanın yararını görürüm elbet." Bunları söyledikten sonra yarışmaya hazırlandı. Bundan sonra neler oldu kendisine sorabilirsin? Ya da *Timarkhos*'un kardeşi ile konuşabilirsin. *Timarkhos* kaçarken kendisini koruyan atlet *Euthlos* ile birlikte hapse ve oradan da kendisini bekleyen ölüme giderken neler söyledi? Şöyle oldu. (...) "Kleitomakhos! Ölüyorum çünkü Sokrates'in söylediklerini dinlemedim," dedi. Peki bunları neden söyledi? Şöyle: *Timarkhos*

¹⁴⁸ Platon, *Devlet*, çev. Sabahhattin Eyüboğlu ve M. Ali Cingöz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 208.

¹⁴⁹ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 155.

¹⁵⁰ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 146.

¹⁵¹ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2016, ss. 67-79.

yanında da Philemonides'in oğlu Philemon ile beraber şarap sofrasından kalkıp Heroskamandros'un oğlu Nikias'ı öldürmeye gidiyordu. Kimsenin plandan haberi yoktu. Timarkhos ayağa kalkarken bana doğru döndü ve şunları söyledi: "Sokrates! Siz içmeye devam edin. Benim bir işim var, fırsatım olursa bitirdikten sonra yanınıza geri dönerim." O sırada kendisine kesinlikle kalkmaması gerektiğini, yine o sesi duyduğumu söyledim. Bunun üzerine durdu. Kısa bir süre sonra tekrar gitmeye kalkıştı. "Gidiyorum Sokrates," deyince aynı sesi yine duyduğumu söyledim ve onu oturmaya ikna ettim. Üçüncü defasında ise hiçbir şey söylemedi ve benim bir anlığına başka yöne bakmamdan yararlanarak gitti. İşte bu şekilde kendi ölümüne neden olacak işi yapmaya vardı. Kardeşine de biraz önce sana söylediğim sözleri söylemesinin yani ölümüne neden olan şeyin, beni dinlememek olduğunu bu nedenle söyledi. Kardeşine de biraz önce sana söylediğim sözleri söylemesinin yani ölümüne neden olan şeyin, beni dinlememek olduğunu bu nedenle söyledi. Sicilya olayında da ordunun mahvolacağını herkes söylemişti. Herkes bunun böyle olduğunu anlayacaktır. Geçmişte yaşananları bilenlerden kendin de öğrenebilirsin. Öte yandan şimdi de içimdeki sesi dinleme şansımız var. Yakışıklı Sannio sefere çıkarken bu sesi duydum. O, Thrasyllus'un komutasında Ephesos'a ve İonia'ya doğru gidiyor. Sanırım ya ölecek ya da son anda ölümden kurtulacak. Hatta ben tüm ordumuz için endişeleniyorum. Sana bunlardan bahsetmemin nedeni, benimle ilişkide olan herkesin bu tanrısal güçten payını alması. Aslında bu güç çok sayıda insana zıttır, bu insanların benimle olan ilişkilerinden yarar sağlama şansları yoktur. Bu nedenle de bu insanlarla zaman geçirmiyorum. Bazı insanlarla ise ilişki kurmama engel olmaz, sadece bu insanlar benimle kurdukları ilişkilerden bir yarar sağlayamazlar. Senin bahsettiğin türden insanlar ise benimle ilişki kurdukları zaman bu tanrısal güçten yarar sağlayanlardır. Bu insanlar hızla yükselirler. Aralarından bazıları sürekli yarar sağlarken, bazıları benimle birlikte olduğu zaman yükselir ancak benim yanımdan ayrıldıkları anda, eski durumlarına geri dönerler ve diğer insanlarla aynı olurlar.¹⁵²

Theages diyalogunda Sokrates'in *daimonu* ile ilgili söylediği ilk şey, onun çocukluğundan beri yanında olan özel bir işaret olduğudur. Devamında *daimonun* ona seslenerek bir şeyi yapıp yapmaması konusunda onu uyardığını ancak onu hiçbir zaman bir şey yapmaya zorlamadığını belirtir.¹⁵³ O halde Sokrates hata yaptığında, hatanın nedeninin onun *daimonunu* dinlememesi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü onun dediğine göre *daimonu* onu yalnızca uyarmakta, onu hiçbir konuda zorlamamaktadır. Ayrıca bu diyalogda da *daimon*, tıpkı Ksenophon'un *Anılar*'ında olduğu gibi hem yapması hem de yapmaması gereken şeyler konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Sokrates'e uyarılarda bulunan ses, biri ona bir şey sorduğunda da ortaya çıkmakta ve soru soran kişiyi de etkilemektedir.¹⁵⁴ *Daimonun* bu işlevinden ne Ksenophon'un *Anılar*'ında ne de Platon'un diğer diyaloglarında söz edilmektedir. Devamında Sokrates, bu söylediklerinin doğruluğunu ispatlama amacıyla şahitleri olduğunu iddia eder. Kharmides Nemea yarışlarına gitmek için Sokrates'e fikrini sormuştur ve antrenman yaptığı sırada yine *daimonunun* sesini duymuştur. Dolayısıyla *daimonundan* gelen uyarı doğrultusunda Kharmides'e yarışmalara hazırlanmaması

¹⁵² Platon, *Büyük Hippias – Theages*, ss. 79-81.

¹⁵³ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, s. 79.

¹⁵⁴ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, s. 79.

gerektiği söylemiştir. Kharmides *daimonun* yarışmalara katılıp kazanamayacağı konusunda kendisini uyardığını anladığını söylemiştir. Ancak yine de yarışmalara katılmıştır. Sokrates Theages'a, daha sonrasında neler olduğunu Kharmides'e sorabileceğini söyler ve bir başka şahitten bahsetmeye başlar. Anlattığına göre Timarkhos, ölürken ölmesinin sebebinin Sokrates'i dinlememesi olduğunu söylemiştir. Timarkhos, Nikias'ı öldürme planı yapmıştır ve bu plandan kimsenin haberi yoktur. Kimsenin haberi olmadığı halde *daimon* bunu bilmektedir ve Sokrates'i Timarkhos'un şarap sofrasından kalkmaması konusunda uarmıştır. Sokrates ne kadar engel olmaya çalışsa da Timarkhos bir fırsatını bulup sofradan kalkmayı başarmıştır. Timarkhos her sofradan kalkmaya çalıştığında Sokrates *daimonun* sesini duymuştur.¹⁵⁵ İkinci olayda işler iyice değişmiştir. Çünkü Sokrates'e bir şey sormadığı halde *daimon* tarafından etkilenen, uyarılan birinden bahsedilmektedir. Oysa Sokrates sadece kendisine bir şey sorulduğunda başkalarının *daimon* tarafından etkilendiğini söylemiştir. Bu ikinci olay Sokrates'in söylediğini geçersiz kılmıştır. Ayrıca Sokrates Timarkhos'un cinayet işleyeceğini bilmediği halde *daimon* bilmektedir. Sokrates'in anlattığı üçüncü olay Sicilya Seferidir.¹⁵⁶ Bu sefer için Atinalıları ikna eden Sokrates'in çok sevdiği öğrencisi Alkibiades'tir. Sokrates'in iç sesi söz konusu sefer konusunda uyarıda bulunduğu halde sefer Alkibiades tarafından düzenlenmiştir ve felakete sonuçlanmıştır. Alkibiades Sicilya Seferi yüzünden hemen hemen her şeyini kaybetmiştir. Çünkü sefer başlamadan önce Atina'daki Hermes heykelleri saldırıya uğramıştır. Alkibiades bununla ve Eleusis Gizemlerini aşağılayıcı bir parodide yer almakla suçlanmıştır. Eğer Sokrates'i dinleyip seferden vazgeçerse kendini savunup her şeyi kurtarma şansı vardır. Ancak o yine de Sicilya seferini çıkar ve o seferdeyken ona karşı yapılan suçlamalar büyür. Böylece Atinalılar ondan nefret etmeye başlar. Onu mahkemeye getirmesi için sefer sırasında Atina'dan bir gemi kalkar. Ölümüne mahkûm edileceğini anlayan Alkibiades Spartalılara sığınır ve bir hain olarak anılmaya başlar.¹⁵⁷ Sokrates'in *daimonunu* dinlemeyen Alkibiades ve Atina halkının düştüğü durum budur. Sokrates, Theages'a geçmişte yaşananları bilenlerin anlattıklarını doğrulayacağını söyler. Bunun yanı sıra Sokrates, hala *daimonunu* dinleme şanslarının olduğundan bahseder. Çünkü o sırada Sannio tarafından Ephesos ve İonia'ya sefer düzenlenmektedir ve Sannio'nun sefere çıktığı sırada Sokrates,

---

¹⁵⁵ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, ss. 79-80.

¹⁵⁶ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, s. 80.

¹⁵⁷ Plutark, *Alkibiades – Coriolanus*, çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul 2011, ss. 28-36.

*daimonunun kendisini uyardığını belirtir. Bu durumda Sannio ya ölecektir ya da ölümden son anda kurtulacaktır, Atina ordusu da ağır bir kayıp verecektir. Sokrates'in tüm bunları anlatmasının sebebi, onunla ilişkide olan herkesin bu tanrısal güçten pay aldığını göstermek istemesidir. Yani Sokrates'le ilişkide olan herkes, danışsa da danışmasa da Sokrates aracılığıyla *daimon* tarafından uyarılmaktadır. Hatta söz konusu tanrısal güç Sokrates'in kimlerle ilişkide bulunacağına bile karar vermektedir. Çünkü *daimon* nedeniyle Sokrates'ten yarar sağlamaya çalışacak insanlar olabilir. Bu yüzden Sokrates *daimonun* izin verdiği insanlarla ilişkide bulunmaktadır. Bu insanlardan bazıları Sokrates'le ilişkide olduğu halde yarar sağlayamazlar. Theages'in sözünü ettiği Sokrates'in öğrencileri ise tanrısal güçten pay aldıkları için çok hızlı bir şekilde yükselirler. Bu öğrencilerden bazıları sürekli yarar sağlarken, bazıları Sokrates'in yanından ayrıldıktan eski hallerine dönerler. Sokrates buna örnek verir ve şunları söyler:*

Bu söylediğime örnek Aristeides'in torunu Lysimakhos'un oğlu Aristeides'in yaşadıkları. Aristeides bir süre yanımda kaldı ve epeyce yükseldi. Ancak daha sonra orduyla savaşa gitmesi gerekti ve yanımdan ayrıldı. Geri döndüğü zamana Thukydides'in torunu Melesias'ın oğlu Thukydides'in yanımda olduğunu öğrendi. Bir önceki gün tartıştığımız konular hakkında Thukydides beni eleştirmişti. Aristeides benimle karşılaştı, önce başka şeylerden bahsettikten sonra şöyle dedi: "Sokrates! Duyduğuma göre Thukydides seni küçümsüyormuş, kendini önemseyip seni hor görüyormuş." Ona öyle olduğunu söylediğimde şöyle devam etti: "Peki senin yanında bulunmadan önce ne kadar kötü durumda olduğunu unuttu mu?" "Zeus adına yemin ederim ki sanırım unuttu." Ancak bende garip bir durum içindeyim." diye bir ifade kullanınca, ona bunun nedenini sordum. Bana şöyle yanıt verdi: "Orduya gitmeden önce her konuda tartışabiliyordum ve herkesle aynıydım. Tartışmasını çok iyi bilen insanlardan uzak durmuyordum, tam tersine onlarla tartışmaya çalışıyordum. Ancak şimdi eğitilmiş bir insan gördüğüm zaman kaçıyorum, bu durum beni utanca sokuyor." Kendisine bu gücün onu aniden mi yoksa yavaş yavaş mı terk ettiğini sordum, yavaş yavaş terk etmiş. Sonra ona kendisinde daha önceden var olan gücü öğrenerek mi yoksa farklı bir yolla mı elde ettiğini sorunca bana şöyle dedi: "Belki inanmayacaksın ama Zeus adına yemin ederim ki Sokrates sana doğruyu söyleyeceğim. Sen de biliyorsun, bugüne kadar senden herhangi bir şey öğrenmedim. Ancak seninle aynı odada olmayıp sadece aynı evde bulunsam bile ilerleme kaydediyordum. Ne zaman ki seninle aynı odada olsam, sadece sana baktığım zaman bile başka yere bakmaktan daha kazançlı oluyordum. Fakat en çok ilerlemeyi senin yanına oturup sana dokunduğum zaman kaydediyordum. Ama şimdi bu durum tamamen ortadan kalktı." Evet, Theages benimle olan ilişkin bu şekilde olacak. Tanrı isterse kısa sürede büyük ilerleme sağlarsın, diğer türlü bir ilerleme olmaz.¹⁵⁸

Tüm bu anlatılanlardan yola çıkarak *daimonun* Sokrates'i kutsal bir insana dönüştürdüğünü söyleyebiliriz. Çünkü Aristeides olayı gösteriyor ki *daimon* artık sadece bir ses olmaktan çıkmıştır. Sokrates'e bakanlara bile fayda sağlayan ilahi bir güce dönüşmüştür. Ayrıca Sokrates'in çevresinde kimler olacağına karar verdiğine

¹⁵⁸ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, ss.81-82.

göre Sokrates'in her daim onu dinlediğini de söyleyebiliriz. Zaten Theages'da Sokrates'e yanında bulunarak tanrısal belirtiyi gözlemeyi ve eğer *daimon* onay verirse birlikte devam etmeyi teklif eder. *Daimon* onay verirse Theages kısa sürede büyük ilerleme sağlayacaktır, istemez ise de ilerleme sağlayamayacaktır. Ayrıca Theages, *daimon* izin vermediği takdirde söz konusu ilahi belirtinin dualarla, kurbanlarla, kehanetlere uygun başka birtakım yöntemlerle uyumlu olup olmadığına bakmak gerektiğini belirtir.¹⁵⁹ Onun bu isteği Sokrates'in *daimonuna* tam olarak güvenmiyor oluşundan geliyor olabilir. Ayrıca burada *daimonun* dualar, kurbanlar ve kehanetle ilgili başka yöntemlerle bir tutulması Ksenophon'un iddiasını doğrular şeklindedir. Kehanetle ilgili başka yöntemlerle kastedilen muhtemelen kuş falları ve bilici sözleridir. Theages'in söyledikleri Ksenophon'un *daimonun* kuş fallarından, bilici sözlerinden, kurbanlara başvurmadan farklı bir şey olmadığı iddiasıyla uyumludur. Sonunda Sokrates, politikacı olmak isteyen Theages'ı öğrencisi olarak kabul eder.¹⁶⁰ Eğer Devlet'in altıncı kitabında gönderme yapılan Theages'la, incelediğimiz diyalogdaki Theages aynı kişiye onun sonradan sağlık sorunları nedeniyle politikacı olmaktan vazgeçip kendini felsefeye adanmış olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶¹

Özetle söylersek Theages diyalogundaki Sokrates'in *daimonu* ona bir şey yapıp yapmaması konusunda uyaran özel bir işaret. Bu özel işaret Sokrates'i hiçbir konuda zorlamamaktadır. Ancak Sokrates onu dinlemenin faydalı olacağını bildiğinden her zaman onu dinlemektedir. Hatta onunla ilişkide olacak kişileri bile *daimonunun* kararına göre seçmektedir. Onun *daimonu* birisi bir şey sorduğunda ortaya çıkabilmekte, kimsenin bilmediği bir şeyi bilebilmekte, onunla ilişkide olanları etkileyebilmektedir. Özellikle öğrencileri *daimondan* çok fazla pay almaktadır ve pay aldıkları içinde çok hızlı bir şekilde yükselebilmektedirler. Ancak bazıları yanından ayrılırsalar bile ilerlemeye devam edebilirken, bazıları ilerleyemeyip eski hallerine dönebilirler. Bunların yanı sıra *daimon* Sokrates'i kutsal bir insan haline dönüştürür. Onunla aynı evde bulunmak, ona dokunmak ve ona bakmak bile kazanç sağlar. Sokrates, tüm bunları ispat etmek için birçok şahit sunar ve olaylar anlatır. Tüm bu olaylar ve şahitler *daimonun* farklı bir işlevini ortaya çıkarır. Ancak hepsinin ortak noktası olarak Sokrates'in *daimonunun* ana işlevlerinin bir tür kehanet gibi gelecekte

---

¹⁵⁹ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, s. 81.

¹⁶⁰ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, s. 83.

¹⁶¹ Platon, *Devlet*, s. 208.

haber vermek ve Sokrates’le ilişkide olan bazı insanların ahlaki olarak ilerlemesine yardımcı olmak olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.1.2. İkinci Alkibiades Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

İkinci Alkibiades diyalogu Platon’a ait olup olmadığı şüpheli eserlerden biridir. Eserin Platonun elinden çıktığını ancak kariyerinin başlarında dili ve üslubu yeterince gelişmeden kaleme aldığını kabul edenler de vardır. Diyalogun Sokrates’in ölümünün hemen ardından yazıldığı tahmin edilir. Bunun nedenleri, Platon’un hocasının görüşlerini nasıl aktaracağıyla ilgili kurgusunun tam oturmamış olması ve diyalogun mantıksal yapısıyla ilgili üslubun yeterince gelişmemiş olmamasıdır. Bunun yanı sıra Platon yorumcuları *İkinci Alkibiades* diyalogunun *Birinci Alkibiades* diyalogundan önce yazıldığını kabul etmektedir.¹⁶²

Diyalogda neyin ahlaki olarak doğru olduğunu bilmenin önemi vurgulanır ve ahlaki bilgiden yoksun kalındığı takdirde doğru davranışa, gerçek iyiliğe ve mutluluğa ulaşamayacağı sonucuna varılır.¹⁶³ Sokrates tanrıların insanlardan beklentisinin doğruluk ve akli başındalık olduğunu anlatmak için atalarından duyduğunu iddia ettiği bir hikâyeye başvurur. Bu hikâyeye göre bir gün Atinalılar ve Lakedaimonialılar arasında bir anlaşmazlık çıkmış ve savaşa girişmişlerdir. Savaşı hem karada hem denizde kaybeden Atinalılar olmuştur. Bunun üzerine savaşı neden kaybettiklerini merak eden Atinalılar, Ammon tapınağına elçiler göndermiştir. Söz konusu kehanet tapınağındaki kâhinden ne yapmaları gerektiğini öğrenmek istemişlerdir. Savaşı kaybettikleri için perişan halde olan Atinalılar, kâhine tanrılara en çok kurbanı kendilerinin kestiklerini, en görkemli törenleri kendilerinin yaptıklarını, tanrılar için en çok parayı kendilerinin harcadıklarını söylemişlerdir. Devamında bütün bunlara rağmen tanrılara sakat hayvanları kurban eden, tanrılara son derece cimri davranan Lakedaimonialıların savaşı kazanmasına neden izin verdiklerini sormuşlardır. Bunun üzerine kâhin onlara tanrıların sözlerini iletmiştir. Burada kâhine sözlerini ileten tanrı, *daimon*dur. Çünkü Sokrates konuşmasının devamında şunları söyler: “Tanrılar hediyelere meraklı değildir, hatta *daimon* ve rahibin dediği gibi bunları önemsemezler.” Yani Ammon tapınağının kâhini kehanetlerini bir *daimondan* almaktadır. Söz konusu *daimon*, kâhin aracılığıyla Atinalılara tanrılara saygı gösterip susmalarının hediyelerden daha önemli olduğunu söylemiştir. Sokrates’e göre burada

¹⁶² Ahmet Cevizci, *Alkibiades 1-2'nin Önsözü*, Say Yayınları, İstanbul 2010, ss. 19-20.

¹⁶³ Cevizci, *Alkibiades 1-2'nin Önsözü*, s. 23.

saygıyla susmaktan kastedilen dua etmektir. Yani Lakedaimonialıların duaları Atinalılardan daha başarılıdır. Çünkü Lakedaimonialılar saygıyla susarak tanrılardan bir şey isterken Atinalılar pahalı hediyeler getirerek tanrılardan bir şey isterler. Tanrıların pahalı şeylere düşkün olduğunu düşünen tanrılar bu yüzden Atinalıları umursamazlar. Sokrates'e göre tanrılar bir insanın dindar olduğunu anlamak için getirdiği değerli hediyelere değil, kalbinin temiz olup olmamasına bakarlar. İnsanın kalbinin temizliği tüm görkemli törenlerden ve masraflı kurban kesimlerinden daha önemlidir. Yani ona göre tanrılar hediyelere meraklı değillerdir. Sokrates bu noktada *daimonun* ve kâhinin haklı olduğunu belirtir.¹⁶⁴

İkinci Alkibiades diyalogunda da Ksenophon'un *Anılar*'ında ve *Theages* diyalogunda olduğu gibi *daimonun* kehanet işlevi ortaya çıkmaktadır. Ancak onlardan farklı olarak bu diyalogda *daimon* Sokrates'e değil, Ammon Tapınağı'nın kahinine aittir. *Daimon* Ammon Tapınağı'nın kâhine ait olsa da Sokrates kendisine ait olmayan *daimonla* aynı düşüncededir. Buradan onun sadece kendi *daimonuna* değil, tüm *daimonlara* güvendiğini anlayabiliyoruz. Çünkü belli ki onun için *daimonların* öteki tanrılardan çokta bir farkı yoktur.

2.2.1.3. Birinci Alkibiades Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

Birinci Alkibiades diyalogunun kaleme alınış tarihi, Platon'a ait olup olmadığına dair tartışmalar ve diyalogun kurgusu hakkında söylenebilecekler *İkinci Alkibiades* diyaloguyla aynıdır. Farklı olarak bu diyalogda insanın kendini bilmesinin önemi ve bu bilgiye ulaşmak için sahip olması gereken ölçülülük konu edinilir.¹⁶⁵ Bunun yanı sıra Platon diyalogda Alkibiades'in peşinden koşan bir Sokrates resmeder.¹⁶⁶ Oysa Platon'un bir başka diyalogu olan *Symposion*'da bu durum tam tersidir.¹⁶⁷

Alkibiades Sokrates'in sürekli peşinde olmasından rahatsızdır ve ona neden peşinden ayrılmadığını, kendisinden beklentisinin ne olduğunu sorar. Sokrates önceleri onu çok sevdiği için onunla konuşmak istediğini ancak tanrının kendisine izin vermediğini söyler.¹⁶⁸ Sokrates'in burada tanrı olarak bahsettiği onun *daimonudur*. Bunu onu engellemesinden anlayabiliyoruz. Zaten diyalogun son kısımlarında Sokrates, öğretmeni olan tanrının Alkibiades ile konuşmasına engel olan tanrı

¹⁶⁴ Platon, *Alkibiades 1-2*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2010, ss. 117-119.

¹⁶⁵ Cevizci, *Alkibiades 1-2'nin Önsözü*, ss. 22-23.

¹⁶⁶ Platon, *Alkibiades 1-2*, ss. 29-30.

¹⁶⁷ Platon, *Şölen*, çev. Eyüp Çoraklı, Alfa, İstanbul 2015, ss. 183-193.

¹⁶⁸ Platon, *Alkibiades 1-2*, ss. 30-32.

olduğunu açıklar. Sokrates'in *daimonu* çoğunlukla olduğu gibi Sokrates'i bir şeyi yapmaktan vazgeçirme işleviyle karşımıza çıktığı gibi bir de öğretmen sıfatıyla sunulur.¹⁶⁹ Alkibiades ile gençliğinde konuşmama nedenini *daimonuna* bağlayan Sokrates, artık *daimonunun* ona izin verdiğini belirtir. Çünkü Alkibiades eskiden güç peşinde değildir. Ancak şu an ki Alkibiades güç ve başarı için her şeyi yapabilecek bir kişidir. Hatta yükselemeyeceğini bilse intihar edecek kadar hırslıdır. Sokrates, gençliğinde onunla konuşmasının engellenmesinin sebebinin, o zamanlar onun büyük amaçları olmaması olduğunu söyler. *Daimonu* Sokrates'in söylediklerinin boşa gitmemesi için Alkibiades ile konuşmasını engellemiştir. Ancak artık izin vermektedir çünkü Alkibiades'in büyük amaçları vardır. Alkibiades istediği büyük gücü *daimonun* yardımıyla Sokrates dışında başkasına ihtiyaç duymaksızın elde edecektir.¹⁷⁰ Sokrates açık bir şekilde kendisi ve *daimonunun* yardımı olmaksızın Alkibiades'in başarılı olamayacağını ilan eder.¹⁷¹ Sokrates'in *daimonu* gelecekte Alkibiades'in büyük amaçlar peşinde koşacağını bildiği için Sokrates'i engellediğine göre onun kehanet işlevine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca *daimon*, Sokrates'in çevresindekilere de yardım etmekte ve yükselmelerini sağlamaktadır. Sokrates bu konuda kesin konuşmaktadır. Kehanet işlevine sahip olan bir *daimona* sahip olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda Sokrates'in yanılmayacağını söyleyebiliriz. Demek ki Alkibiades'in yükselişi Sokrates'in *daimonu* sayesinde olacaktır. Aynı zamanda *daimon* Sokrates'i hem engellemekte hem de ona izin vermektedir. O halde onun *daimonunun* hem pozitif hem de negatif emirler verdiğini söyleyebiliriz.

Birinci Alkibiades diyalogunda *daimon*, Sokrates'e ve Sokrates aracılığıyla çevresindekilere ne yapıp ne yapmamasını söyleyen, bir tür kehanet gibi gelecekte olacakları bilen bir öğretmen tanrıdır. *Daimonun* kehanet işlevi şu ana kadar incelenmiş tüm diyaloglarda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra olumlu ve olumsuz emirler verme işlevi *Theages*'da ve *Anılar*'da olduğu gibi bu diyalogda da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca *Theages* diyalogundaki, Sokrates'in yanındakilerin yükselme nedeninin *daimon* olduğuna dair iddia bu diyalogda da tekrar edilmektedir.

---

¹⁶⁹ Platon, *Alkibiades 1-2*, s. 70.

¹⁷⁰ Platon, *Alkibiades 1-2*, ss. 31-32.

¹⁷¹ Platon, *Alkibiades 1-2*, s. 70.

2.2.1.4. *Euthyphron* Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

Euthyphron Platon'un gençlik diyaloglarından ve diğer gençlik diyaloglarında olduğu gibi Platon tamamen Sokrates'in etkisi altındadır.¹⁷² Laertios'a göre diyalog *Euthyphron*, *Sokrates'in Savunması*, *Kriton* ve *Phaidon* dörtlemesinin ilk eseridir. Diyalogun diğer ismi konusundan dolayı *Dindarlık Üzerine*'dir.¹⁷³ *Euthyphron* diyalogu Sokrates'in savunma yapmak için geldiği mahkeme binasının dışında geçer.¹⁷⁴ Sokrates ile kâhin Euthyphron arasında geçen diyalogda dindarlık tanımlanmaya çalışılır ve neyin gerçekten dini olduğuna dair tartışmaya girilir.¹⁷⁵

Diyalog Sokrates'i mahkeme binası dışında gören Euthyphron'un ona neler olduğunu sormasıyla başlar. Devamında Sokrates'in, Meletos tarafından gençlerin ahlakını bozmak ve yeni tanrılar getirmek suçlamalarıyla mahkemeye verildiğini öğrenir. Bu noktada Euthyphron şöyle der.

Anlıyorum Sokrates. *Sen her zaman içinden bir ses geldiğini söylersin, sanırım Meletos bundan şikayetçi.* Seni din konusunda yenilikler yapmakla suçluyor ve bu suçlamalarını mahkeme önüne getiriyor. Çünkü halkın böylesi suçlamalara ne kadar kolayca kandığını biliyor. Ben de toplantılarda din konusundan bahsedip, bazı şeyleri önceden haber veririm. Bu yüzden adım deliye çıktı, benimle alay ediyorlar. Ancak önceden söylediklerimin hepsi doğru çıkar. İşte bu nedenle Meletos gibi adamlar bizi kıskanırlar. Lakin onları ciddiye almamalıyız, onlara karşı direnmeliyiz.¹⁷⁶

Burada *daimonun* Sokrates'in mahkemeye verilme nedenlerinden biri olduğu ortaya konulur. Çünkü Euthyphron'un belirttiği gibi Meletos Sokrates'in bu kehanet yeteneğini kıskanmış olabilir. Aynı zamanda mahkemeye vermek için *daimonu* yeterli bir sebep olarak görmüş olması da mümkündür. Böylece Ksenophon'un *Anılar*'ındaki, Sokrates'in mahkemeye verilme nedeninin *daimonu* olduğuna dair iddiası Platon tarafından *Euthyphron* diyalogunda tekrarlanmıştır. Ayrıca Sokrates'in mahkeme sonunda ölüme mahkûm edildiği düşünüldüğünde *daimonun* Sokrates'in ölüm sebebi olduğu da söylenebilir. Bunların yanı sıra Euthyphron'un da Sokrates gibi kehanetlerde bulunan birisi olması bize Sokrates'in bu tarz iddialarda bulunan tek kişinin kendisi olmadığını gösterir. Demek ki Sokrates dışında bir şeyler olmadan önce haber veren insanlar vardır ve bu insanlar diğer insanlardan tarafından ciddiye alınmamaktadır. Hatta onlarla dalga geçilmektedir. Ancak Sokrates Atina'da

¹⁷² Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 189.

¹⁷³ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 154.

¹⁷⁴ Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, s. 91.

¹⁷⁵ Ahmet Cevizci, *Euthyphron'un Önsözü*, Say Yayınları, İstanbul 2016, s. 22.

¹⁷⁶ Platon, *Euthyphron*, çev. Furkan Akderin, İstanbul 2016, ss. 37-39.

çoğunlukla gençler tarafından değer verilen bir öğretmendir. Şehrin önde gelen ailelerinin çocuklarıyla muhabbet edip onlara yol göstermektedir. Onları politikaya hazırlamaktadır. Bu durumda Sokrates'in kehanet yeteneği Atinalılar için dalga geçilecek bir mesele değildir. Tam tersine tehlikeli bir durumdur.

2.2.1.5. Sokrates'in Savunması'nda Daimon ve İşlevleri

Meletos, Lykon ve Anytos Sokrates'i gençlerin ahlakını bozmak, şehrin tanrılarına inanmayıp yerine yenilerini getirmek suçlarından mahkemeye vermiştir.¹⁷⁷ İşte Platon, bu eserinde hocasının söz konusu suçlamalara karşı kendisini savunmasını konu edinir.¹⁷⁸ Savunma suçlamanın kendisinden, suçlamanın nedenleri hakkında Sokrates'in getirdiği açıklamalardan ve Sokrates'in suçlamaya karşı yaptığı savunmadan oluşmaktadır.¹⁷⁹

Sokrates'e göre suçlamanın birçok sebebinden en önemlisi yapmış olduğu felsefenin rahatsız edici olmasıdır. Onun anlattığına göre yakın arkadaşı olan Kharefon, Delphoi kahinine gider ve Sokrates'ten daha bilge bir insanın olup olmadığını sorar. Kâhin ona Sokrates'ten daha bilge birisinin olmadığını söyler. Sokrates bunu öğrenince bunun doğruluğunu test etmek için kendisinden daha bilge birini aramaya başlar. Bu doğrultuda bilgeliğiyle ün salmış bir devlet adamına gider. Devlet adamıyla konuşmaya başladıktan sonra onun aslında hiç de bilge olmadığını anlayan Sokrates kendini bilge sanan devlet adamına aslında bilge olmadığını göstermeye çalışır. Sonucunda ise bu adam Sokrates'ten nefret eder ve ona düşman olur. Onun yanından ayrılırken Sokrates, kendisinin daha bilge olduğunu anlar. Çünkü o adam bir şey bilmiyorken bildiğini sanıyor, Sokrates ise en azından bilmediğini biliyor. O halde Sokrates ondan daha bilgedir. Sonra bilgelik konusunda ondan daha büyük birine gider ve Sokrates onunla da aynı şeyi yaşadığını söyler. Bunu düşman kazanacağını bile bile tekrar yapar. Bu süreçte bilge diye ünlenenlerin ne kadar bilgisiz olduklarını görür. Ne politikacılar ne ozanlar ne de zanaatkarlar hiçbir şey bilmediklerinin farkında değildirler. Sokrates onlara aslında bir şey bilmediklerini anlatmaya çalıştıkça düşmanlıklarını kazanır. Bunun üzerine başkalarının gözünde kendisi bilge olarak görülmeye başlar ve zengin ailelerin çocukları onun yanına gelmeye başlarlar. Bu yüzden o gençler tarafından sorgulananlar, alçak Sokrates

¹⁷⁷ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, ss. 141-142.

¹⁷⁸ Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, s. 91.

¹⁷⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 143.

gençleri yozlaştırıyor diyorlar. Sokrates'e yöneltilen suçlamaların asıl sebebi bunlardır. Çünkü Sokrates bilge diye geçinenlere aslında hiçbir şey bilmediklerini göstermektedir. Sokrates onlardan farklı olarak hiçbir şey bilmediğini bilir ve böylece onlardan daha fazla şey bilmiş olur. Bu yüzden Delphoi kehaneti haklı çıkar. Sokrates doğal olarak birçok düşman kazanır.¹⁸⁰

Sokrates'in insanları rahatsız eden bu davranışından vazgeçmesi mümkün değildir. Çünkü ona göre sorgulanmayan hayat yaşanmaya değmez. Onun içindeki *daimon*, ona misyonunun bu olduğunu söyler. Yani Sokrates'in misyonu Atinalıları sarsmak ve uyandırmaktır.¹⁸¹ *Daimonun* ona verdiği misyon doğrultusunda insanları rahatsız eden bir at sineğine dönüşen Sokrates'in mahkemeye verilmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Bu eser diyalog şeklinde yazılmadığından Platon'un diğer eserlerine göre kurgu ve üslup bakımından farklılık gösterir. Ancak Sokrates savunması sırasında kendine has diyalog tarzından vazgeçemez ve Meletos'u kısa bir süreliğine soru yağmuruna tutar. Savunması esnasında gerçekleşen bu beklenmedik diyalog ile Sokrates Meletos'u zor duruma düşürmeyi ve suçlamalarının haksız olduğunu göstermeyi amaçlar. Meletos'un yapmış olduğu gençlerin ahlakını bozma suçlaması, tanrıları reddetme suçlaması ile bağıntılıdır. Çünkü ona göre Sokrates tanrılara hiç inanmamaktadır ve gençlere de tanrılara inanmamayı, başka tanrısal varlıklara inanmayı öğreterek onları yozlaştırmaktadır. Meletos'un bu iddialarına karşılık Sokrates ona, bir insanın hem tanrısal güçlere inanıp hem de tanrıları reddetmesi mümkün müdür diye sorar. Bu soru diyalogun sonunu getirir. Çünkü Sokrates Meletos'u kendine özgü soruşturma yöntemi olan *elenchos*¹⁸² ile köşeye sıkıştırmıştır. Böylece Sokrates *daimonunu* tanrısal bir varlık ve tanrının bir çocuğu olarak kabul ettirmiştir.¹⁸³ Burada Sokrates'in, *daimonları*, tanrıların çocukları olarak görmesinden onun Hesiodos'un *daimon* tanımını kabul ettiğini anlayabiliyoruz. Eğer durum böyle ise Sokrates için *daimonlar*, geçmişte yaşamış ve ardından ilahi statüye ulaşmış insanları ifade eder.

---

¹⁸⁰ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 143.

¹⁸¹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 144.

¹⁸² Sokrates'in erken dönem diyaloglarında kullandığı çapraz sorgulama yöntemidir. Önce bir iddia atar ya da bir soru sorar, karşısındakinin yanıtını bekler. Sonra başka sorularla devam eder. Sonucunda karşısındaki kişi çıkmazın içine düşer. Bkz. Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, ss. 151-152.

¹⁸³ Platon, *Sokrates'in Savunması*, çev. İrini Karaca, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2020, ss. 32-35.

Sokrates savunmasının ileriki bölümlerinde *daimonunuyla* ilgili şunları söyler:

Belki benim orada burada dolaşıp size tek tek akıl vermem tuhaf görünebilir. Ama kamusal alanda kalabalığa konuşup şehre öğüt vermeye çalışmıyorum. Bunun nedeni, birçok yerde ve çok kez söylediğim gibi içimde tanrısal ve ilahi bir şeyin olması. Zaten Meletos da suçlamasında alay ederek bundan bahsetti. Bu durum çocukluğumda başladı, o zamanlar duyduğum bir ses vardı ve ne zaman duysam beni yapacağım şeyden alıkoyar, başka hiçbir şeye teşvik etmezdi. Politikayla ilgilenmemi engelleyen bu sestir. Çok iyi yapmış da engellemiş. Şunu iyi bilirsiniz Atinalılar, politikayla uğraşsaydım yok olurdu.¹⁸⁴

Sokrates siyasete girmeme nedeni olarak *daimonunu* sunar. Sesini çocukluğundan beri duyduğundan ve kendisini yapacağı işlerden alıkoyduğundan bahseder. Kendisini başka hiçbir şeye teşvik etmediğini de özellikle belirtir. Oysa hatırlayacağımız üzere *Theages*, *Birinci Alkibiades* ve *Anular*'da *daimonu* Sokrates'i hem alıkoymaktadır hem de teşvik etmektedir. *Savunma*'da ise teşvik etme işlevi ortadan kalkmıştır. Zaten Sokrates savunması konusunda hata yapmadığını *daimonunun* onu uyarmamasından anladığını belirtir. Sokrates'in *daimonu*, onu ne sabah evinden çıkarken ne mahkeme huzurunda ne de konuşmanın herhangi bir noktasında engellememiştir. Oysa *daimonu* bu zamana kadar en küçük bir yanlışta Sokrates'i hep uyarmıştır ve uyarıları sonucunda Sokrates'i olumsuz sonuçlanacak birçok konuda kurtarmıştır. Bunu Sokrates'in politikayla ilgilenmemesini sağlamasından anlayabiliriz. Buna karşılık Sokrates'in politikayla ilgilenmesini engelleyip onu ölümden kurtaran *daimon*, savunması sırasında onu engellemeyerek ölümüne neden olmuş gibi gözükmektedir. Ancak Sokrates'e göre ölüm aslında hiç de kötü bir şey değildir. Aksine çok kazançlı bir şeydir. Çünkü ölüm ya hiçliktir yani ölenin hiçbir şey hissetmeyeceği bir şeydir ya da ruhun başka bir yere göçmesidir. Sokrates'e göre ölüm sonsuz bir uykuya mükemmel bir şeydir. Çünkü herkes derin rüyasız geçen uykular ne kadar muhteşem olduğunu bilir. Eğer ölüm, ruhun başka yere göçmesiye o zamanda harika bir şeydir. Bunun sebebi ölenlerin gittiği yer olan Hades'te Homeros ve Hesiodos gibi insanlarla bir arada bulunma fırsatı vardır. Yani Sokrates'in *daimonu* onun ölümüne sebep olarak kötü bir şeye neden olmamıştır. Tüm bunların yanı sıra Sokrates, savunmasında *daimonununun*dan şu şekilde bahseder:

Alışkın olduğum bilicilik yeteneğim, ilahi güç, o zamanlar sıklıkla beliriyordu; küçük şeyler bile olsa, yanlış bir şey yapmak üzereyken beni alıkoyardı. Ama şimdi, sizin de gördüğünüz gibi, bu düşünülebilecek en büyük kötülüktür. Bu sabah evden ayrıldığımda, ne buraya mahkemeye gelirken, ne de konuşmam esnasında bu ilahi ses beni engelledi. Başka konuşmalarında çoğu kez beni durdurmuştu. Ama şimdi, hiçbir yerde ne bir hareketimde ne bir söyleyimde beni

¹⁸⁴ Platon, *Sokrates'in Savunması*, s. 41.

durdurmadı. Bunu neye bağıyorum? Size açıklayacağım. Çünkü burada olan şey, bana göre iyidir, hepimizin düşündüğü gibi birinin ölmesi kötü bir şey değil. Bunun için iyi bir kanıtımda var. İyi olmayan bir şey yapsaydım, bu alışıldık ilahi sesin beni durdurmaması imkansızdı.¹⁸⁵

Sokrates'in burada *daimonunu* kastederek onu 'bilicilik yeteneğim' diye ifade etmesi, *daimonun Anılar, Theages, Birinci Alkibiades ve İkinci Alkibiades*'teki kehanet işlevini doğrular niteliktedir. Dolayısıyla hem Ksenophon'un *Anılar*'ında hem de Platon'un söz konusu eserlerinde kehanet işlevinin ortak olması, Sokrates'i bir kâhin konumuna getirir. Keza Antik Yunan'da en önemli din adamı gruplarından biri gezgin kahinlerdir.¹⁸⁶ Sokrates'te onlar gibi görevini Atina sokaklarında, caddelerinde ve pazar yerlerinde yapıyor görünmektedir. Ancak Sokrates'in *daimonu* Delphoi kâhini gibi geniş kapsamlı kehanetlerde bulunmamaktadır. Onun anlık kehanet verme işlevi vardır. O sadece yapma der. Ayrıca Delphoi kahininin kehaneti Sokrates'i bilge olduğu sanılan herkesi sorgulamaya yönelttiği için tehlikeye sokar ancak Sokrates'in *daimonu* korumacı bir tavidir. Bunun yanı sıra Delphoi kâhinin kehaneti mahkemedeki insanlar için yeni bir hikayedir. *Daimon* ise daha önce bilinen bir şeydir, Sokrates'in çocukluk döneminden beri vardır.¹⁸⁷

Toparlayacak olursak şunları söyleyebiliriz: Platon'un *Sokrates'in Savunması* adlı eserinde *daimon* Sokrates'i çocukluğundan beri bir uyarıcı ilahi bir işarettir. Onun işlevleri kehanette bulunmak ve Sokrates'i yanlış yapmadan önce alıkoymaktır. Kehanetle kastedilen anlık alıkoymalar ve olabilecek tehlikeleri önlemedir. Bunların yanı sıra Sokrates'in *daimonundan* dolayı yeni tanrılar getirmekle suçlandığı bilinmektedir. Ancak *daimon* Yunan mitolojisinde özellikle Hesiodos aracılığıyla bilinen tanrısal bir varlıktır. Sokrates'te bu tanrısal varlığa inandığını kabul etmektedir. Ayrıca tanrısal varlıklara inanıp tanrılara inanmamanın saçma olduğunu gözler önüne sererek tanrılara da inandığını belirtmektedir. Fakat Sokrates'in *daimonu* Hesiodos'ununkine benzese de tamamen aynı değildir. Çünkü Hesiodos'un *daimonları* hiçbir şekilde kehanette bulunmamaktadır. Belki de Sokrates *daimona* yüklediği yeni işlevler yüzünden suçlanmaktadır. Yani Sokrates *daimon* sözcüğünü semantik dönüşüme uğratmıştır.

¹⁸⁵ Platon, *Sokrates'in Savunması*, ss. 54-55.

¹⁸⁶ Marcello Carastro, "Kült Alanı", *Antik Yunan*, ed. Umberto Eco, çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa, İstanbul 2019, s. 601.

¹⁸⁷ Leo Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi -Savunma Cilt 1-*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 261-270.

2.2.1.6. *Euthydemos* Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

Euthydemos, Platon'un gençlik dönemi diyaloglarından¹⁸⁸ Diyalog Sokrates ile Kriton arasında geçmektedir. Sokrates, oğlunu en iyi şekilde nasıl yetiştirebileceğini merak eden Kriton'a iki seçenek sunar. Bu iki seçenekten ilki, sofistler; ikincisi de Sokratesçi ilkelere. Ayrıca oğlunun iyi bir eğitim almaması sonucunda yozlaşacağını belirtir. Bunun yanı sıra diyalogun genel tartışma konusu, bir şeyin hem var hem yok olamayacağıdır. Bu tartışma Sokrates'in anlatımında geçer. Anlatımda Sokrates, Euthydemos ve Dionysodoros ile karşılaşmasından ve tartışmalarından bahseder.¹⁸⁹

Diyalogun hemen başında Kriton, Sokrates'e dün onu birileriyle konuşurken gördüğünü söyler ve onların kim olduğunu sorar. Bu kişiler Euthydemos ve Dionysodoros adındaki sofistlerdir. Sokrates'e göre onlar her şeyi biliyordur. Ayrıca her sözü çürütme konusunda ustalaşmışlardır. Kriton, Sokrates'in onlar hakkında söylediklerinden pek etkilenmemiştir. Sokrates ise bu esnada yanlarına gitmek için Kriton'u ikna etmeye çalışır. Hatta kendileri yaşlı olduğu için Kriton'un çocuklarını yem olarak kullanmayı bile düşünür. Kriton söz konusu sofistlerin neler bildiğini merak eder ve Sokrates'te anlatmaya başlar. Tam bu noktada Kriton'a dün kendisini gördüğü yerde oturmasını tanrının istediğini söyler. Bu tanrı Sokrates'in *daimon*udur. Devamında, tam oturduğu yerden kalkacağı sırada tanrısal sesin ona engel olduğunu belirtir. Tekrar oturduktan sonra bahsedilen sofistler içeri girer ve olaylar gelişir.¹⁹⁰

Euthydemos diyalogunda da *daimon* tıpkı *Anılar*, *Theages* ve *Birinci Alkibiades*'te olduğu gibi Sokrates'i hem teşvik etmektedir hem de alıkoymaktadır. Çünkü Sokrates'i hem oturmaya teşvik etmiştir hem de oturduğu yerden kalkmasına engel olmuştur. O halde bu diyalogda *daimon*un tek işlevi Sokrates'i teşvik etmek ve engellemektir.

2.2.2. Platon'un Olgunluk Dönemi Eserlerinde Daimon ve İşlevleri

Olgunluk dönemi Platon'un idealar kuramını ortaya attığı dönemdir.¹⁹¹ İdealar kuramı *Devlet*, *Phaidon* ve *Symposion*'da Sokrates aracılığıyla anlatılır. Ancak idealar kuramının Sokrates'in öz düşüncesinde yer almadığı genel kabuldür. Bu yüzden bu

¹⁸⁸ Taylor, *Platon -Bilgi, Ruh ve Devlet-*, s. 30.

¹⁸⁹ Platon, *Euthydemos*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2016, ss. 25-86.

¹⁹⁰ Platon, *Euthydemos*, ss. 25-27.

¹⁹¹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 193.

dönem yazılan eserlerin çoğunlukla Platon'un kendi düşüncelerinden oluştuğu söylenebilir. Bu dönem diyaloglarının ortak özelliklerinden biri de Sokrates'in karşımıza sorular soran bir soruşturmacı yerine felsefi bir sisteme sahip bir öğretmen olarak çıkmasıdır.¹⁹² Platon'un olgunluk dönemi diyaloglarından *Kratylos*, *Phaidon*, *Devlet*, *Symposion* ve *Phaidros*'da *daimon* kavramı kullanılmaktadır. Bu yüzden söz konusu eserler kronolojik olarak incelemek gerekir.

2.2.2.1. *Kratylos* Diyalogunda *Daimon* ve İşlevleri

Platon'un olgunluk dönemi eserlerinden olan¹⁹³ *Kratylos* diyalogunda isimler ve tanımlar üzerinden kategorileşmeye dayalı insan anlayışının katmanları Sokrates tarafından incelenir.¹⁹⁴ Diyalogda "Bir ad ile adlandırılan şey arasında ne türden bir ilişki vardır?" sorusuna yanıt aranır. Yanıtı bulmak için iki yaklaşım ele alınır ve Sokrates tarafından eleştirilir. Bu yaklaşımlardan ilki Hermogenes'in savunduğu uzlaşımçı dil anlayışıdır. Söz konusu anlayışa göre ad ile adlandırılan şey arasındaki ilişki, bir anlaşma işidir. İkinci yaklaşım ise *Kratylos*'un savunduğu doğal dil anlayışıdır. Bu anlayışa göre ad ile adlandırılan şey arasında içkin bir doğruluk vardır. Ad, adlandırılan şeyin doğasını gösteren şey olarak ele alınır. Sokrates ise sözü edilen iki yaklaşımı da benimsemez, bunun yerine her iki yaklaşımın doğru olan taraflarını epistemolojik ve ontolojik temellere taşıyarak, bu yaklaşımların dışında farklı bir yol bulmayı dener.¹⁹⁵

Diyalog Hermogenes ve Sokrates'in konuşması ile başlar. Devamında Sokrates Hermogenes'e adlar hakkında inceleme yapmayı önerir ve öneri Hermogenes tarafından kabul edilir. Başlangıç olarak sırasıyla tanrılar, *daimon*lar, kahramanlar ve insanların incelenmesine karar verilir. Tanrılar adının incelenmesinin ardından *daimon*lar adına geçilir. Sokrates bu noktada Hesiodos'un *daimon* tanımına başvurur. Hesiodos ilk insan soyunun *daimon*lara dönüştüğünü söyler. Sokrates'e göre Hesiodos altın soy derken iyi ve güzel soy demek istemiştir. Bunun kanıtı da şu an yaşayan insanlara demir soy demesidir. Ona göre Hesiodos şu an yaşayanlar insanlar içinde iyi birini bulsa ona da altın soylu diyecektir.¹⁹⁶ İyiler aynı zamanda akıllıdırlar. Hesiodos

¹⁹² Kenny, *Antik Felsefe*, ss. 62-63.

¹⁹³ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 193.

¹⁹⁴ Danielle S. Allen, *Platon Neden Yazdı?*, çev. Ayşe Batur, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 164.

¹⁹⁵ Hasan Aslan, *Kratylos: Gerçekliği Araştırmanın Aracı Olarak Dil*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, ss. 7-9.

¹⁹⁶ Platon, *Kratylos*, çev. Cenap Karakaya, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, ss. 25-51.

onlara akıllı ve bilgili oldukları için *daimon*lar demiştir. Sokrates bunu şu şekilde açıklar:

İşte bence onun *daimonlar* derken asıl kastettiği budur. Onlar *akıllı ve bilgili (daemones) oldukları içindir ki*, Hesiodos onlara *daimonlar* adını veriyor. Bizim eski dilimizde de bu ada rastlanır. Bu dili kullanan şairimiz ve daha birçokları, haklı olarak, *iyi bir insanın, öldükten sonra, yüce bir talihe ve büyük bir şereflere ereceğini ve bilgeliğine yaraşır adı alarak daimon olacağını söylerler*. Bu anlamda, ben de, her iyi insanın, sağlığında ve öldükten sonra, bir *daimon* olduğunu ve *daimon* adının ona doğru olarak verildiğini kabul ediyorum.¹⁹⁷

Burada Sokrates *daimon* kavramının eski dilde de kullanıldığını belirterek aslında Hesiodos, Pythagoras ve Empedokles'in kullandığı dili kasteder. Sokrates'in devamında söyledikleri bunu destekler niteliktedir. Pythagoras ve Empedokles'in insanların öldükten sonra *daimon* olduğuna dair bir düşünceye sahip olduklarını biliyoruz. O halde burada onlar kastedilmektedir. Sokrates'in bu konuda onlarla hemfikir olması da onun ölüme giderkenki sakinliğini açıklar.

Hesiodos altın soylu insanların öldükten sonra *daimon* olduğundan söz etmektedir. Sokrates de Hesiodos'a katılarak, onun altın soylu diyerek iyi ve güzel soylu demek istediğini belirtir. İyilerin aynı zamanda akıllı olduğunu kabul eden Sokrates, *daimon*ların iyi ve bilge insanlar olduğu sonucuna ulaşır. Ona göre Hesiodos bugün bilge ve iyi bir insana denk gelse onun da ölünce *daimon* olacağını düşünecektir. Sokrates, bilge insanların öldükten sonra *daimon* olacağına inandığını özellikle belirtir. Belki de Sokrates'in ölüme bu kadar rahat yürümesi bundandır. Yani Sokrates öldüğünde *daimon* olacağını düşündüğünden *Savunma*'sında kendini kurtarabilecek şekilde savunmamıştır, Kriton'u dinleyip hapisten kaçmamıştır ve zehir kadehini soğukkanlılıkla içebilmiştir. *Kratylos* diyalogunun Sokratik diyaloglar içerisinde yer aldığı¹⁹⁸ düşündüğümüzde bunların doğru olma ihtimali vardır. Ayrıca ölen insanların *daimon* olduğu düşüncesine daha önce sözünü ettiğimiz üzere Pythagoras ve Empedokles de sahiptir. Sokrates'in *daimon* düşüncesinde onlardan etkilenmiş olması mümkündür.

2.2.2.2. *Phaidon* Diyalogunda *Daimon* ve İşlevleri

Phaidon, Platon'un olgunluk dönemi diyaloglarından¹⁹⁹ Laertios'un belirttiğine göre diyalog, *Euthypyron*, *Savunma* ve *Kriton*'la birlikte bir dörtleme

¹⁹⁷ Platon, *Kratylos*, s. 51.

¹⁹⁸ Taylor, *Platon -Bilgi, Ruh ve Devlet-*, s. 30.

¹⁹⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 193.

oluşturur ve *Phaidon* bu dörtlemenin son eseridir.²⁰⁰ *Phaidon*'un konusu genel olarak ölümdür. Platon hocasının hayattaki son anlarını anlatır. Sokrates, diyalog boyunca gayet sakin. Bu ruh haliyle ölümün bir filozof için hiç korkulmayacak bir şey olduğunu gösterir.²⁰¹ *Phaidon* iç içe geçmiş iki diyalogdan oluşur. İlki, esere giriş niteliği taşıyan *Phaidon* ile Ekhekrates arasındaki diyalogdur. İkincisi ise Sokrates'in başrolde olduğu ruhun ölümsüzlüğü üzerine konuşmalardır.²⁰²

Sokrates'in *Kratylos* diyalogunda akıllı ve bilgili insanların öldükten sonra *daimon* olacağını söylediğini biliyoruz. *Phaidon* diyalogunda da aynı düşünceyi savunmaya devam ettiği görülmektedir. Buna ispat olarak Sokrates'in diyalogun iki farklı noktasında yaptığı söylemler gösterilebilir. İlki şu şekildedir:

Ancak filozof olmayanların tanrılar katına kabul edilmeleri yasaktır. Buna ancak bilgi sayesinde ulaşılabilir. Kebes! Simmias! İşte bu yüzden gerçek anlamda felsefeyle ilgilenen insanlar gerçekten de bedeninin tüm isteklerinden kaçınırlar. Onlara direnirler, onların ağına düşmezler. Para, para kaybı, fakirlik, ün, şöret, ün sahibi olmamak ya da benzeri şeylerle ilgilenmezler.²⁰³

Sokrates, *Kratylos* diyalogunda akıllı ve bilgili olanların *daimon* olacağını söylerken burada yalnızca filozofların tanrılar katına kabul edileceğini belirtir. O halde Sokrates için yalnızca felsefeyle ilgilenenler yani filozoflar akıllı ve bilgidirler. Bu yüzden tanrılar katına çıkacak olanlar onlardır. Burada tanrılar katına çıkmakla *daimon* olmak kastedilmiş olabilir. Ancak kesin olarak böyle bir yorumda bulunmak için Sokrates'in buna benzer ikinci söylemini incelememiz gerekir. O da şu şekildedir:

Yaşamları erdemli ve tanrıların beğenisini kazanacak şekilde geçenler, yeryüzünün alt kısımlarında yer almazlar. Onlar bir yere yerleşirler, aralarında felsefe sayesinde yeterince arınmış olanlar sonsuza dek bedensiz bir şekilde yaşarlar. Yukarıdakilerden daha güzel yerlere yerleşirler. Bunları anlatmak kolay hem zaten fazla zamanımız da yok. Simmias! Şimdi anlattıklarım, yaşamımız boyunca bilgelik ve erdem kazanmamızı gerektirir. Ödül güzel, beklenti de büyüktür.²⁰⁴

Bu pasajda felsefe ile ilgilenenlerin bedensiz bir şekilde diğerlerinden daha güzel yerlerden yaşayacağı söylenmektedir. O halde bu kişiler diğerlerine göre tanrıya daha yakın olacaklardır. *Daimon*ların herhangi bir forma sahip olmadığı düşünülürse bedensiz yaşamının *daimon* olmak anlamına geldiği söylenebilir. Her ne kadar Sokrates bu pasajlarda *daimon* kavramını kullanmasa da onun *daimonu* kastettiğini

²⁰⁰ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 154.

²⁰¹ Wilson, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, ss. 91-92.

²⁰² Ahmet Cevizci, *Phaidon'un Önsözü*, Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 31.

²⁰³ Platon, *Phaidon*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 80.

²⁰⁴ Platon, *Phaidon*, s. 124.

anlayabiliyoruz. Bunlara benzer şekilde Sokrates'in *daimon* kavramını kullanmadığı ancak *daimonu* kastettiği bir başka pasaj daha vardır. Söz konusu pasaj şu şekildedir:

Kuşular ölümlerinin yaklaştığını hissettikleri zaman, şarkılarını önceden olduğundan çok daha yüksek sesle söylerler. Çünkü hizmet ettikleri tanrının yanına gitmekten dolayı mutludurlar. Ancak insanlar ölümden korktukları için kuşuların bu hareketlerini beğenmezler ve onlara, ölümlerine yeis içinde üzülüp acırlar. Hiçbir kuşun açlık soğuk ya da başka bir sıkıntılı durumda ötmediğine dikkat etmezler. Ağıt söylediklerine inanılan bülbül ya da hühtüt için de aynı durum geçerlidir. Bu hayvanların da kuşuların da ağıt yaktıklarını sanmam. Onlar Apollon'un kuşlarıdır, bu nedenle gelecekte haber verirler; bunun nedeni de Hades'te ne elde edeceklerini bilmeleridir. İşte bu yüzden hiç olmadığı kadar keyifle öterler. Ben de tıpkı kuşular gibi tanrılara hizmet için görevlendirildiğimi, aynı tanrı tarafından bana diğerleri gibi geleceğe yönelik haberler verme gücü verildiğini ve ölümlerinde de diğer hayvanlardan daha üzgün olmadığımı sanıyorum. Bu nedenle bana on birer izin verdiği sürece istediğinizi sormaktan çekinmeyin.²⁰⁵

Burada *daimon* kavramını kullanmayan Sokrates'in gelecekte haberler verme gücünü *daimonundan* aldığını tahmin edebiliriz. Çünkü Sokrates'in bundan önceki diyaloglar da güçlerini *daimondan* alması ve *Phaidon*'da da istisnai biçimde güçlerini *daimon* dışında başka bir tanrı ya da tanrısal varlıktan almış olması düşünülemez. Buradan yola çıkarak Sokrates'in *daimon* kavramını kullanmasa bile kehanet yeteneğini *daimondan* aldığını söyleyebiliyoruz. Bunun yanı sıra Sokrates'in gideceği yeri kuşular gibi bilmesi onun hayatını felsefeye adadığının göstergesidir. Çünkü bir önceki pasajda kendini felsefeye adayanları güzel şeyleri beklediğinden söz etmektedir. Kendini felsefeye adayanlar akıllı ve bilgili insanlar olacaktır. Aynı zamanda bu kişiler yaşamını erdemli ve ölçülü bir şekilde geçirirler. Bunu Sokrates'in şu sözlerine dayanarak söyleyebiliyoruz: "Öte yandan tüm yaşamını erdemli ve ölçülü bir şekilde geçiren ruh ise tanrılar tarafından gönderilen rehberle gitmesi gereken yere kolayca ulaşır."²⁰⁶

İncelediğimiz üç pasajda da Sokrates *daimon* kavramını kullanmamaktadır. Ancak söz konusu pasajlarda Sokrates'in söylemleri *daimonu* işaret etmektedir. Şimdi sıra diyalog boyunca Sokrates'in *daimon* kavramını kullanarak konuştuğu tek kısımdadır. Bu kısımda Sokrates şunları söyler:

Ölümden sonra kader, insanın yaşamı boyunca yanında yer alan meleklerle birlikte, ölümlerinin ruhlarının toplanması için onları gidecekleri yere götürme işini üstlenir. Ruhlar bundan sonra kendilerini öteki dünyaya götürmek zorunda olan rehberler aracılığıyla Hades'e gitmek zorundadırlar. Yaşamaları gerekeni yaşadıkları zaman, bu rehber onları uzun bir süreden sonra yeniden bu dünyaya

²⁰⁵ Platon, *Phaidon*, ss. 83-84.

²⁰⁶ Platon, *Phaidon*, ss. 117.

getirir. (...) Sonuçta bilgelik sahibi bir ruh, rehberin peşinden gider ve ne olacağını bilir.²⁰⁷

Burada melek olarak çevrilen kavram *daimon*dur. İnsanın yaşamı boyunca yanında yer alan *daimonun* aynı zamanda ölen insanın ruhuna gideceği yere kadar eşlik ettiğini öğreniyoruz. Buradan çıkacak ilk sonuç her insanın yaşamı boyunca kendisine eşlik eden bir *daimona* sahip olmasıdır. Ancak *daimonun* Sokrates'e kazandırdığı yeteneklerin başka insanlarda bulunmadığını düşündüğümüzde ortaya bir çelişki çıkmaktadır. Belki de bundan *daimonun* belli başlı kişilere, yaşarken rehberlik ettiği sonucu çıkabilir. Ya da belki de her insanın kendisine rehberlik eden *daimona* kulak verebilecek seviyede olmadığı sonucuna varılabilir. Bunların yanı sıra Yunan mitolojisinde ölümlerin ruhlarını Hades'e götüren varlıkların Harpyalar ve Sirenler olduğunu biliyoruz. Antik Yunan'da Harpya ve Sirenlerin *daimon* olduğuna dair bir inancın bulunduğunu göz önüne aldığımızda Sokrates'in sözünü ettiği *daimon*larında Harpya ya da Siren olması da mümkündür. Ancak Harpya ve Sirenlerin insanlara yaşamları boyunca eşlik edip etmediği bilinmemektedir.

Phaidon diyalogunda Sokrates'in *daimonunun* işlevleri gelecekte haber vermek ve ölen insanların ruhlarını Hades'e kadar eşlik emektir. *Daimonun* kehanet işlevi *Anılar*, *Theages*, *Birinci Alkibiades*, *İkinci Alkibiades* ve *Savunma*'da olduğu gibi *Phaidon*'da da görülmektedir. Bu kadar fazla diyalog da kehanet işleviyle karşılaşmış olmamızdan Sokrates'in *daimonunun* en temel işlevinin bu olduğu sonucu çıkarılabilir. *Daimonun* ölmüş insanların ruhlarına Hades'e kadar eşlik etmesi onun Harpya ya da Siren olduğunu gösterebilir. Ayrıca *daimon* hayatını felsefeye adanmış erdemli ve ölçülü insanların öldükten sonra olacağı şeydir. Bu durum *Kratylos* diyalogunda da görülmektedir. O halde Sokrates'in ölüme gidişindeki sakinliğin altında bu yatıyor olabilir.

2.2.2.3. Devlet Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

Devlet diyalogu on kitabın ya da bölümün bir araya gelmesinden meydana gelmiştir. İlk kitap hariç geri kalan dokuz kitap Platon'un olgunluk döneminde kaleme alınmıştır. İlk kitap Sokrates etkisinde kaldığı gençlik dönemine aittir.²⁰⁸ Diyalogun ana konusu adalet ve adaletsizliğin ne olduğu, insanlar arasında haklı ve haksız davranışların neler olduğu, kime adil insan denmesi gerektiği ve ideal devletin nasıl

²⁰⁷ Platon, *Phaidon*, ss. 116.

²⁰⁸ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 193.

olması gerektiğidir. O halde *Devlet* diyalogunun politik olduğu kadar ahlaki ve eğitim problemlerini de ele aldığı söylenebilir.²⁰⁹

Devlet'in altıncı kitabında Sokrates devleti yönetmesi gerektiğini düşündüğü filozofların hangi özelliklere sahip olmaları gerektiğinden bahsederken Adeimantos'un itirazıyla karşılaşır. Adeimantos kendini felsefeye verenlerin tuhaf kişiler olduğunu, onların felsefe yüzünden devlete hizmet edemeyecek hale geldiğini söyler. Bunun üzerine Sokrates de felsefe ile uğraşanların mayasını nelerin bozduğunu ve onların neden devlete hizmet etme niyetinde olmadıklarını açıklamaya girişir.²¹⁰ Tüm bunların sonucunda kendini felsefeye adamaya layık olanların aslında küçük bir azınlık olduğu sonucuna ulaşır. Sokrates'in söz konusu sözleri şu şekildedir:

Demek ki, Adeimantos, felsefeyle düşüp kalkmaya layık insanlar küçük bir azınlıktır. Bunlar iyi bir eğitim görme mutluluğuna ermiş, yurdundan uzaklara sürülmüş, kötü etkilerle bozulmayarak felsefeye bağlı kalmış birçok soylu insan ya da küçük bir devlette doğmuş, onun yönetme işlerini küçümseyip politikaya karışmamış seçkin birkaç aydındır. Bunlara, gördükleri işi haklı olarak bir yana atıp, asıl yolları olan felsefeye geçen birkaç kişiyi de katabiliriz. Felsefede dostumuz Theages gibi kalanlar da olabilir. Her şey Theages'i felsefeden uzaklaştırmaya zorluyordu, ama sağlık durumundaki bozukluk onu politikadan kaçıp felsefeye bağladı. Bana gelince, *beni dürtten bir başka şeytan var içimde*, sözünü etmeye değmez, geçmişte bir başka örneğini de göstermek zordur²¹¹

Burada şeytan olarak çevrilmiş kavram *daimon*dur. Yani Sokrates'i dürtten onun *daimon*udur. *Daimon*un onu dürtmesinin sebebi Sokrates'in politikayla uğraşmasını önlemektir. Çünkü *Savunma*'dan hatırlayacak olursak Sokrates *daimon*unun kendisinin politikayla uğraşmasını engelleyerek hayatını kurtardığını söylemiştir. Burada Sokrates'in savunmasında kullanmış olduğu o cümleye gönderme vardır. Ayrıca daha önce belirttiğimiz üzere bu pasajda *Theages* diyaloguna bir göndermede bulunulmuş olabilir. Çünkü Sokrates'in öğrencisi olmak isteyen Theages'ın politikaya girme arzusu olduğunu bilmekteyiz. Bunların yanı sıra Sokrates'in “geçmişte bir başka örneğini de göstermek zordur” demesi ilginçtir. Onun bu cümlesinden yola çıkarak Sokrates'in *daimon*u gibi bir tanrısal varlığa daha önce rastlanılmadığı, böyle bir varlığa rastlanılsa bile Sokrates'e etki ettiği gibi kimseye etki etmediği söylenebilir. Yani Sokrates dışında kimsenin böyle bir tanrısal varlığa sahip olmadığı çıkarımı yapılabilir.

²⁰⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 399.

²¹⁰ Platon, *Devlet*, ss. 193-208.

²¹¹ Platon, *Devlet*, ss. 208-209.

Devlet diyalogunda *daimon* kavramı onuncu kitapta da geçmektedir. Sokrates onuncu kitapta, onun ruh göçüyle ilgili düşüncelerini öğrendiğimiz Er mitini anlatır. Söz konusu mite göre Er'in görevi öldükten sonra olacıklara tanık olup bunları gözlemlemek ve sonrasında dünyaya geri dönüp olan biteni insanlara anlatmaktır. Er'in aktardığına göre insanların ruhu ölümsüzdür ve bedenleri öldükten sonra ruh başka bir bedende yaşamaya devam eder. Bu beden bir kuşun, bir kralın, bir kölenin ya da bir ağacın olabilir. Dünyaya başka bir bedenle gelmeden önce insanların kendi koruyucu ruhunu yani *daimonunu* seçmesi gerekir. Er bu koruyucu ruhlardan kader *daimonu* olarak bahseder. Kader *daimonunun* görevi, kendisini seçen insana ömrü boyunca hizmet etmek ve onu seçtiği kadere göre yaşatmaktır.²¹²

Devlet diyalogunda *daimonun* işlevleri Sokrates'i alıkoymak ve bağlı olduğu ruha hayatı boyunca hizmet etmektir. Ayrıca bu diyalogda Sokrates'in alıkoyan *daimonuna* benzer bir tanrısal varlığa daha önce kimsenin sahip olmadığı çıkarımını yapabiliriz. Söz konusu *daimon* Sokrates'i alıkoyarak politikadan uzaklaştırmış ve onun hayatını felsefeye adanmasına vesile olmuştur.

2.2.2.4. *Symposion* Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

Symposion, Platon'un olgunluk dönemi eserlerindedir.²¹³ Eserde geçen olaylar bir anlatıcı tarafından dolaylı olarak aktarılır.²¹⁴ *Symposion* diyalogu, Atina'nın ünlü şairlerinden Agathon'un bir yarışmada birinci olup ödül kazanması üzerine evinde verdiği şölenni ve Eros üzerine yapılan övgülü konuşmaları içerir. Platon tarafından Apollodoros anlatıcısının diliyle ortaya konan metin, anlatıcının hatırlamadıkları ve şölene en son katılıp aşk yerine Sokrates'i öven Alkibiades'in konuşması bir kenara bırakılırsa, Eros üzerine yapılan altı kişinin konuşması üzerine kuruludur.²¹⁵

Symposion'un ilk konuşmacısı olan Phaidros, Eros'u överek başlar. Yüce bir tanrı olduğundan, tanrıların en eskisi olduğundan söz eder. Ona göre Eros bir kimseyi sevdiği kişi önünde çirkin şeyler yapmaktan utandırarak alıkoyar. Phaidros'tan sonra Pausanias konuşmaya başlar. Phaidros'un aksine konuşmasının büyük bölümünü cinsel aşka ayırır. İki tür eros olduğundan bahseder. Onları yersel ve göksel olarak ayırır. Övmemiz gerekenin göksel aşk olduğunu söyler. Çünkü ona göre erdem ve iç

---

²¹² Platon, *Devlet*, ss. 360-367.

²¹³ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 193.

²¹⁴ Platon, *Şölen*, ss. 23-29.

²¹⁵ Hasan Aydın, *Mitos'tan Logos'a Eski Yunan Felsefesinde Aşk*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul 2013, s. 121.

güzelliği yüzünden âşık olan, beden için âşık olandan üstündür.²¹⁶ Eryksimakhos ise önceki konuşmaları insan merkezci bulur. Ona göre aşk sadece insan türünde değil, bütün hayvanların bedenlerinde, toprakta yeşerip filizlenenlerde, neredeyse bütün varolanlarda vardır.²¹⁷ Onun konuşmaya büyük katkısı şu düşüncesindedir: “Aşk zıtlıkların yok edilmesi değil uyum içine sokulmasıdır.” Bu nedenle hekimle Erosun yaptıklarını birbirine benzetir. Konuşmasının bitiminde sonuç olarak aşkın büyük güçlere sahip olduğunu ve her şeye gücünün yettiğini söyler.²¹⁸ *Symposion*’un dördüncü konuşmacısı, ünlü tragedya ve komedyalı yazarı Aristophanes’tir. Öncelikle insan doğasının geçirdiği değişimlerin öğrenilmesinin gerekli olduğunu düşünür. Çünkü başlangıçta insan doğası çok farklıdır. O zamanlarda insanın üç cinsiyeti vardır. Görünüşleri yuvarlaktır, dört kol, dört bacak, iki tane de yüzleri vardır. Çok güçlüydüler, tanrılara kafa tuttular. Göğe tırmanmaya kalkıp tanrılara saldırmaya çalıştıkları söylenir. Bu yüzden Zeus tarafından ikiye ayrıldılar. Birbirleri olmayınca ölmeye başladılar. Bu nedenle Zeus üreme organlarını önlerine koymaya karar verir ve üremeleri sağlar. İşte bu yüzden insan âşık olur ve hep tamamlanmaya çalışır.²¹⁹ Aristophanes’ten sonra konuşma sırası ev sahibi olan Agathon’a gelir. Ondan önceki konuşmacıların Eros’un ne türden bir varlık olduğunu söylemediklerini belirtir. Ona göre Eros, tanrıların en iyisi, en güzeli ve en mutlusudur. Phaidros’un söylediği gibi en yaşlısı değil, aksine en genç olanıdır. Çünkü o, yaşlılıktan hep kaçır. Onun doğası gençlerle düşüp kalkmasıdır. Gençler hep gençlere âşık olur. Yani benzer benzeri çeker.²²⁰

Tüm bu konuşmacılardan sonra sıra Sokrates’e gelir. Diğerlerinden farklı olarak Sokrates, Agathon ile karşılıklı diyalog yoluna gider ve onu çürüterek işe koyulur. Devamında Sokrates aşkla ilgili bildiği şeyleri Diotima adında bilge bir kadından öğrendiğini söyleyerek asıl anlatacaklarına geçer. Diotima’ya göre aşk yani Eros, Poros ve Penia’nın çocuğudur. Poros, Eros’un babasıdır ve zenginliği ifade eder. Olympos tanrıları Afrodite’in doğduğu gün beraber ziyafet verirler. Penia’da ziyafetin yapıldığı yere dilenmeye gelir. O da Eros’un annesidir ve yoksulluğu ifade eder. Penia nektarı fazla kaçıtır ve sarhoş olur. Ardından Zeus’un bahçesinde sızıp kalır. Her zaman zenginliği arzulayan Poros ise bu fırsattan yararlanıp Penia dan gebe kalır.

²¹⁶ Aydın, *Mitos’tan Logos’a Eski Yunan Felsefesinde Aşk*, ss. 124-130.

²¹⁷ Aydın, *Mitos’tan Logos’a Eski Yunan Felsefesinde Aşk*, s. 131.

²¹⁸ Platon, *Şölen*, ss. 71-81.

²¹⁹ Platon, *Şölen*, ss. 85-91.

²²⁰ Aydın, *Mitos’tan Logos’a Eski Yunan Felsefesinde Aşk*, s. 144.

Böylece Eros doğar. Afrodite'in doğduğu gün de ana rahmine düştüğü için hep onun peşinde gider. Afrodite güzel olduğu için oda güzelin aşkıdır. Diotima'ya göre Eros, Poros ve Penia'nın çocuğu olduğu için hem sefil, kaba, yersiz yurtsuz ve yalın ayak hem de iyi, yürekli, gayretli, güzele tuzak kuran, felsefe yapan, usta bir avcı ve sofisttir. Doğası gereği aşk, hiçbir zaman yoksulluğa düşmez ya da varlık içinde olmaz. Bilge, zengin bir babadan ve yoksul, bilge olmayan bir anneden dünyaya gelen aşk aynı zamanda filozoftur. Çünkü tanrılar ve cahiller felsefe ile uğraşmazlar. Bunların arasındakiler ise felsefe yapar. Aşkta onlardan biridir. Yani Eros ne çirkindir ne de güzeldir. Bir şey ya iyi ya da kötü olmak zorunda değildir. İyi ve kötünün ortasıdır. O halde Eros ne ölümlüdür ne de ölümsüz, ikisinin arasındadır. Yani Diotima'ya göre Eros bir *daimondur*.²²¹ Diotima bunu şu şekilde açıklar:

“O halde ne olabilir ki bu Aşk? Bir ölümlü mü?” dedim. “Hiç de değil.”
“Öyleyse ne?” “Tıpkı önceden söylediklerim gibi, ölümlü ile ölümsüz arası.”
“Nedir bu Diotima?” “Büyük bir tanrısal varlık Sokrates. Çünkü bütün tanrısal varlıklar tanrı ile ölümlü arasındır.” “Hangi güce sahiptir?” diye sordum.
“İnsanların yaptıklarını, dua ve adaklarını tanrılara yetiştirmek; tanrılar katındaki işleri, buyrukları ve [adağların] karşılıklarını da insanlara aktarmak. Arada bulunduğu için de tamamen doldurur ikisinin arasını; öyle ki bütün evreni birbirine bağlar. Onun aracılığıyla gelir her türlü kehanet; hatta rahiplerin adaklarla, ayinlerle, büyülerle ilgili marifeti ve her türlü bilicilik ve büyücülük sanatı da. Tanrı insanla karışıp kaynaşmaz, ama uyurken de uyanırken de tanrıların insanlarla <insanların da tanrılarla> her türlü birlikteliği, her türlü konuşması onun aracılığıyla olur. Bu tür konularda becerikli olan kişi tanrısal bir adamdır, ama başka bir konuda, sanatlarda ya da bazı el sanatlarında becerikli olan kişiye sıradan bir adamdır. Çok sayıdadır, türlü türlü bu tanrısal varlıklar. İşte Aşk da bunlardan biridir.”²²²

Eğer aşk böyle bir şeyse insanlara yararı nedir? Aşk, güzel şeylerin peşindedir ve seven insan güzel şeyleri sever. Güzel şeyleri de mutlu olmak için ister. O zaman aşk güzel ve iyi olan şeylere yöneliktir. İnsanlar güzel sayesinde ruhen veya bedenen gebe kalırlar. Belli bir süre sonra da doğurmayı arzularlar. Bütün canlılar aşk yüzünden üreme derdine düşerler. Korkunç hallere düşerler, her türlü zorluğa katlanırlar. Peki canlıların bu aşk derdine düşme nedeni nedir? Bunun nedeni, ölümlü varlıkların her zaman ölümsüz olma arzusunda olmasıdır. Bu da eskinin daima yerine yenisini bırakmasıyla mümkündür. İnsan öldüğünde bildikleri de ölür ancak üreme yoluyla bildikleri bir sonrakilere aktarılır ve en azından bildikleri ölümsüz kalır. Şöhret peşinde koşanlar isimleri unutulmasın ister. Onların isimlerini ölümsüz kılacak ise çocuklarıdır. Erkek kadına yöneldiğinde bedenen gebe kalan kadın, yeni bir insan

²²¹ Platon, *Şölen*, ss. 131-135.

²²² Platon, *Şölen*, ss. 135-137.

dünyaya getirir ve ölümsüz olma arzusu sonuçlanır. Ruhun gebe kalanlarsa şairler ve zanaatkârlardır. Onlarda güzel sayesinde âşık olur ve ölümsüz olma arzusuyla üretim yaparlar. İşte canlılar bu yüzden aşk derdine düşerler. Aşkın insanlara yararı budur.²²³ Özetle, Sokrates'e göre hepimiz ölümlüyüz ve ölümsüz olmayı arzularız. Bütün canlılar bilinçsiz olarak ölümsüzlük peşindedirler. Ölümsüz olmanın yolu da üretilir. Yani kendisi ortadan kalktıktan sonra yerine yenisinin gelmesidir. O halde aşk ölümsüzlüğün arzulanmasıdır.²²⁴

Diotima, ölümsüz olmak için aşk vasıtasıyla sıradan insanların üreme yolunu seçtiğini, sanatçıların ve devlet adamlarının üretim yolunu seçtiğini söyler. Bunlardan sonra ölümsüzlüğe ulaşmak için bir yol daha olduğundan bahseder. Diotima'nın bahsettiği son yolu da filozoflar seçer. Bu da güzelin temaşa edilmesidir. Üreme, ruhun şehvet yetisinden; üretim, ruhun öfke yetisinden kaynaklanırken güzelin temaşa edilmesi ise ruhun akıl yetisinden kaynaklanır.²²⁵ Diotima, Eros'un yardımıyla - kendisinin deyişiyle tıpkı bir merdiven çıkar gibi²²⁶- güzelin kendisini temaşa edeceğimizi söyler. Bu merdivenin ilk basamağında tekil güzel bedenlere ulaşılır. Daha sonra da tüm güzel bedenlere yönelim söz konusudur. Üçüncü basamakta ruh güzelliğine, dördüncü basamakta da ruhun ürettiği şeylerin güzelliğine gidilir. Beşinci basamakta ise bilgilerin güzelliğine ulaşılır. Bu noktada yol alan kişi başını çevirip geriye doğru bakar ve son olarak da güzelin kendisini temaşa eder.²²⁷

Symposion diyalogunda *daimon*, tanrı ile insan arası bir varlık olan Eros yani aşk olarak karşımıza çıkar. Onun insanları ölümsüzlüğe ulaştırmak gibi bir işlevi vardır. Ancak her insan aynı şekilde ölümsüzlüğe ulaşamaz. Bazı insanlar üreme yoluyla ulaşırken bazı insanlar üretme yoluyla ölümsüzlüğe ulaşır. Bazı insanlar ise güzeli temaşa ederek ölümsüzlüğü elde eder. Bu düşüncesiyle Sokrates *daimona* farklı bir boyut kazandırmıştır. Çünkü insanın idealara ulaşmasının *daimon* yani Eros ya da aşk sayesinde olduğunu öğreniyoruz. Felsefe ile mitos'tan logos'a geçilmiştir. Ancak *daimon* kavramı karşımıza logos'taki mitos olarak çıkmaktadır. Bu durum Sokrates ve onun gibi birçok Antik Yunan filozofunda görülmektedir.

---

²²³ Platon, *Şölen*, ss. 141-163.

²²⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 328.

²²⁵ Hasan Aydın, "Platon'un *Symposion*'unda Aşk, Üreme, Yaratım, Güzellik ve Ölümsüzlük İlişkisi", *Felsefe Dünyası Dergisi*, 67, 2018, s. 50.

²²⁶ Platon, *Şölen*, s. 167.

²²⁷ Platon, *Şölen*, ss. 163-165.

2.2.2.5. *Phaidros* Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

Phaidros'da tıpkı *Symposion* gibi Platon'un olgunluk dönemi eserlerindedir.²²⁸ Laertios'a göre *Phaidros* diyalogu *Parmenides*, *Philebos*, *Symposion*, *Phaidros* dörtlemesinin son eseridir.²²⁹ Taylor'a göre de söz konusu diyalog Platon'un olgunluk döneminin son eseridir. Yani *Phaidros*'tan sonra yazılan eserler Platon'un yaşlılık dönemine aittir.²³⁰ Diyalogun konusu genel olarak güzelliştir. Ancak diyalog boyunca tek tartışılan mesele bu değildir. *Phaidros* değindiği çok fazla konu, içerdiği söylevler, mitolojik hikayeler ve söz sanatlarıyla oldukça zengin bir diyalogdur.²³¹

Phaidros ile karşılaşan Sokrates onun *Lysias*'ın söylevini dinlediğini öğrenir ve ondan bu söylevi kendisine tekrarlamasını ister. *Lysias*'ın söylevi aşk üzerinedir ve söylevin konusu "sevene değil sevmeyene iltifat edilmelidir" argümanı üzerinedir. Bunun üzerine söz konusu söylev Sokrates tarafından eleştirilir. Devamında ise *Phaidros* Sokrates'ten onunda aynı konuda bir söylev vermesini ister. Ayrıca *Phaidros* onun söylevi vermemesi durumunda bir daha ona elde ettiği nutukları okumayacağını söyler. Bu şekilde tehdit edilen Sokrates, *Phaidros*'a aşk karşıtı bir söylevde bulunur.²³² Ancak verdiği söylevden vazgeçer ve vazgeçme nedenini şu şekilde açıklar:

Tam da suyun öte yanına geçecekken, aziz dostum, o tanrısal varlık, artık görmeye alışık olduğum o işaret kendini gösterdi. Beni her zaman bu şekilde, yapacak olduğum şeylerden alıkoyar. Söylediklerimi aklamadan buradan gitmememi buyuran bir ses işitmiş gibi oldum, bunu yapmak sanki tanrıya karşı işlenmiş bir suç olacaktı. Şu hâlde bir kahinim ben, belki en hızlılarından değil ama tıpkı sıradan yazılar gibi, sırf kendine yetecek kadarını bilen cinsten. Böylelikle de yaptığım yanlış apaçık görüyorum. Demem o ki, dostum, ruh ne kadar da kahince bir şey: doğrusu ta başından bu yana, kendi söylevimi konuşuyorken beni rahatsız eden bir şey vardı ve nasıl da utanıyordum; tıpkı *İbikos*'un dediği gibi, tanrılara karşı suç işlemek karşılığında insanların saygısını kazanmak korkutuyordu beni. Hatamı şimdi anlıyorum.²³³

Daimon, *Phaidros* diyalogunda da tıpkı *Anılar*, *Theages*, *Birinci Alkibiades* ve *Euthydemos*'da olduğu gibi Sokrates'i hem alıkoymaktadır hem de onu teşvik etmektedir. *Daimonun* Sokrates'i teşvik ettiği şey söylediklerini aklamasıdır. Bunu da aşkı öven bir söylev vererek yapacaktır. Sokrates'i alıkoyduğu şey ise aşk karşıtı

²²⁸ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 193.

²²⁹ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, s. 154.

²³⁰ Taylor, *Platon -Bilgi, Ruh ve Devlet-*, ss. 30-32.

²³¹ Birdal Akar, *Phaidros: Delilik, Kehanet ve Erotizm*, Bilgesu Yayınları, Ankara 2016, s. 13.

²³² Aydın, *Mitos'tan Logos'a Eski Yunan Felsefesinde Aşk*, ss. 150-154.

²³³ Platon, *Phaidros*, çev. Birdal Akar, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2016, s. 39.

söylevidir. Burada Sokrates *daimon* sayesinde yaptığı yanlışın farkını varmıştır ve pişman olmuştur. Onunda dediği gibi *daimon* onu kendine yetecek kadar bir kâhin yapmaktadır. *Daimonun* kehanet işlevi Phaidros ile birlikte karşımıza yedinci kez çıkmaktadır. Dolayısıyla Ksenophon'un *daimonun* kuş fallarından, bilici sözlerinden, kurbanlara başvurmadan farklı bir şey olmadığı iddiası oldukça güçlenmiştir. Bunların yanı sıra Sokrates'in diyalogun ileri kısımlarında söylediklerinden *daimonun* tanrısal bir delilik olduğu çıkarımı yapılabilir. Sokrates'in sözleri şu şekildedir:

Deliliğin ise iki türü vardı; biri insanın hastalıklarından kaynaklanan delilik; diğeri ise her zamanki alışkanlıklarımızı tanrısal bir şekilde değiştiren delilik. (...) Tanrısal delilik dört ayrı tanrıya karşılık gelecek şekilde, dört türe ayrılıyordu: Apollon'un esinlenmesiyle gelen kehanet; Dionysos'tan gelen esriklik; Mousalardan gelen şairlik; ve dördüncü olarak bunların en iyisi olduğunu söylediğimiz, Aphrodite ve Eros'tan gelen aşk deliliği.²³⁴

Phaidros, Phaidon, Anılar, Theages, Birinci Alkibiades, İkinci Alkibiades ve Savunma'dan bildiğimiz üzere *daimonun* kehanet işlevi vardır. Ayrıca *Symposion*'dan da *daimonun* aşk yani Eros olduğunu biliyoruz. Alıntıladığımız pasajda da Sokrates aşk ve kehanetin tanrısal bir delilik olduğundan bahsetmektedir. O halde *daimonun* da tanrısal bir delilik olduğu söylenebilir. Özetle *Phaidros* diyalogunda *daimonun* işlevleri Sokrates'e kehanette bulunmak ve onu yapacağı şeyden hem vazgeçirmek hem de yapması gereken şeye teşvik etmektir. Aynı zamanda *daimon* karşımıza tanrısal delilik olarak çıkmaktadır.

2.2.3. Platon'un Yaşlılık Dönemi Eserlerinde Daimon ve İşlevleri

Platon yaşlılık dönemi eserlerinde, daha önceki dönem eserlerinde ortaya koyduğu metafizik, epistemolojik ve siyasi düşüncelerini yeniden ele alıp değiştirmiştir.²³⁵ Bu dönem de yazılan eserlerde Sokrates'in düşünceleri minimum seviyedir. Sokrates *Philebos* ve *Theaitetos* hariç diğer diyaloglarda başrol değildir. Hatta *Yasalar*'da hiç yer almamaktadır. Bu yüzden bu dönem eserlerinin Platon'un kendi görüşlerini dile getirdiği eserler olduğunu söyleyebiliriz.²³⁶ *Theaitetos*, *Parmenides*, *Sofist*, *Devlet Adamı*, *Philebos*, *Timaios* ve *Yasalar* bu dönem de yazılmıştır.²³⁷ Platon bu dönem eserlerinden *Timaios* diyalogunda ve *Theaitetos* diyalogunda *daimon* kavramını kullanmıştır. Ancak *Timaios* diyalogunun baş

²³⁴ Platon, *Phaidros*, s. 73.

²³⁵ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 194.

²³⁶ Kenny, *Antik Felsefe*, s. 62.

²³⁷ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 193.

konuşmacısı Sokrates değil, Timaios'tur. Timaios *daimon* kavramını insan ruhu yerine kullanmıştır. Bu onun, insan ruhunun ilahi olduğunu düşündüğünü gösterir. Sokrates dinleyici olarak Timaios'un bu düşüncesi hakkında herhangi bir şey söylememiştir. Yani *Timaios* diyalogu bize Sokrates'in *daimon* düşüncesi ile ilgili bilgi vermemektedir.²³⁸ Bu yüzden incelenecek tek diyalog *Theaitetos* olacaktır.

2.2.3.1. *Theaitetos* Diyalogunda Daimon ve İşlevleri

Theaitetos, Platon'un yaşlılık dönemi diyaloglarından biridir.²³⁹ Taylor'a göre *Theaitetos* diyalogu, *Sofist* ve *Devlet Adamı*'nın öncülüdür. Diyalog "Bilgi nedir?" sorusunu konu edinir ve hiçbir olumlu sonuca ulaşmadan sonlanır.²⁴⁰ Eserin kurgusuna göre Eukleides Sokrates'i hapisanede geçirdiği son günlerde ziyaret etmiştir ve Sokrates'te *Theaitetos* ile arasında geçen bir konuşmayı ona anlatmıştır. Diyalogda da Eukleides Sokrates'ten dinlemiş olduğu konuşmayı aktarmaktadır.²⁴¹

Theaitetos diyalogunda Sokrates kendi işlevini, ebe olan annesinin işleviyle bir tutar. Ona göre annesi bedenlerin içindekinin doğurtulmasına yardım ederken kendisi ruhların içindekinin doğurtulmasına yardım eder. Bilgelik bakımından kısır olduğunu söyleyen Sokrates sürekli sorular sorduğunu ancak hiçbir soruya cevap vermediğini belirtir.²⁴² Ona göre bunun nedeni şu şekildedir:

Tanrı beni ebelik yapmaya zorlar, doğurmama ise engel olur. Bu nedenle ben ne bir bilgeyim ne de ruhumdan doğmuş, kendi, bulduğum bir şey vardır. Benimle düşüp kalkanlara gelince, bunlardan bazıları için başında pek bilgisiz görünürler, fakat birlikteliğimizin devamında, bunlar arasında Tanrı'nın hoşnut olduğu kişiler hem kendilerini hem de başkalarını şaşırtan bir ilerleme gösterirler. Bunun ise benim yanımda öğrendikleri şeylerden değil, kendilerinde bulup doğurdıkları şeylerden ileri geldiği apaçık ortada. Gerçekten de, ebelik Tanrı'ya ve bana düşen bir iştir. Bu ise şurdan belli: Söylediğim şeyden habersiz ve beni hafife alarak ilerlemeyi kendinden bilen çoğu kimseler, kendilerine veya başkalarına aldanarak gereğinden erken bir zamanda uzaklaşmıştı benden. Uzaklaştıktan sonra, bazı kötü birliktelikler yüzünden düşük yaptılar; ruhlarında benim ebeliğim sayesinde beslenmiş olan şeyi de yok ettiler. Sahteyi ve heyulayı hakikatten daha fazla önemsediler, en sonunda da hem kendileri hem de başkalarının gözünde birer bilgisiz haline geldiler. Bunlardan biri de Lysimakhos'un oğlu Aristeides'ti. Onun gibi pek çok kişi daha vardı. Öte yandan içimdeki tanrısal varlık benimle yeniden birlikte olmak için şaşırtıcı bir hevesle geri dönenlerden kimilerine engel olurken, kimilerini kabul eder. Böyleleri yeniden ilerlemeye başlarlar. Benimle birlikte olanlar, başka bir açıdan daha, doğum yapanlarla aynı durumdadır: Gece gündüz doğum sancısı içinde, çözemedikleri sorularla kıvranırlarken, kadınların çektiğinden çok daha büyük bir acı çekerler. Bu acıları arttırmaya ya da azaltmaya bir tek benim sanatımın gücü yeter. İşte onların durumu böyle. Bazı zamanlardaysa,

²³⁸ Platon, *Timaios*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2018, s. 113.

²³⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 193.

²⁴⁰ Taylor, *Platon -Bilgi, Ruh ve Devlet-*, ss. 30-56.

²⁴¹ Allen, *Platon Neden Yazdı?*, s. 47.

²⁴² Platon, *Theaitetos*, çev. Birdal Akar, Bilgesu Yayınları, Ankara 2016, ss. 27-29.

Theaitetos, gerçekten gebe olmadıklarını düşünürüm ve bana ihtiyaç duymadıklarını bildiğimden, Tanrı adına ve bütünüyle iyi niyetli bir çöpçatanlık yaparak, kiminle faydalı bir birliktelik kurabileceklerini tam isabetle bilirim: Bunların birçoğunu Prodikos'a, başka birçoğunu da öteki bilgiler ve tanrısal sözlü erlere teslim ederim.²⁴³

Alıntılanan pasajda üzerinde durulması gereken dört kısım vardır. İlki, Sokrates'in insanlara sorular sormasının ancak başkaları tarafından sorulan sorulara cevap vermemesinin nedeninin tanrının böyle istemiş olmasıdır. Onun ifadesine göre onu ebelik yapmaya zorlayan ve doğurmasını engelleyen tanrıdır. Alışıldığı üzere burada onun tanrı olarak bahsettiği muhtemelen *daimon*dur. Çünkü konuşmasının ileriki kısmında "içimdeki tanrısal varlık" ifadesini kullanır ve bu varlığın kendisini başka bir konuda engellediğini belirtir. Bu da demek oluyor ki Sokrates'i engelleyen tanrı, içindeki tanrısal varlık *daimon*dur. Zaten *Savunma*'dan hatırlayacağımız üzere Sokrates'i insanları sorgulamaya yönelten *daimon*dur.²⁴⁴ *Daimon*unun isteği üzerine insanlara sorular soran Sokrates, bilge olmadığını ifade eder. Demek ki Sokrates henüz diğerlerinden fazla olarak en azından hiçbir şey bilmediğini bildiğinin farkında değildir. Henüz Delphoi kahininin kehanetinin doğruluğunu araştırma sürecindedir. Bu araştırma sürecinde de *daimon*u, Sokrates'i ebelik yapmaya zorlar ve doğurmasına engel olur. O halde *daimon*un daha önce incelediğimiz *Euthydemos*, *Anılar*, *Theages* ve *Birinci Alkibiades* eserlerinde olduğu gibi onu hem teşvik etme hem de alıkoyma işlevi vardır. Üzerinde durmamız gereken ikinci kısım, Sokrates'in yanında dolaşan kişilerin şaşkıncı derecede ilerleme gösterdiklerini belirtmesidir. Ona göre onunla soruşturma içinde olan kişiler başta bilgisiz görünseler de kendisiyle birlikteliklerinin devamında büyük ilerlemeler kaydederler. Bu ilerlemeyi kaydedenler *daimon*un izin verdiği kişilerdir. Söz konusu kişiler ilerlemelerini Sokrates'in ebelik yeteneğine borçludurlar. Çünkü onların ruhlarında gizli olanı Sokrates doğurtmuştur. Ancak ilerlemenin Sokrates'ten değil de kendilerinden kaynaklandığını düşünenler onun yanından ayrıлып düşük yaptılar. Sonucunda başkalarının gözünde bilgisiz olarak görülmeye başladılar. Sokrates bunlara örnek olarak Aristeides'i örnek gösterir. Tüm bu anlatılanlara benzer şeyler hatırlayacağımız üzere *Theages* diyalogunda da aktarılır. Hatta Sokrates *Theages* diyalogunda Aristeides örneğini daha uzun bir şekilde verir. Aynı konuşmanın ve örneğin *Theaitetos* diyalogunda tekrarlanması Platon'a ait olup olmadığı tartışılan *Theages* diyalogunun üzerindeki şüpheleri kaldırabilir. Bunun yanı

²⁴³ Platon, *Theaitetos*, s. 30.

²⁴⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*, s. 144.

sıra üzerinde durduğumuz bu kısımdan yola çıkarak *daimonun* Sokrates'in çevresindeki kişileri belirlediğini ve belirlenen kişilerin ilerlemelerini sağladığını söyleyebiliriz. Üzerinde durmamız gereken kısımlardan üçüncüsü, Sokrates'in *daimonun* yanından ayrılıp daha sonra pişman olup dönenlerin bazılarına izin verdiğini bazılarına ise engel olduğunu söylemesidir. İzin verdiklerinin tekrardan doğum sancısı çekmeye başladığında bahseder. Hatta ona göre onlar kadınların çektiği acıdan daha fazlasını çekerler ve onların acısını azaltmaya veya arttırmaya sadece onun sanatının gücü yeter. Sokrates'in bahsettiği bu sanat onun felsefe yapma biçimi olan doğurtma metodudur. O halde bunlardan yola çıkarak *daimonun* Sokrates'e kendi seçtiği kişilere doğurtma metodunu kullandırttığını söyleyebiliriz. Üzerinde durmamız gereken son kısım ise Sokrates'in bazı zamanlar yanındakilerin kendisine ihtiyaç duymadıklarını düşündüğünü söylemesidir. Böyle zamanlarda onların kiminle faydalı bir birliktelik yapabileceklerini net bir şekilde bildiğini ifade eder. Buradan yola çıkarak Sokrates'in yanındakilerin ondan ve *daimonundan* her zaman yararlanamadığını çıkarabiliriz. Ayrıca Sokrates'in "bunların birçoğunu Prodikos'a, başka birçoğunu da öteki bilgiler ve tanrısal sözlü erlere teslim ederim" ifadesi oldukça ilginçtir. Çünkü Prodikos'un parayla ders veren bir sofist olduğu bilinmektedir.²⁴⁵ Sofist karşıtı bir duruş sergileyen Sokrates'in yanındakileri Prodikos gibi bir sofiste teslim etmesi şaşırtıcıdır. Asıl ilginç olan ise *daimonunun* bu konuda Sokrates'i engellememesidir. Sözün kısası Theaitetos diyalogunda *daimonun* işlevleri Sokrates'in yanındaki kişileri belirlemek, onu teşvik etmek ve alıkoymaktır.

---

²⁴⁵ Platon, *Büyük Hippias – Theages*, ss. 26-27.

3. SOKRATES'İN DAİMONUNA MODERN BAKIŞLAR

Şu ana kadar Sokrates'in *daimonu* Antik kaynaklar ışığında incelenmiştir. Antik dönemden sonra felsefe ve düşünce tarihinde konunun nasıl ele alındığına da bakmak gerekir. Modern dönemde bu konu hakkında incelemeler yazmış Hegel, Kierkegaard, Tolstoy ve Leo Strauss gibi düşünür yazarlar vardır. Bu doğrultuda Sokrates'in *daimonu* Hegel, Kierkegaard, Tolstoy ve Leo Strauss'un bakış açısından incelemek, konunun modern felsefede nasıl alımlandığını görmek bakımından önemlidir.

3.1. Sokrates'in Daimonuna Hegel'in Bakışı

Hegel, Alman idealizminin zirve noktası olarak gösterilir. 19. yüzyılın en etkili felsefi sistemlerinden birini ortaya koyar. Tarih ve hukuk alanları başta olmak üzere birçok alanda etkisi yoğun bir şekilde hissedilir. Felsefe alanında kendi sistemini kurmasının yanı sıra bir de felsefe tarihi kaleme almıştır.²⁴⁶ Onun, Sokrates'in *daimonuna* bakışına *Felsefe Tarihi* adlı eserinde rastlarız.

Hegel'e göre Sokrates'in *daimonu*, ne koruyucu bir tin, melek ya da vicdan ne de Sokrates'in sanısı veya inancıdır. Onun için *daimon*, öznel bir *kahindir*. Ona göre insanların ölüm veya hastalık sırasında gelecekte ya da şimdiki zamandaki bilinemez durumları bilmesi mümkündür. Bu yüzden Sokrates'in *daimonu* bir hayal ürünü değil, zorunlu bir tezahürdür. Bunların yanı sıra Hegel'e göre *daimonun* Greklerde eskiden beri var olan karar alma şekliyle ilişkisini ve Sokrates'i içine çektiği durumu daha iyi anlamak için Ksenophon'u takip etmemiz gerekir. Daha önce belirttiğimiz üzere Ksenophon'a göre *daimonun* Sokrates'e yol göstermesi ile kuş fallarına, bilici sözlerine, belirtilere ve kurbanlara başvurmak arasında bir fark yoktur. Aynı şekilde Hegel de Ksenophon ile bu konuda hem fikirdir. Ona göre Grekler hem kamusal hem de özel yaşamda karar alırken öznel iradelerinden hareket etmek yerine kehanetlere, kurbanlara, falcılara ya da kuşların tavsiyesine başvurmuşlardır. Grekler için karar verme konusunda kahinler vazgeçilmezdir. Bunun sebebi tanrıların bilgi açısından önemli meseleleri kendilerine saklamalarıdır. İnsanlar mimari, tarım, demircilik ya da devlet yönetimi konusunda bilgi sahibi olabilir. Ancak başka şeyler için kehanete yani tanrılara ihtiyaç duyarlar. İnsanların hayatlarındaki belirsizlikleri gidermek için kehanetlere başvurması gibi Sokrates de bir tür kehanet olan *daimonuna* başvurur. Onun *daimonu* arkadaşlarının seyahate çıkıp çıkmaması gerektiği gibi tikel

---

²⁴⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2018, s. 826.

meselelerde tavsiye veren bir kahindir. Söz konusu kâhin içseldir ancak Sokrates'in özgür iradesinden bağımsız bir şekilde sunulur. Sokrates'in *daimonunun* Antik Yunanlılarda eskiden beri var olan karar alma şekliyle ilişkisi böyledir. Aynı şekilde Hegel, *daimonun* Sokrates'i içine sürüklediği durum konusunda Ksenophon ile hemfikirdir. Hatırlayacak olursak Ksenophon'a göre yeni tanrılar getirme suçlaması ile kastedilen *daimondur*. Yani *daimon* Sokrates'in mahkûmiyet nedenidir. Bu düşünceyi devam ettiren Hegel, Ksenophon'dan tek bir noktada ayrılır. Onun Ksenophon'dan ayrıldığı nokta, Atinalıların Sokrates'i suçlamasının haklı olduğunu düşünmesidir.²⁴⁷ O bu düşüncesini şu şekilde ifade eder:

Onu yargılayanlar buna, inansın ya da inanmasınlar, dayanamıyorlardı. Greklerde bu tür vahiylerin belli bir doğaya ve yönetime sahip olması gerekirdi; Pythia gibi, bir ağaç, vb. gibi, deyim yerindeyse, resmi (özel değil) kâhinler vardı. Dolayısıyla, sıradan bir yurttaşa, herhangi bir tikel kişide böyle bir şey ortaya çıktığında bunun akıl almaz ve yanlış olduğu düşünülüyordu; Sokrates'in *Daimon'u* Grek dininde eskiden saygı duyulanlar karşısında farklı türde bir aracıydı. Apollon Delphoi tapınağı kâhini Pythia'nın Sokrates'in en bilge Grek olduğunu ilan etmiş olması çok daha kayda değerdir. (...) Gelgelim bu içsel kesinlik hiç şüphe yok ki Atinalıların o zamana dek var olan tanrılarından başka, yeni bir tanrıydı ve öyleyse Sokrates'in suçlanması tamamen haklıydı. (...) *Daimon*, gerçek şu ki, bilinen tüm tanrısal varlıklardan ayrılmaktadır ve halk dinine aykırı düştüğü için de ona, özel bir keyfilik getirmiştir. Fakat kurulu din kamusal yaşamla, kamu yasasının bir parçasını oluşturacak kadar yakından özdeşleşmiş olduğundan, özbilinci bir ilke haline getiren ve itaatsizliğe vesilen olan yeni bir tanrının getirilmesi zorunlu olarak bir suçtu. Bu konuda Atinalılarla tartışabilirdik, ama tutarlı olduklarını kabul etmemiz gerekir.²⁴⁸

Hegel, alıntılanan pasajda Sokrates'in *daimonunun* alışılmadık oluşuna vurgu yapmaktadır. Çünkü Atinalıların başvurduğu kehanetlerden farklı olarak kişiye özel bir kehanettir. Oysa diğer kehanet türleri Atinalılar için resmidir. Sokrates'in özel kâhini ise Atinalılar için yeni bir şeydir ve siyaset ile dinin birbirinden çok ayrı olmadığı Atina'da hoş karşılanmamıştır. Bu yüzden Hegel'e göre Atinalılar tutarlı bir davranış sergileyerek Sokrates'i suçlamıştır. Çünkü herhangi bir Atinalı da kendi *daimonuna* sahip olduğunu iddia edip eylemlerini meşrulaştırabilir. Bu hem halk dininin hem de devletin sonunu getirebilir.

Özetle Hegel'e göre Sokrates'in *daimonunun* işlevi kehanet vermesidir. Bu kehanet Yunanlıların başvurduğu diğer kehanetlerden farklı olarak öznedir. Ona göre bu durum Atinalıları rahatsız etmiştir ve Sokrates'i suçlamaları haklıdır. Yani *daimon*

²⁴⁷ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Felsefe Tarihi -I.Cilt Thalesten Platon'a Grek Felsefesi-*, çev. Doğan Barış Kılınç, NotaBene Yayınları, İstanbul 2018, ss. 377-388.

²⁴⁸ Hegel, *Felsefe Tarihi -I.Cilt Thalesten Platon'a Grek Felsefesi-*, ss. 387-392.

Sokrates'in suçlanma nedenidir. Hegel'in Sokrates'in *daimonuna* dair düşünceleri, Ksenophon'un düşünceleri ile büyük oranda benzerdir.

3.2. Sokrates'in Daimonuna Kierkegaard'ın Bakışı

Danimarkalı filozof Kierkegaard, varoluş kavramını modern anlamda ilk kullanan isimdir. Sokrates'in ironisine hayrandır ve amacının Sokratik bir amaç olduğunu söyler. Sokrates ile ilgili düşüncelerine, çoğunlukla *İroni Kavramı* adlı eserinde yer verir.²⁴⁹ Sokrates'in *daimonuna* da söz konusu eser de ayrı bir inceleme bölümü ayırır.

Kierkegaard'a göre Sokrates'in *daimonu* filologlar için her zaman bir sorun olmuştur. Çünkü tahrik edici ve gizemli büyüünden dolayı tuzağa düşürücü bir etki yaratmıştır. İnsanlar bu şey hakkında her zaman bir söz söylemek için istek duymuşlardır ancak söylenen sözden sonra bu şeye duyulan merak hep yitip gitmiştir. Ona göre *daimon* kavramı ad kökenli olmadığından, ona işlev ya da belirteç eklendiğinde sözcük tamamlanamaz. Ayrıca kavram, belirli bir varlığı tanımlayan özel bir ad da değildir. Yani Kierkegaard'a göre bu kavram hakkında söylenebilecek ilk şey, onun soyut, tanrısal bir varlığı nitelediği ve soyutluğundan dolayı onun hiçbir yüklem taşımayan bir şey olmasıdır.

Kierkegaard'a göre Platon ve Ksenophon'un *daimon* hakkında verdikleri bilgiler uyuşmamaktadır. Platon'a göre *daimon* Sokrates'i uyarır, kısıtlar ve kışkırtır; Ksenophon'a göre *daimon* ona emir verir, sürükler ve kışkırtır. Hegel'in aksine Kierkegaard, Ksenophon ve Platon arasındaki seçimini Platon'dan yana yapar. Çünkü ona göre Platon'da önemli ölçüde cesaret ve irade vardır. Oysa Ksenophon'da bu durum görülmez, onda *daimonun* varlığı gereksiz ve tatsız hal alır. Kierkegaard bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

Öte yandan, soruşturmanın genelinde büyük anlamı olacak bir şeye okuyucuların dikkatini çekmek isterim; yani cinin yalnızca uyardığı fakat buyurmadığı, dolayısıyla olumlu değil olumsuz bir şey olduğuna. Eğer Ksenophon ve Platon arasında bir seçim yapılması gerekiyorsa, bence insan, cinin etkinliğinin sabit yüklemi olarak, uyarıda bulunduğunu gösteren Platon'u tercih etmeli ve Ksenophon tarafından yapılan katkıyı da onun olağan kafasızlığı olarak görmelidir. Çünkü Ksenophon kendi kafasına göre, uyarıcı bir cinin aynı zamanda kışkırtması ve tahrik etmesi gerektiğini düşünür; bunda ne gibi bir anlam gizli olabileceğini aklına bile getirmez. Onun açısından bakıldığında, cinin varlığı gereksiz ve tatsız bir hal alır; Ksenophon için şimdi şu, şimdi bu, şimdi burada, şimdi orada gibi şeyler çok daha çekici olmuştur. Onun sakatlığı, Platon'un

²⁴⁹ Yasemin Akış, "Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard", *Varoluş Filozofları*, der. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, ss. 73-83.

katılığında çok daha kolay açıklanır, çünkü birinde yalnızca iyi niyetli bir sadelik varken, diğesinde önemli derecede cesaret ve irade yer alır. Üstelik, Sokrates'in kendisini Meletos'a karşı savunmak için bu cine başvurduğu *Sokrates'in Savunması*'ndaki bölümde, bu cinin görevinin yalnızca uyararak olmasının anlamını bildiği açıkça görülmektedir. Buradan yola çıkarak, her zaman özel olarak öğüt vermeye hazır bir kişinin ("Sokaklarda dolaşarak ona buna öğütler vererek başkalarının işine karışmak") asla devlet işleriyle ilgilenmemiş olmasından kaynaklanan tuhaf durumu açıklar. Bu, cinin Sokrates ile olan olumsuz ilişkisinin açık bir ifadesidir; çünkü bu ilişki Sokrates'in edimsellikle ya da Yunan devletiyle, olumsuz bir ilişkiye girmesine yol açtı.²⁵⁰

Alıntılanan pasajdan da anlaşılacağı üzere Platon'un Sokrates'inin *daimonu* onu yalnızca uyarmaktadır. Bu yüzden o sadece devlet işlerine bulaşmadan sokaklarda dolaşarak başkalarına öğütler vermiştir. Buna rağmen Kierkegaard'a göre Sokrates *daimonundan* dolayı devlet ile olumsuz bir ilişki içine girmiştir. Çünkü Sokrates, devletin dini ile çelişmektedir. Olymposlu tanrıların somut bireysellikleri yerine ortaya soyut bir şey koymaktadır. Sokrates kehanetler sunan bir sestem söz etmektedir ve bu ses, devlet ile hiç ilgilenmemektedir. Yalnızca Sokrates'in ya da yakın arkadaşlarının özel hayatıyla ilgilenmektedir. Bu yüzden Kierkegaard'a göre Sokrates'i suçlayanlar suçlamalarında haklıdır.

Kierkegaard Sokrates'in *daimonuna* herhangi bir işlev yüklemenin onu tamamlamadığını düşünür. Ancak Kierkegaard daha sonra *daimonun* kehanetler sunan bir ses olduğundan bahseder. O halde Kierkegaard'a göre Sokrates'in *daimonunun* işlevi kehanet vermektir. Bunun yanı sıra *daimonun* soyut tanrısal bir varlığı nitelediğini ve bu soyutluğundan dolayı hiçbir yüklem taşımayan bir şey olduğunu belirtir. Ayrıca Platon ve Ksenophon arasından Platon'u seçmektedir. Çünkü ona göre Ksenophon'da *daimonun* varlığı gereksiz bir hal almaktadır.

3.3. Sokrates'in Daimonuna Tolstoy'un Bakışı

Tolstoy, 19. yüzyıl Rus edebiyatının çok önemli bir ismidir. Hakikat aşığı olan Tolstoy'un felsefeye de ilgisi oldukça fazladır. Bunu Sokrates üzerine olan kısa hikayelerini topladığı *Yunan Öğretmen Sokrates* adlı eserinde anlayabiliriz. Tolstoy'un Sokrates'in *daimonuna* bakışını bu eserinde görmekteyiz.

Tolstoy'un *Yunan Öğretmen Sokrates* adlı eserinde *daimondan* ilk hikâyede şu şekilde bahsedilmektedir:

Zaman su gibi akıp geçti ve sonunda aradığı şey Sokrates'e görüldü. Tanrı'yı tanıdı. Üstelik bu tanıdığı Tanrı, Yunanlıların bilmediği bir Tanrıydı... Ayrıca onu bulduğu yer orası burası değil, tam olarak kendi vicdanydı. Tanrıyı ararken çoğu

²⁵⁰ Soren Kierkegaard, *İroni Kavramı*, çev. Sila Okur, İmge Kitabevi, Ankara 2020, ss. 176-177.

kez gece veya gündüz olsun, düşünürken, bir şeyler yapmak için kafasında planlar oluştururken, ansızın içinden bir ses onu uyarıyordu. Yapmayı düşündüğü iş iyi ise “Yap, Sokrates”, kötü ise “Yapma Sokrates!” diyordu. Sokrates, bu iç sese kulak vermeye alışmıştı. O ses, Sokrates’e eskisinden çok daha sık seslenmeye başlamıştı. Sokrates’e söylediği her şey doğru ve gerçekti. Şöyle düşündü Sokrates: “Eğer iyilikleri iç ses söylüyorsa, bana seslenen bu ses kimin sesi? Kendim değilim; bir başkası. Kim olabilir ki? Bu ses, her zaman gerçekleri söylüyor. Doğru yaşamayı öğretiyor. Bu nedenle biliyorum ki bu, Tanrı’nın sesidir.” Bu iç sese Tanrı demeye başladı Sokrates. Bu ses Sokrates’e bilmek istediğini -insanların nasıl yaşaması gerektiğini- gösterdi. Sokrates bu Tanrı’ya tanıdığımda gördü ki, Tanrı’yı her insan tanıyabilir ve kendisinin öğrendiği gibi, nasıl yaşanması gerektiğini bu Tanrı’dan öğrenebilir. (...) Sokrates bu düşünce aşamasına geldiğinde babası hayata veda etmişti. Karısına, Tanrı’nın sesini bulduğunu söylediye de karısı ona inanmadı. Hatta karısına Tanrı’nın sesinden herkese söz edeceğini, onlara bunu öğreteceğini, anlatacağını söylediğinde de karısı onu vazgeçirmeye çalıştı. Karısı “Yapma bunu,” demişti. “Zanaatını bırakır, insanları eğitmeye kalkışırsan, sadece başına bela alırsın. Ayrıca hem ben rahat yüzü görmem hem de çocukların. Bu düşüncelerden vazgeç, senin dışında da yeterince öğretmen var.” Ne ki, Sokrates, karısını dinlemedi. Ona göre halk nasıl yaşaması gerektiğini bilmediğinden çile çekiyordu. Halkın ne denli çile çektiğini gördüğü ve çözümünü bildiği halde, bunu kendine saklamak olmazdı. Tanrı’nın sesi de zaten aynısını söylüyordu. (...) Sokrates gördü ki halk, yolunu kaybetmiş ve kendine zarar veriyor. Bunun üzerine Sokrates fırsat buldukça meydanlara çıkıp Tanrı’nın sesi dediği iç sesinin kendisine söylediklerini; yaşamlarının yanlış olduğunu ve böyle yaşanmaması gerektiğini onlara anlatmaya başladı.²⁵¹

Alıntılanan pasajda dikkat edilmesi gereken ilk nokta *daimonun* vicdan olduğunun belirtilmesidir. Vicdan ya da iç ses olarak bahsedilen *daimon* Sokrates’e olumlu ve olumsuz emirler vermektedir. Bu emirler çoğunlukla yap ya da yapma şeklindedir. Sokrates’e göre vicdanın sesi, tanrının yani *daimonun* sesidir. Alıntı yapılan kısımda *daimonun*, Yunanlıların bilmediği bir tanrı olduğu da belirtilmiştir. Sokrates’in *daimonu* vicdan ve tanrı olmasının yanı sıra aynı zamanda bir öğretmendir ve bu öğretmen insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini öğretir. Yunanlıların bilmediği, tanımadığı bu tanrıyı Sokrates’in tanıması ilginçtir. Zaten karısı bile Sokrates’e bu konuda inanmamaktadır. Dolayısıyla diğer insanların buna inanmaması gayet normaldir. Ancak Sokrates karısının uyarılarına rağmen kendisine inanmayacak olan insanlara, *daimonundan* bahseder. Çünkü ona göre insanlar çile çekmektedir. Bunun sebebi de nasıl yaşamaları gerektiğini bilmemeleridir. Oysa Sokrates onlara nazaran *daimonu* sayesinde çözümü bilmektedir. Bu yüzden *daimonunun* isteğiyle insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini öğretme görevini üstlenmiştir. O halde alıntılanan pasajda *daimonun* işlevleri şunlardır: Sokrates’e yapması ya da yapmaması gereken şeyleri söylemek ve Sokrates aracılığıyla insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini öğretmektir.

²⁵¹ Tolstoy, *Yunan Öğretmen Sokrates*, çev. Firdevs Şenoğlugil, Etkin Yayınevi, Ankara 2017, ss. 13-17.

Daimon bir sonraki hikâyede de benzer bir şekilde kullanılmıştır. Sokrates ders karşılığında ücret almamaktadır ve bunun nedeni olarak da *daimonunu* gösterir. “Bana Tanrı’nın sesinin söylediğini öğretiyorum. Bunun için nasıl para alabilirim?”²⁵² Bu sözlerde farklı olan *daimonun*, tanrının sesi olarak ifade edilmesidir. Sokrates’e göre *daimonun* diğer Yunan tanrıları gibi bağımsız bir tanrı olup olmadığı belirsizdir. Bu yüzden önümüzde iki ihtimal vardır. İlki, *daimon* diğer Yunan tanrıları gibi bağımsız bir tanrıdır ve Sokrates’e emirleri kendi iradesiyle vermektedir. İkincisi ise *daimon* herhangi bir Yunan tanrısının elçisidir ve dolayısıyla Sokrates’e ne yapması gerektiğini *daimon* aracılığıyla söyleyen bir tanrı vardır. Bu iki ihtimalden hangisinin doğru olduğu belli değildir.

Tolstoy söz konusu eserindeki üçüncü hikâyede *daimondan* şu şekilde bahseder:

“Bunlarda çoğu zaman yanılıyoruz. Fakat demirci ustasının ve ayakkabıcı ustasının çırakları da işi öğrenirken çok yanılır. Ustalar onlara kendi bildiklerini ve kendi ustalarından öğrendiklerini öğretirler. Ben de kendim, herkesin bilmesi gereken bu işi öğrenmeye çalışıyorum, bana öğretmenlerimin ve ruhumun içinde hissettiğim Tanrı’nın sesinin öğrettiği şekilde de başkalarına öğretmeye çalışıyorum. Bu vicdan sesini herkes, ona kulak verirse, kendi içinde işitebilir. Ona kulak verirse, hem öğretmenlerden, hem ondan bir şeyler öğrenir. İnsanlar en önemli işte başıboş bırakılmamıştır. İnsanlık var olduğundan beri insanlar, nasıl birlikte yaşaması gerektiğini öğreniyor; herkesin içine aynı şeyleri öğreten aynı ses konulmuştur. Her zanaatı öğrenmek iyidir, ama en çok ihtiyacımız olan insanlara engel olmadan ve onlara iyilik yaparak nasıl yaşamamız gerektiği zanaatını öğrenmektir.”²⁵³

Burada *daimon* ilk hikâyede olduğu gibi kullanılmıştır. Yani *daimonun* hem vicdan olduğuna hem de bir öğretmen olduğuna değinilmiştir. Burada farklı olarak Sokrates, *daimonun* sesini herkesin duyabileceğini iddia eder. Herkesin duyabildiği *daimonun* işlevi insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini öğretmektir. Ancak tek koşul insanın ona kulak vermesidir. Bu kulak verme, çırağın ustasına kulak vermesi gibidir. Burada Sokrates *daimonun* ona öğrettiklerini o da başkalarına öğreterek tanrının bir elçisi konumundadır. Ancak buradan Sokrates’in bir peygamber olduğu sonucuna varamayız. Çünkü Sokrates *daimonun* sesini, kulak veren herkesin duyabileceğini söyler. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Tolstoy’un bu hikayesine *Her İnsan Neleri Bilmeli?* ismini vermesi anlaşılabilir. Özetle Tolstoy’un bu hikayesinde *daimonun* işlevi insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini öğretmektir.

Daimondan bir sonraki hikâyede şu şekilde bahsedilir:

²⁵² Tolstoy, *Yunan Öğretmen Sokrates*, s. 44.

²⁵³ Tolstoy, *Yunan Öğretmen Sokrates*, ss. 74-75.

Artık ölmem gerektiğine dair ilahi emri, ruhumla hissediyorum. (...) “Tanrıların bir konuda ne düşündüklerini öğrenmek için kutsal fallar kullanılır, ben ise Tanrıların emirlerini öğrenmek için ruhumuzun sesine kulak vermemiz gerektiğini, onun bize Tanrı’nın emirlerini ilettiğini söyledim” (...) Tanrının sesini anlamalarını; sağduyu ve umursamazlığın, gerçek ve yalanın, iyilik ve kötülüğün ne olduğunu öğrettim. (...) Ben, Tanrı’nın sesinin bana öğrettiğini öğrettim ve bu öğretim için bir değil, bin ölüme razıyım”²⁵⁴

Alıntılanan pasajın ikinci cümlesinde *daimon*, daha önce Ksenophon, Platon ve Hegel de gördüğümüz şekilde kehanet anlamında kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Platon’un *Sokrates’in Savunması* adlı eserinde Sokrates’in, *daimonunun* emirlerini insanlara anlattığı için ölüme isteyerek gittiğinden bahsedilmiştir. Aynı söylemler Tolstoy’un bu hikayesinde de karşımıza çıkmaktadır. Zaten Tolstoy bu hikayesine *Sokrates’in Mahkemesi* ismini vermiştir. Sokrates *Savunma*’daki gibi ölüme giderken pişman değildir. Zaten alıntılanan pasajın ilk cümlesine bakarsak Sokrates’in ölmesini isteyen *daimon* olduğunu anlayabiliriz. Yani *daimon* Sokrates’in hem yargılanma hem de ölüm nedenidir. Kısaca Tolstoy’un *Sokrates’in Mahkemesi* adını verdiği hikayesinde *daimonun* işlevi insanlara kehanet ve emir vermektir.

Toparlayacak olursak Tolstoy’un *Yunan Öğretmen Sokrates* adlı eserindeki hikayelerinde Sokrates’in *daimonunun* işlevleri insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini öğretmek, bu doğrultuda onlara kehanet ve emirler vermek olduğunu söyleyebiliriz. Bunu çoğunlukla Sokrates aracılığıyla yapmaktadır. Sokrates’e yapması ve yapmaması gerekenleri söyleyen *daimon*, onu başka insanları eğitmek için aracı olarak kullanır. Sokrates de edinmiş olduğu bu rol neticesinde ölüme mahkûm edilir. Yani *daimon* Sokrates’in ölüm nedeni olur. Bunun yanı sıra *daimon*, tüm hikayelerde karşımıza vicdan ve öğretmen olarak çıkar. Vicdanın tüm insanlarda bulunduğu düşünüldüğünde Sokrates’in *daimonunun* sesini herkesin duyabileceğini söylemesi de doğaldır.

3.4. Sokrates’in Daimonuna Leo Strauss’un Bakışı

Leo Strauss düşünür, yazar ve öğretmendir. Dersleri akademisyenler ve öğrencileri tarafından dikkatle takip edilmiş ve yazıya dökülmüştür. Platon’un *Sokrates’in Savunması* adlı eseri onun düşünce çalışmalarında önemli bir konumdadır. Leo Strauss Sokrates’in *daimonuna* dair incelemesini de *Sokrates’in Savunması* ile ilgili verdiği derste yapmıştır. Bu dersi 1966 güz döneminde vermiştir. Daha sonra bu

²⁵⁴ Tolstoy, *Yunan Öğretmen Sokrates*, ss. 79-81.

ders *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1* adı ile kitaplaştırılmıştır.²⁵⁵ Strauss Sokrates'in *daimonuna* dair incelemesini *Sokrates'in Savunması* eseri üzerinden yapmıştır. Dolayısıyla daha önce söz konusu eserde Sokrates'in *daimonunu* incelediğimizden bazı noktaların tekrar edilmesi normaldir.

Strauss, Sokrates'in *daimonuna* dair incelemesinde ilk belirttiği şey, onun hikayesinin Sokrates'i mahkemede dinleyenler tarafından bilindiğidir. Çünkü Sokrates savunmasında "ondan bahsettiğimi sıklıkla duymuşsunuzdur" der.²⁵⁶ Dolayısıyla Sokrates'in mahkeme de *daimonu* ile ilgili her şeyi anlatmasına gerek yoktur. Onu sadece savunmalıdır. Bu doğrultuda Sokrates tanrılara inanmama suçlamasını *daimonu* ile savunmaya çalışır. Strauss Sokrates'in bu savunmasını şu şekilde açıklar:

Başka bir deyişle, Sokrates tarafından yeniden düzenlenen iddianameye göre Sokrates, daimonik şeylere inanır; ancak atlara inanmadan atlara inanmanın imkânsız olması gibi, *daimon*'lara inanmadan daimonik şeylere inanmak da imkânsızdır. Şimdi, çok güzel: Sokrates o zaman *daimon*'lara inanıyor. Ve burada açıktır: *Daimon*'lar ya tanrıdır (ki Yunan kullanımına göre bu gayet mümkündür) ya da bir ayırım yapacak olursak, değer itibarıyla tanrılardan daha küçük, aşağıdılar; bu durumda tanrıların çocukları ve tercihen de bir ilahi ebeveyn ile beşeri ebeveynin çocukları olurlar. Şimdi, en az lehime olan ikinci seçenekte bile, tanrıların varlığını kabul etmiş oluyorum, çünkü ebeveynlerden biri tanrı olacaktır ve tıpkı [katırların] daha soylu ebeveynleri olan atları tanımadan katırları asla tanıyamayacağım gibi, aynı şey bu durum içinde geçerlidir.²⁵⁷

Burada Strauss Sokrates'in savunmasını farklı bir biçimde aktarmıştır. Meletos açıkça Sokrates'i tanrılar yerine daimonik şeylere inanmakla suçlamıştır. Strauss'a göre Sokrates'in *daimonlar* olmadan tanrıların, daimonik şeyler olmadan *daimonların* olmadığını göstermesi yeterlidir. Ancak Sokrates bu iddiayı çürütse de onun duyduğu bir iç ses ve yaşadığı bir deneyim vardır. Strauss'a göre Sokrates'in yaşadığı bu deneyim, Meletos'un suçlamasının olası tek gerçek temelidir. Çünkü bu deneyimi yaşayan tek kişi Sokrates'tir. Sokrates'in bu hikayesi dinleyiciler tarafından uzun süredir bilinmektedir. Oysa Delphoi kehaneti hikayesi onlar için yenidir. Bu yüzden Strauss Sokrates'in *daimonu* ile Delphoi kehaneti arasındaki farkları ortaya koymaya çalışır.²⁵⁸ Bunu da şu şekilde yapar:

Herkes Sokrates'in böyle daimonik bir şeye sahip olduğunu iddia ettiğini duymuştur, ancak bu başka hiç kimsede yoktur ve dolayısıyla bu yeni bir daimonik bir şeydir. Ve bu yüzden o kentlin tanrılarına değil, o daimonik şeye inanmaktadır. İyi bilinen bir hikâye olarak, bu hikâye dinleyiciler için yeni olan Delphoi kehaneti hikayesinden farklıdır. (...) *Daimonion* ve Delphoi kehaneti arasındaki bir diğer

²⁵⁵ David Janssens, *Editörün Sunuşu*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2018, ss. 7-17.

²⁵⁶ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, s. 116.

²⁵⁷ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, ss. 192-193.

²⁵⁸ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, s. 261.

fark şudur: *Daimonion* Sokrates'in çocukluk dönemine gider; kehanet ve kehanetten kaynaklanan ilahi misyonunun çocukluk dönemine kadar geri gittiğini ise hiç iddia etmemiştir. (...) Delphoi kehaneti, Sokrates tarafından yorumlandığı şekliyle, açık bir şekilde onu ileriye dönük teşvik eder, fakat *daimonion* onu sadece alıkoyar. Ve burada ima edilen başka bir nokta var, iki şey arasında bir başka fark var: *Daimonion* bir tanrıya bağlanmaz. İlahi dünyayla bir bağlantısı olmalı, aksi takdirde daimonik diyemezdi; ancak doğrudan ona bağlanmaz. (...) Şimdi bu, *daimonion* ve Delphoi kehaneti arasındaki beşinci ve son ve en ilginç farktır. Hatırlayacağımız gibi, Sokrates'in anladığı şekliyle Delphoi kehaneti, onu bilge olduğu sanılan herkesi sorgulamaya yöneltti ve bu nedenle kendinden nefret ettirdi ve yaşamını tehlikeye attı. *Daimonion* ise yaşamını korur. Yaşlandığında politikaya girmiş olsaydı, politika kendisi için bütün Atinalıları sorgulamaktan ve azarlamaktan daha zararlı olmazdı. [Sokrates] şöyle der: Uzun zaman önce politikada aktif olmaya çalışsaydım, uzun zaman önce mahvolurdum. Buna karşı şu soruyu sorabiliriz: Politikaya, diyelim ki, birkaç yıl önce neden giremezdi? Bir paralellik kuruyor, çünkü muhtemelen Delphoi kehaneti de çok uzun zaman öncesinin değil, yalnızca birkaç yıl öncesinin meselesidir.²⁵⁹

Strauss'a göre *daimon* ile Delphoi kehaneti arasında beş fark vardır. İlk fark; *daimonun* dinleyiciler için eski, Delphoi kehanetinin ise yeni bir hikâye olmasıdır. İkinci fark, *daimonun* Sokrates'in çocukluk dönemine kadar geri giderken Delphoi kehanetinin o kadar geri gitmemesidir. Üçüncü fark, *daimon* Sokrates'i anlık olarak alıkoyarken, Delphoi kehanetinin geleceğe yönelik teşvik etmesidir. Dördüncü fark, *daimonun* ilahi dünyaya bağlı olduğu halde tek bir tanrıya bağlı olmayışıdır. Oysa Delphoi kehanetinin bağlı olduğu tanrı bellidir. Beşinci ve son fark ise Delphoi kehanetinin Sokrates'in hayatını tehlikeye atması, *daimonun* onun hayatını korumasıdır. Bakıldığında birinci ve ikinci fark aynıdır. Bu yüzden beş yerine dört fark olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra üçüncü ve beşinci fark da birbiriyle doğrudan ilişkilidir. *Daimon* Sokrates'i anlık alıkoyarken onun yaşamını koruma amacındadır. *Daimonun* Sokrates'i alıkoyması, onun karşımıza en sık çıkan işlevlerinden biridir. Ancak Strauss burada *daimona* bir işlev daha yükler. Bu da Sokrates'in yaşamını korumasıdır. Burada şu soruyu sormak kaçınılmazdır. Eğer *daimon* Sokrates'i koruma işlevine sahipse onu neden savunması sırasında alıkoymamıştır? Strauss bu konuda şunları söyler:

Sokrates'in yalnızca yaşlı olduğu zaman politikaya girmesi için hiçbir sebep yoktu, çünkü bu yapılacak iyi bir şeyse mümkün olan en kısa sürede yapması gerekirdi; zira politikaya girmek tamamen Sokrates'in kendi kararına bağlıydı; hakkında o kadar uzun süre konuştuğu başlıca faaliyeti için ise elbette kehaneti beklemek zorunda kaldı. Ve kehanet öncesinde, tüm Atinalıları sorgulamak için herhangi bir teşvik edici şeyi yoktu. *Daimonion*, Sokrates'in Delphoi kehanetine itaat etmesini engellemedi veya ettiyse Sokrates onu dinlemedi. Ama belki de

²⁵⁹ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, ss. 261-263.

engellemedi, çünkü o zamanlar Sokrates'in yaşaması artık gerekli veya iyi değildi. Bu olası bir açıklama.²⁶⁰

Strauss, kısaca *daimon* Sokrates'i engellediyse bile onu dinlemedi, engellemediyse de onun yaşaması gerekli ya da iyi olmadığından engellememiştir demektedir. Ona göre *daimon*, sıradan, hatta önemsiz olaylarda kendini göstermiştir.²⁶¹ Bu göz önünde bulundurulduğunda Sokrates'in savunması sırasında *daimonu* tarafından alıkonulmaması gayet anlaşılabilir. Strauss devamında *daimonun* ne olduğunu inceleme konusu yapar ve şu sonuca varır:

Aristoteles, *Uykuda Kehanet Üzerine* adlı kısa eserinin ikinci bölümünde "diğer hayvanların doğası," yani insanlar dışındaki hayvanların doğası, "daimonik ama ilahi değil" dir der. Dolayısıyla, diğer hayvanlar rüya görür. Herkes köpeklerin rüya gördüğünü görmüştür. Ancak, "rüyalar tanrısal değil, daimoniktir. Çünkü doğa daimoniktir, ama ilahi değildir." (...) Özetle, Sokrates'in bahsettiği *daimonion*'un Platon'un tanıdığı en yetenekli adamın doğal eğilimi olduğunu düşünüyorum. (...) Bu, en azından benim Sokrates'in *daimonion*'u hakkındaki yorumudur. (...) *Daimonion*'un işlevi [ya da] etkisi Delphoi kehanetinin işlevi [ya da] etkisine karşıt konumdadır. *Daimonion*, en azından belli bir ana kadar, Sokrates'in korunmasından endişe duyar; Delphoi kehaneti ise onu tehlikeye sevk eder, iter.²⁶²

Yani Strauss'a göre Sokrates'in *daimonu* Sokrates'in doğal bir eğilimidir ve onun işlevi Delphoi kehanetinin işlevine karşıt konumdadır. Ona göre *daimon* Sokrates için aynı zamanda erostur ve eros, beden değil ruhtur.²⁶³ Burada bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Çünkü Sokrates'in düşüncesinde ruhun ilahi olduğunu bilmekteyiz. O halde *daimon* olan eros ruh ise doğal değildir. Ayrıca Strauss'a normal olarak şu soru yöneltilir: "*Daimonion*, ilahi değil, doğal bir şeyse, bu, Sokrates'in 'daimonik şeylere inanıyorsam, o zaman tanrılara da inanıyorumdur' argümanı ile nasıl uyur?"²⁶⁴ Strauss'un cevabı şu şekildedir:

Evet, ama yine de *daimon*'lar tanrılardan daha aşağı mertebededir. Platon'un *Şölen*'inde bir tartışma vardır ve Sokrates'in Eros hakkındaki karakteristik tezi, bir tanrı değil, tanrılardan daha aşağı bir şey, yani *daimon* olduğudur. *Daimon*, bir tanrıdan daha aşağı bir varlıktır. Eros bir şey için arzudur ve dolayısıyla bir şeyin özlemine çekmektir ve bu nedenle bir şeyin eksikliğine, bir kusura, dayanır; oysaki bir tanrının hiçbir şeyi eksik olmayan mükemmel bir varlık olması gerekir. (...) Doğa -evet *nous*'un yokluğu, içgüdüsellik, nedeniyle. Bir ağaç ya da bir hayvan büyüyorsa ya da başka herhangi bir doğal faaliyette bulunuyorsa, bu zihinsel değildir; korunum için -türlerin korunumu, yetkinleşmesi, büyümesi ve benzeri şeyler için- çok anlamlı bir çabadır; fakat bu şeyleri meydana getirmek için bilinçli bir çaba değildir. Bu doğanın, yani *nous*'un karşıtı olarak, kullanıldığı anlamdır. (...) Fazla ayrıntıya girmeden şu kadarını söyleyebilirim: Doğa bütünü bir

²⁶⁰ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, ss. 263-264.

²⁶¹ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, s. 265.

²⁶² Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, ss. 269-270.

²⁶³ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, ss. 269-272.

²⁶⁴ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, s. 272.

parçasıdır; bütünün en yüksek kısmı ise tam anlamıyla ilahi olan zekadır: Bunu insanlarda buluruz ve belki de Platon ve Aristoteles'e göre, tüm göksel düzende bulunur, ama tam anlamıyla doğal şeylerde bulunmaz.²⁶⁵

Dolayısıyla buradan doğanın da tıpkı *daimon* gibi tanrıdan aşağı ilahi bir varlık olduğunu sonucuna varabiliriz. Doğa bütünün bir parçasıdır ve bütün en yüksek kısmı tamamen ilahi olan zekadır. Dolayısıyla bütünün bir parçası olan doğa kısmen ilahidir. O halde doğal olan *daimon* da kısmen ilahi olmak durumundadır. Strauss buraya kadar ki kısımda *daimonun* Delphoi kehanetinden farklı olduğunu, *daimonun* Sokrates'in doğal bir eğilimi olduğunu ve onun işlevlerinin Sokrates'i bazı durumlarda alıkoymak ve onun yaşamını korumak olduğunu göstermiştir.

Sokrates savunması sırasında kendisini suçlayanları eski ve yeni olarak ikiye ayırır.²⁶⁶ Strauss, Delphoi kehanetinin eski suçlayıcılar bağlamında olduğunu söyler. *Daimon* ise yeni suçlayıcılar bağlamındadır. Strauss bu konuda şunları söyler:

Şimdi, *daimonion*'dan şimdiki -sonraki- suçlayıcılar tartışması bağlamında bahseder. *Daimonion*, Sokrates tarafından kabul edilen ve genel olarak bilinen, suçlamanın altından kabul edilen ve genel olarak bilinen, suçlamanın altında yatan, bir gerçek olarak sunulur. Hatırlayacağınız gibi, 31d'de bununla ilgili bir ima vardı, *daimonion*'a komik bir şekilde yaklaşan Meletos, Sokrates'in yeni *daimonion*'lar, yeni daimonik şeyler getirdiğini söylemişti. Ve şimdi Sokrates itiraf eder: Suçlamanın tek bir temeli var ve o da benim *daimonion*'uma sahip olmam ve onun hakkında konuşuyor olmamdır. Şimdi, *daimonion* nedir? Sadece alıkoymak; ve geçen sefer şunu göstermeye çalıştım: Pozitif yüzü eros -Sokrates'in felsefe ve potansiyel filozoflar için eros'u- olan aynı olgunun negatif yüzüdür ve elbette felsefeye ve filozoflara uygun olmayan her şeyden onu alıkoymak.²⁶⁷

Daimon'un Sokrates'in suçlanmasında önemli bir etken olduğu açıktır. Çünkü Sokrates'in *daimonu* ya da daimonik şeyi Atinalılar tarafından bilinen daimonik şeylerden farklıdır. Yani Sokrates yeni bir daimonik şey getirmiştir.²⁶⁸ Bunun yanı sıra Strauss *daimonun* tanrısal bir işaretle yani kehanetle özdeşleştirildiğinden bahseder.²⁶⁹ Daha önce sözünü ettiğimiz üzere Delphoi kehanetinden farklıdır, ancak uzlaştıkları iki nokta vardır. *Daimon* ile Delphoi kehanetinin uzlaştığı ilk nokta, ikisinin tanrıdan gelen bir işaret olmalarıdır. Diğeri ise ikisinin de Sokrates'in ölümüne sebep olmalarıdır. Delphoi kehaneti bunu Sokrates'i başka insanları sorgulamaya yönelterek yapmıştır. *Daimon* ise ne savunması sırasında ne de başka insanları kışkırtırken onu alıkoymamıştır. Dolayısıyla Sokrates'in ölümüne neden olmuşlardır. Ancak ölüm

²⁶⁵ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, ss. 272-273.

²⁶⁶ Platon, *Sokrates'in Savunması*, s. 19.

²⁶⁷ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, s. 284.

²⁶⁸ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, s. 290.

²⁶⁹ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, ss. 356-357.

Sokrates için kötü bir şey değildir. Çünkü ölüm ya rüyasız, derin bir uykudur ya da başka bir yere göçmedir. Eğer ölüm rüyasız bir uykuya bunu herkes ister. Çünkü yaşam acı doludur. Eğer ölüm başka bir yere göçme ise de bu ölüm değil, başka bir yaşamdır. Ayrıca bunun gerçekleşmesi durumunda ölmüş önemli insanların yanına gidilecek olması Sokrates'i heyecanlandırmaktadır.²⁷⁰

Özetle Strauss'un incelemesine göre *daimon* Sokrates'in doğal bir eğilimi, ilahi bir işaret ya da kehanet, eros ve tanrıdan aşağı bir varlıktır. Onun en önemli işlevi Sokrates'i alıkoyarak onun yaşamını korumaktır. Onun bir diğer işlevi Sokrates'e kehanet vermektir. Ancak bu kehanet verme işlevi Delphoi kehanetiyle aynı değildir. Strauss Delphoi kehaneti ile *daimon* arasında beş fark olduğundan bahseder. Ona göre bu ikisinin en önemli ortak noktası ise Sokrates'in ölümüne sebep olmalarıdır.

---

²⁷⁰ Strauss, *Platon'un Politik Felsefesi Savunma Cilt 1*, ss. 358-371.

4. SONUÇ

Daimon kavramının kökeni Homeros ve Hesiodos'a kadar geri gitmektedir. Kavram Homeros da kötü tanrı anlamında karşımıza çıkar. Hesiodos'a göre de altın soylu insanlar öldükten sonra *daimon* olur ve onların görevi insanların işlerini gözlem altında tutmak, hak ve haksızlığı gözetmektir. *Daimon* kavramı Aiskhylos ve Pindaros gibi tragedya yazarları ve şairler tarafından da kullanılmıştır. Hem Aiskhylos da hem de Pindaros tarafından daimonlar intikam alan ve kötülükler getiren varlıklar olarak nitelenmiştir. Sokrates öncesi filozoflar da ise kavram çok daha farklı anlamlarda kullanılmıştır. Thales ve Herakleitos kavramı yaşamsal bir güç anlamında kullanmıştır. Ayrıca *daimonun* Herakleitos'ta tanrı anlamında ve insanın karakterinin tanrısal yanı anlamında kullanımı vardır. Pythagoras ve Empedokles'e göre insanlar ölümlü bedenlerde geçici bir süreliğine cisimleşen *daimonlardır*. Parmenides'in *daimonunun* görevleri ise hakikate ulaşma yolunda insanlara rehberlik etmek, doğumu ve birleşmeleri yönetmektir. İşte Sokrates öncesi *daimon* anlayışı bu şekildedir. Sokrates'in *daimonunun* ne olduğu sorusuna cevap vermemiz için Sokratik kaynakları incelememiz gerekir. Çünkü Sokrates hiçbir yazılı eser kaleme almamıştır. Sokrates'in *daimonuna* dair ana kaynaklarımız Ksenophon ve Platon'dur. Ksenophon ve Platon birbirinden farklı Sokrates figürleri ortaya koymuşlardır. Bu farklılık Sokrates'in *daimon* anlayışına da yansımıştır.

Ksenophon'a göre Sokrates'in *daimonuna* kulak vermek ile kuş falları, bilici sözleri ve kurbanlara başvurmak arasında bir fark yoktur. Ksenophon'un bunu söylerken Sokrates'i, ona yöneltilen suçlardan aklama amacı taşır. Çünkü ona göre Sokrates'e yöneltilen yeni tanrılar getirmek suçlaması ile *daimon* kastedilmektedir. Sokrates'in suçlanma nedeni olan *daimonun* işlevi ise Sokrates'i olumlu veya olumsuz bir şekilde uyarmaktır. *Daimonun* Sokrates'i olumlu veya olumsuz uyarması, onun epistemik bir işlevi olduğunu gösterir. Bunların yanı sıra Ksenophon'da *daimon* Sokrates'in ölüm nedeni olarak sunulur. Ancak bu *daimonun* Sokrates'e yaptığı bir kötülük değildir. Çünkü Ksenophon'a göre Sokrates zaten çok yaşlı olduğundan ölüme yakındır. Oysa *daimonu* sayesinde cesaretli ve etkileyici bir konuşma ile acısız bir ölüme kavuşmuştur.

Platon'un diyalogları gençlik, olgunluk ve yaşlılık olmak üzere üç döneme ayrılır. Platon'un konuştuğu Sokrates her dönemde farklı karakterlere bürünmüştür. Örneğin; gençlik dönemi diyaloglarında Sokrates soruşturmacı bir

karakterken, orta dönem diyaloglarında bir öğretmen gibidir. Yaşlılık dönemi diyaloglarında ise çoğunlukla dinleyicidir. Sokrates'in bu değişimi onun *daimon* anlayışında da kendini göstermiştir. Sokrates'in *daimonu* Platon'un gençlik dönemi diyaloglarında karşımıza çoğunlukla kehanet ve Sokrates'e komut verme işlevleriyle çıkmaktadır. Komut verme işlevi kimi diyaloglar da olumlu kimi diyaloglarda da hem olumlu hem de olumsuz bir şekildedir. Ayrıca *daimonun* Sokrates'e olumlu veya olumsuz komut vermesi bir tür kehanettir. *Daimon* Sokrates'e anlık olarak kehanetler vermektedir. Yani *daimonun* söz konusu iki işlevi birbiriyle bağıntılıdır. Sokrates'in *daimona* getirdiği bu işlevler oldukça yenidir. Antik Yunan'da kahinler de *daimonlara* sahiptirler. Ancak onlar resmi kahinlerdir. Sokrates'in kahinliği ise öznedir. Bu durum onu Atina da hedef haline getirmiştir. Sonucunda da ölüme mahkûm edilmiştir. O halde Platon'un gençlik dönemi diyaloglarında *daimonun* tıpkı Ksenophon da olduğu gibi Sokrates'in ölüm nedeni olarak sunulduğunu söyleyebiliriz. Hatta Platon için de bu kötü bir şey olarak görülmez. Çünkü Platon'un Sokrates'ine göre ölüm ya derin, rüyasız bir uykudur ya da başka bir yaşama geçiştir. Sokrates'e göre her iki seçenekte güzel olduğundan ölüm kötü bir şey değildir. Bunların yanı sıra gençlik dönemi diyaloglarında *daimonun* Sokrates'i kutsal biri haline dönüştüren işlevi ortaya çıkar. Ancak onun Sokrates'i kutsallaştıran işlevi kendini tam olarak olgunluk dönemi eserlerinde gösterir. Platon'un olgunluk dönemi diyaloglarında *daimon* bilge insanların öldükten sonra olacağı şey, eros, delilik ve ölmüş insanların ruhlarına eşlik eden insan ile tanrı arası bir varlıktır. Buradan yola çıkarak Platon'un olgunluk dönemi diyaloglarında Sokrates'in *daimonunun* ne olduğu konusunda bir uzlaşmanın olmadığını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra Platon'un felsefesine göre hakikatin idealar dünyası olduğunu bilmekteyiz. Platon *Symposion* diyalogunda Sokrates aracılığıyla güzellik ideasını temaşa etmenin mümkün olduğunu söyler. Yani insanın idealarla teması mümkündür. Sokrates'in anlattığı hikâye doğrultusunda bu eros yani aşk ile mümkündür. Ona göre eros, insan ile tanrı arası bir varlık olan *daimondur*. O halde insanın idea yani hakikat ile teması için *daimon* önemlidir. Sokrates'in *daimona* sahip olduğu düşünüldüğünde onun, hakikate çok yakın olduğu söylenebilir. Hakikate yakın olan Sokrates doğal olarak bilge bir insandır ve onun düşüncesine göre öldükten sonra bilge insanlar *daimon* olacaktır. Yani Sokrates yaşarken kutsal biri olmasa bile öldükten sonra kutsal bir varlığa dönüşecektir. *Daimonun* ona kazandırdığı bu kutsallık Platon'un yaşlılık dönemi eseri olan *Theaitetos* diyalogunda da kendini gösterir. *Theaitetos* diyalogu *daimon* kavramından bahsedilen Platon'un tek yaşlılık

dönemi eseridir. Diyalogda sözü edilen *daimon* kavramı, Platon'un gençlik ve olgunluk döneminde bahsedilen *daimon* kavramının sentezidir. *Theaitetos* diyalogunda *daimon* Sokrates'i hem olumlu ve olumsuz bir şekilde uyarır hem de onu kutsal biri haline getirir. *Daimonun* kutsallaştırdığı Sokrates ile Ksenophon'un Sokrates'i birbirinden çok farklıdır. Çünkü Ksenophon'un Sokrates'i oldukça sıradan bir insandır. O halde hem Platon'dan hem de Ksenophon'dan yola çıkarak *daimon* hakkında şunları söyleyebiliriz: Birincisi, Sokrates'in *daimonu* Platon'un diyaloglarında semantik bir değişime uğramıştır. İkincisi, Sokrates'in *daimonu* hem Platon da hem de Ksenophon da kehanet işleviyle ön plana çıkmaktadır. Üçüncüsü, *daimon* Sokrates'in ölümüne neden olmuştur ancak bu Sokrates için kötü bir şey değildir. Dördüncüsü olarak da Platon'un Sokrates'inin *daimonu* Sokrates'i kutsallaştırmıştır.

KAYNAKÇA

- Adam, James, *Antik Yunan'ın Din Öğretmenleri*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2019.
- Aiskhülos, *Persler*, çev. Güngör Dilmel, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul 2011.
- Aiskhylos, *Agamemnon*, çev. Ahmet Cevat Emre, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.
- Akar, Birdal, "Phaidros: Delilik, Kehanet ve Erotizm", *Phaidros*, Bilgesu Yayınları, Ankara 2016, s. 13.
- Akış, Yasemin, "Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard", *Varoluş Filozofları*, der. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, ss. 73-88.
- Allen, Danielle S., *Platon Neden Yazdı?*, çev. Ayşe Batur, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Anıl, Yaşar Şahin, *Sokrates*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2006.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Yunan Felsefe Tarihi –Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi-*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi -Sofistlerden Platon'a-*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Aslan, Hasan, "Kratylos: Gerçekliği Araştırmanın Aracı Olarak Dil", *Kratylos*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, ss. 7-9.
- Aydın, Hasan, *Mitos'tan Logos'a Eski Yunan Felsefesinde Aşk*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul 2013.
- Aydın, Hasan, "Platon'un Symposion'unda Aşk, Üreme, Yaratım, Güzellik ve Ölümsüzlük İlişkisi", *Felsefe Dünyası Dergisi*, 67, 2018, s. 33-54.
- Aydın, Hasan ve Lokman Çilingir, "Orhan Sadettin'in Sokrates Sorununa Yaklaşımı", *Sofist Dergisi*, 1/2, 2021, ss. 7-26.
- Baldıran, Asuman, "Yunan ve Roma Mitolojisi", *Mitoloji ve Din*, der. Remzi Duran, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir 2012, ss. 82-103.
- Beta, Simone, "Tiyatro", *Antik Yunan*, ed. Umberto Eco, çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa, İstanbul 2019, ss. 928-943.
- Carastro, Marcello, "Kült Alanı", *Antik Yunan*, ed. Umberto Eco, çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa, İstanbul 2019, ss. 591-602.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2018.
- Cevizci, Ahmet, "Önsöz", *Alkibiades 1-2*, Say Yayınları, İstanbul 2010, ss. 19-23.
- Cevizci, Ahmet, "Önsöz", *Euthyphron*, Say Yayınları, İstanbul 2016, s. 22.
- Cevizci, Ahmet, "Önsöz", *Phaidon*, Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 31.
- Cicero, *Tanruların Doğası*, çev. Gül Özaktürk ve Ü. Fafö Telatar, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2018.
- Çelgin, Güler, *Eski Yunan Türkçe Sözlük*, Alfa, İstanbul 2018.
- Dürüşken, Çiğdem, *Antikçağ Felsefesi -Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni-*, Alfa, İstanbul 2020.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014.
- Graves, Robert, *Yunan Mitleri*, çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul 2010.

- Gören, Erman, “Pindaros”, *Homerosçu İlahiler'den Pindaros'a Arkaik Yunan Şiiri Antolojisi*, ed. Derya Önder, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, ss. 351-355.
- Guthrie, W.K.C., *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar-*, çev. Ergün Akça, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011.
- Guthrie, W.K.C., *Yunan Felsefe Tarihi -Sokrates Öncesi Gelenek Parmenides'ten Demokritos'a-*, çev. Faruk Gültekin, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2019.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Felsefe Tarihi - 1.Cilt Thalesten Platon'a Grek Felsefesi-*, çev. Doğan Barış Kılınç, NotaBene Yayınları, İstanbul 2018.
- Herakleitos, *Fragmanlar*, çev. Cengiz Çakmak, Alfa, İstanbul 2018.
- Hesiodos, *Theogonia – İşler ve Günler*, çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.
- Homeros, *Odysseia*, çev. Azra Erhat ve A. Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- Janssens, David, “Editörün Sunuşu”, *Platon'un Politik Felsefesi -Savunma Cilt 1-*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2018, ss. 19-20.
- Kenny, Anthony, *Antik Felsefe*, çev. Serdar Uslu, Küre Yayınları, İstanbul 2011.
- Kierkegaard, Soren, *İroni Kavramı*, çev. Sıla Okur, İmge Kitabevi, Ankara 2020.
- Ksenophon, *İktisat Üzerine -Oikonomikos-*, çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020.
- Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, çev. Candan Şentuna, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.
- Laertios, Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.
- Messadie, Geralt, *Şeytanın Genel Tarihi*, çev. Işık Ergüden, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1998.
- Parmenides, *Doğa Hakkında*, çev. Y. Gurur Sev, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Peterich, Eckart, *Küçük Yunan Mitologyası*, çev. Yakup Baydur, Maarif Basımevi, Ankara 1959.
- Peters, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma, İstanbul 2004.
- Pindaros, “Pythia Zafer Şarkısı 3”, *Homerosçu İlahiler'den Pindaros'a Arkaik Yunan Şiiri Antolojisi*, ed. Derya Önder, çev. Erman Gören, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, ss. 355-419.
- Platon, *Alkibiades 1-2*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Platon, *Büyük Hippias – Theages*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cingöz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- Platon, *Euthydemos*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Platon, *Euthyphron*, çev. Furkan Akderin, İstanbul 2016.
- Platon, *Kratylos*, çev. Cenap Karakaya, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- Platon, *Phaidros*, çev. Birdal Akar, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2016.
- Platon, *Phaidon*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2015.

- Platon, *Sokrates'in Savunması*, çev. İrini Karaca, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Platon, *Şölen*, çev. Eyüp Çoraklı, Alfa, İstanbul 2015.
- Platon, *Timaios*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2018.
- Platon, *Theaitetos*, çev. Birdal Akar, Bilgesu Yayınları, Ankara 2016.
- Plutark, *Alkibiades – Coriolanus*, çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul 2011.
- Rohde, Erwin, *Pskhe -Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı-*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Russell, Jeffrey Button, *İblis – Erken Dönem Hıristiyan Geleneği-*, çev. Ahmet Fethi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.
- Strauss, Leo, *Platon'un Politik Felsefesi -Savunma Cilt 1-*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2018.
- Taylor, Alfred Edward, *Platon -Bilgi, Ruh ve Devlet-*, çev. Cengiz İskender Özkan, Fol, Ankara 2020.
- Taylor, Alfred Edward, *Sokrates -İroni, İnfaz ve Etik-*, çev. Mukadder Erkan, Fol, Ankara 2020.
- Tolstoy, *Yunan Öğretmen Sokrates*, çev. Firdevs Şenoğlugil, Etkin Yayınevi, Ankara 2017.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi -Felsefe, Metafizik ve Bilim-*, çev. H. Vehbi Eralp, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Wilson, Emily, *Sokrates'in Ölümü -Kahraman, Hain, Geveze, Aziz-*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Xenophon, *Şölen*, çev. Bilge Umar, Sergi Yayınevi, İzmir 1984.
- Zeller, Eduard, *GreK Felsefe Tarihi*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul 2017.

ÖZ GEÇMİŞ

Can Birvar Handan Hayrettin Yelkikanat Anadolu Teknik Lisesi'ni bitirdi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nden 2019 yılında mezun oldu. 2019 yılında OMÜ LEE Felsefe Anabilim dalı Yüksek Lisans programına girdi. İyi derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları Antik Yunan felsefe tarihi ve Yunan mitolojisidir.

İletişim Bilgileri

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7898-3789>

Yayınlanmış Çalışmalar:

1. Can Birvar, "Aristoteles'in Mülkiyet Anlayışı", *ASEAD 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. İrfan Türkoğlu, Astana Yayınları, Ankara 2021, ss. 72-83.

